

**LIETUVOS KŪNO KULTŪROS AKADEMIJA
SPORTO EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
SVEIKATOS, FIZINIO IR SOCIALINIO UGDYMO KATEDRA
EDUKOLOGIJOS STUDIJŲ PROGRAMA**

LINA SCHAEFER

**LIETUVOS IR VOKIETIJOS MOKYKLŲ 12
KLASIŲ MOKINIŲ PROFESINĖS KARJEROS
PLANAVIMO RAIŠKA: ATVEJO STUDIJA**

MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

Darbo vadovas: Prof. Dr. Audronė Dumčienė

KAUNAS 2012

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas magistro baigiamasis darbas (*pavadinimas*).....

1. Yra atliktas mano paties/pačios;
2. Nebuvo naudotas kitame universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudojau šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikiu visą panaudotos literatūros sąrašą.

.....
(*data*)

.....
(*autoriaus vardas pavardė*)

.....
(*parašas*)

PATVIRTINIMAS APIE ATSAKOMYBĘ UŽ LIETUVIŲ KALBOS TAISYKLINGUMĄ ATLIKTAME DARBE

Patvirtinu lietuvių kalbos taisyklingumą atliktame darbe.

.....
(*data*)

.....
(*autoriaus vardas pavardė*)

.....
(*parašas*)

MAGISTRO BAIGIAMOJO DARBO VADOVO IŠVADOS DĖL DARBO GYNIMO

.....
(*data*)

.....
(*vadovo vardas pavardė*)

.....
(*parašas*)

Magistro baigiamasis darbas aprobuotas profilineje katedroje:

.....
(*aprobacijos data*)

.....
(*Gynimo komisijos sekretorės/iaus vardas, pavardė*)

.....
(*parašas*)

Magistro baigiamasis darbas yra patalpintas į ETD IS

.....
(*Gynimo komisijos sekretorės/iaus parašas*)

Magistro baigiamojo darbo recenzentas:

.....
(*vardas, pavardė*)

.....
(*Gynimo komisijos sekretorės/iaus parašas*)

Magistro baigiamųjų darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....
(*data*)

.....
(*Gynimo komisijos sekretorės/iaus vardas, pavardė*)

.....
(*parašas*)

TURINYS

SANTRAUKA	4
SUMMARY	6
SAVOKŲ ŽODYNAS	8
ĮVADAS	9
1. LITERATŪROS APŽVALGA	11
1.1. Karjeros samprata Lietuvos ir užsienio moksliniuose šaltiniuose.....	11
1.2. Profesinės karjeros planavimas teoriniu aspektu.....	14
1.3. Lietuvos ir Vokietijos švietimo sistemų ypatumai	15
1.3.1. Lietuvos švietimo sistema	19
1.3.2. Vokietijos švietimo sistema.....	21
1.3.3. Profesinės karjeros planavimo galimybės švietimo sistemoje.....	29
1.4. Veiksniai įtakojantys karjeros planavimą.....	33
1.5. Mokymas planuoti profesinę karjerą mokykloje	39
2. TYRIMO METODIKA IR ORGANIZAVIMAS	43
2.1. Tyrimo organizavimas	43
2.2. Tyrimo metodologija	44
3. REZULTATAI	47
3.1. Tyrimo duomenų analizė	47
3.2. Tyrimo duomenų apibendrinimas.....	70
4. REZULTATŲ APTARIMAS	72
IŠVADOS	75
LITERATŪRA	76
PRIEDAI	80

SANTRAUKA

Baigiamojo darbo tema: Lietuvos ir Vokietijos mokyklų 12 klasių mokinių profesinės karjeros planavimo raiška: atvejo studija.

Raktiniai žodžiai: moksleiviai, profesinė karjera, planavimas, mokykla.

Problema: Mokyklos ir mokytojų parama mokiniams planuojant karjerą.

Tyrimo objektas: Lietuvos ir Vokietijos mokinių požiūris į profesinės karjeros planavimą.

Tyrimo klausimai:

1. Koks mokinių žinojimo lygmuo, apie profesinės karjeros planavimą?
2. Kiek ir kokių žinių apie profesinės karjeros planavimą mokiniams suteikia mokykla?

Tikslas: Ištirti ir palyginti Lietuvos mokyklos ir Vokietijos mokyklos profesinės karjeros planavimo mokinių požiūrį.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti Lietuvos mokyklos ir Vokietijos mokyklos profesinės karjeros planavimo panašumus ir skirtumus.
2. Išnagrinėti Lietuvos mokyklos ir Vokietijos mokyklos teikiamą mokiniams informaciją apie profesinės karjeros planavimą.
3. Ištirti ir palyginti Lietuvos mokyklos ir Vokietijos mokyklos mokinių požiūrį į profesinės karjeros planavimą.

Hipotezė: Lietuvos ir Vokietijos mokyklų 12 klasių mokinių požiūris į profesinės karjeros planavimą skiriasi.

Rezultatai.

1. Išanalizavus Lietuvos mokyklos ir Vokietijos mokyklos profesinės karjeros planavimo panašumus ir skirtumus galima teigti, kad Vokietijoje veikia švietimo ir profesinio informavimo, orientavimo ir konsultavimo sistema mokyklose, aukštosiose mokyklose, įdarbinimo agentūrose, savivaldybių socialinės ir jaunimo rūpybos tarnybos, privačios ir valstybinės institucijos. Lietuvoje profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų teikimas vyksta padedant mokiniams pasirinkti savo kelią švietimo, mokymo bei užimtumo srityse ir aktyviai planuojant savo profesinę karjerą.
2. Išanalizavus Lietuvos ir Vokietijos profesinės karjeros planavimo naudą mokiniams, galima teigti, kad Lietuvoje ugdomas mokinių profesinis kryptingumas, sugebėjimas sąmoningai rinktis profesiją. Tuo tarpu Vokietijoje skatinamas praktinių įgūdžių darbinėje srityje įgijimas ir tik po to studijų pasirinkimas.
3. Remiantis atlikto tyrimo duomenimis Lietuvos ir Vokietijos mokyklose mokiniams yra teikiama skirtinga informacija apie profesinės karjeros planavimą. 61,6 proc. Lietuvos mokinių teigia,

kad mokykloje nėra pateikiama medžiaga apie profesinį pasirinkimą, kai tuo tarpu 79,1 proc. Vokietijos mokinių teigia, kad jiems mokykloje yra pateikiama medžiaga apie profesinį pasirinkimą. Mokytojų ir mokyklos įtaką karjeros planavime teigiamai Vokietijos mokiniai įvertino 44,2 proc., kai tuo tarpu 88,4 proc. Lietuvos mokinių mokytojų paramą karjeros planavime įvertino neigiamai.

SUMMARY

The topic of the thesis: Lithuanian and German schools 12 class students' expression of professional career planning: a study of case.

Keyword: pupils, professional career, planning, school

The problem: Support of the school and teachers to pupils planning their carrier.

The object of the research: the attitude of the 12th grade pupils in schools of Lithuania and Germany towards career planning.

Research questions:

1. What is the pupils' level of knowledge about career planning?
2. How much and what kind of knowledge about the career planning is provided to pupils at school?

The goal of the research: To investigate and compare the Lithuanian and German school students' career planning approach.

Tasks:

1. To analyze Lithuanian schools and German schools professional career planning career similarities and differences.
2. To examine Lithuanian schools and German schools provided information for students about career planning.
3. To explore and compare Lithuanian schools and German school students' views of career planning.

Hypothesis: Lithuanian and the German school 12th grade students' approach to career planning is different.

1. After the analysis of the professional career planning benefits in Lithuania and Germany, it can be stated that in Lithuania pupils develop the professional orientation, the ability to consciously choose a profession. In Germany the development of practical skills in work environment is encouraged which consequently leads to the choice of the study program.

2. The attitude of pupils in German and Lithuanian schools towards the professional career planning is different due to different educational systems and the information that is being provided about career opportunities and career panning in school.

3. The results of the research revealed that Lithuanian and German schools provide different information on professional career planning to pupils. 79,1 % of German pupils state, that there is enough information provided by schools while 61,6 % of Lithuanian pupils think that information

provided is insufficient. The impact of schools and teachers in Germany is considerable (44,2 %) whereas no impact by teachers is made in Lithuania on pupils' career planning (88,4 %).

SĄVOKŲ ŽODYNAS

Karjera - įvairių socialiai reikšmingų žmogaus vaidmenų seka, susijusi su saviraiška ir individualiu profesiniu tobulėjimu bei atspindinti asmenybės gyvenimo viziją, stilių.“ (Laužackas, 2005).

Karjeros planavimas – nuoseklus asmens pažintinės ir profesinės veiklos sprendimų išdėstymas laike siekiant profesinio tobulėjimo tikslų bei numatant būtinus išteklius ir aplinkybes (Laužackas, 2005). „, Karjeros planavimas - asmens tolesnės karjeros planavimas ir organizavimas“

Profesija - tai atitinkamomis žiniomis ir gebėjimais pagrįstos žmonių veiklos kombinacijos, teikiančios jiems pasitenkinimo, materialinio apsirūpinimo ir aktyvaus įsijungimo į visuomeninio gyvenimo struktūras prielaidas. (Laužackas, 2005).

Profesinė karjera- tai racionalus asmens profesijos pasirinkimas ir sėkmingas darbo veiklos kelias toje profesijoje.(Laužackas, 2005)

Profesinės karjeros planavimas – nuoseklus asmens pažintinės ir profesinės veiklos sprendimų išdėstymas laike siekiant profesinio tobulėjimo tikslų bei numatant būtinus išteklius ir aplinkybes (Laužackas, 2005).

ĮVADAS

Šiuolaikinis darbo pasaulis kelia iš esmės naujus reikalavimus žmogui jo karjeros kelyje. Jam būtina karjeros kompetencija, kurią laiduoja savęs pažinimo bei prisistatymo, bendravimo, bendradarbiavimo bei veikimo socialinėje aplinkoje, nuolatinio mokymosi, darbo pasaulio pažinimo, sprendimų priėmimo, veiklos planavimo ir kiti gebėjimai. Bendrojo lavinimo mokykloms tenka sudėtingas moksleivių ugdymo karjerai uždavinys, nes būtent šiame lavinimosi etape įgyjami gebėjimai, lemiantys individo ateitį. Klasės vadovas bei socialinis edukologas šiuo požiūriu yra pagrindinis moksleivio patarėjas, geriausias pagalbininkas.

Darbo aktualumas. Vienas iš esminių pasirinkimų žmogaus gyvenime yra profesinės karjeros pasirinkimas. Ji nulemia asmens situaciją darbo rinkoje, kuri gali būti sėkminga arba nesėkminga tiek ekonominiu, tiek ir psichologiniu požiūriu. Profesinės karjeros rinkimasis, planavimas ir valdymas apima visą sąmoningą žmogaus gyvenimą. Tą sąlygoja darbo rinkos kaita veikiama mokslo ir technologijų pažangos. Ši sparti darbo rinkos poreikių kaita skatina individą projektuoti savo karjeros pokyčius. Todėl ypač aktualu tampa karjeros projektavimas jauniems žmonėms jau būnant švietimo sistemoje.

Profesijos pasirinkimas yra viena aktualiausių problemų, nuo kurios tinkamo sprendimo priklauso žmogaus asmeninės gerovės augimas. Todėl labai svarbu, kad jau pats pirmasis moksleivio apsisprendimas būtų sąmoningas, tikslingas, kad jaunuolis suprastų, jog adaptacija darbo pasaulyje ir asmenybės vidinė harmonija priklauso nuo tinkamo apsisprendimo. Dabar, kai vis labiau integruojamės į Europos Sąjungą, jaunimui susidaro vis didesnės galimybės laisvai pasirinkti profesiją, tačiau tuo pačiu labai padidėja jaunimo individualios kompetencijos ir asmeninės atsakomybės reikšmė.

Mokymosi visą gyvenimą memorandume (2000) yra teigiama, kad Lietuvai, tapusiai Europos Sąjungos nare, didelę įtaką daro Europoje vyraujančios tendencijos profesinio orientavimo plėtros srityje. Profesinis orientavimas Europos Sąjungos kontekste atlieka vieną iš svarbiausių vaidmenų, skatinančių mokymąsi visą gyvenimą, užimtumą, darbo jėgos prisitaikymą prie nuolat kintančių rinkos sąlygų, verslumą bei lygias galimybes,

Dauguma autorių (Malizia, 1995; Petrauskaitė, 1996; Arnold, 1997; Laužackas, 1999; Stanišauskienė, 2000) teigia, kad dažnai moksleivius labiau paveikia išoriniai profesijos rinkimosi veiksniai (prestizžas, uždarbis, statusas ir pan.). Tačiau, jei profesijos pasirinkimą lemia išoriniai veiksniai, tai žmogų skatina dirbti įsikalbėjimas, didelis valingas nusistatymas, o visa tai asmenybei gali sukelti įvairius konfliktus. Norint to išvengti, būtina profesiją rinktis racionaliai, sistemingai – siekiant vidinės harmonijos, kuri įmanoma tik gerai pažinus savo polinkius, interesus, gebėjimus, darbo turinį ir vadovaujantis vidiniais motyvais.

Remiantis L. Jovaiša (1999), kuris bene plačiausiai savo darbuose nagrinėjusio profesinio orientavimo, informavimo bei konsultavimo problemas Lietuvoje, galima teigti, kad profesinio orientavimo esmė suprantama dvejopai:

1. Kaip planingo darbo sistema rengiant paauglius sąmoningai rinktis profesiją,
2. Kaip pagalba asmenybei panaudoti savo individualybės ypatumus.

R. Laužackas „Profesinio rengimo terminų aiškinamajame žodyne“ (2005) profesinį orientavimą apibūdina kaip procesą, kurio metu padedama asmeniui sąmoningai rinktis profesiją pagal asmeninius gabumus ir gebėjimus bei darbo rinkos reikalavimus bei poreikius. Arba kaip procesą, kurio metu padedama asmeniui vystytis ir įsisąmoninti visuminį ir adekvatų savęs ir savo asmens darbo pasaulyje vaizdą, įgyjant būtinų žinių ir gebėjimų sąmoningam ir brandžiam profesijos pasirinkimui (Laužackas, 2005).

L. Jovaiša (1999) akcentuoja, kad tarp vyresniųjų klasių moksleivių dar dažnai pasitaiko tokių, kurie svyruoja tarp skirtingų interesų, nesuvokia, kokią svarbią reikšmę renkantis profesiją turi jų sugebėjimai arba sunkiai savo interesus identifikuoja.

Tyrimo problema: Nepakankama mokyklos ir mokytojų parama mokiniams planuojant karjerą.

Tyrimo klausimai:

1. Koks mokinių žinojimo apie profesinės karjeros planavimą lygmuo?
2. Kiek ir kokių žinių apie profesinės karjeros planavimą mokiniams suteikia mokykla?

Hipotezė: Lietuvos ir Vokietijos mokyklų 12 klasių mokinių požiūris į profesinės karjeros planavimą skiriasi.

Tikslas: Ištirti ir palyginti Lietuvos mokyklos ir Vokietijos mokyklos profesinės karjeros planavimo mokinių požiūrį.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti Lietuvos mokyklos ir Vokietijos mokyklos profesinės karjeros planavimo panašumus ir skirtumus.
2. Išnagrinėti Lietuvos mokyklos ir Vokietijos mokyklos teikiamą mokiniams informaciją apie profesinės karjeros planavimą.
3. Ištirti ir palyginti Lietuvos mokyklos ir Vokietijos mokyklos mokinių požiūrį į profesinės karjeros planavimą.

1. LITERATŪROS APŽVALGA

1.1. Karjeros samprata Lietuvos ir užsienio moksliniuose šaltiniuose

Visuomenėje yra susiduriama su įvairiais požiūriais apie vieną ar kitą reiškinį. Todėl ir žodis karjera gali būti suprantama įvairiai. Karjeros samprata kildinama iš lotyniško žodžio „*carraria*“, reiškiančio žmogaus gyvenimo kelią, bėgimą, arba iš prancūziško „*carriere*“, įvardijančio veikimo dirvą, sritį, profesiją.“ (Kučinskienė 2003). Šie du sąvokos paaiškinimai rodo, kad galimi skirtingi karjeros supratimai: vienas susijęs su konkrečia veikla, kitas – su gyvenimo kelio planavimu ir šio plano įgyvendinimu. Todėl galima teigti, kad karjerą darbinėje srityje ir karjerą švietimo srityje galima traktuoti skirtingai. Karjera darbinėje srityje – laipsniškas kilimas konkrečioje srityje, o karjera švietimo srityje – kelio pasirinkimas. Todėl tam, kad išsiaiškinti kuri karjeros sąvoka yra tinkama vartoti kalbant apie švietimo sritį, toliau bus pateikiami įvairių autorių karjeros sąvokos apibrėžimai.

Tarptautinių žodžių žodyne karjera apibūdinama kaip sėkminga veikla, pasisekimas gyvenime, veiklos rūšis.

Petkevičiūtė (2006) išskiria keturias pagrindines karjeros sampratas:

1. Karjera – pasiekimas, laimėjimai. Tai daugiausia taikoma darbo aplinkoje.
2. Karjera – profesija, kuri gali būti daugiau ar mažiau prestižinė.
3. Karjera – nuolatinio darbo nuosekli tąša. Kiekvienas dirbantis žmogus turi savo darbo istoriją, karjerą.
4. Karjera – viso gyvenimo įvairių vaidmenų patirties nuosekli seka.

Karjera turi du elementus: objektyvų ir subjektyvų. Objektyvus karjeros elementas - tai pastebima, reali aplinka, kai žmogus gali valdyti karjerą tobulindamas savo žinias, ir subjektyvus – siejamas su situacijos suvokimu. Tiek objektyvūs veiksniai, tiek individualus jų suvokimas yra svarbūs planuojant karjerą (Petkevičiūtė, 2006).

Laužackas (2005, 17) teigia, kad „karjera - įvairių socialiai reikšmingų žmogaus vaidmenų seka, susijusi su saviraiška ir individualiu profesiniu tobulėjimu bei atspindinti asmenybės gyvenimo viziją, stilių.“

Taigi karjera – tai ne šiaip sau darbas ar profesinė veikla. Karjera – tai kokybiškai atliekamų, socialiai reikšmingų (prestižas) profesinių ir kitų vaidmenų kaita žmogaus gyvenime. (Kučinskienė, 2003) Minėtų šaltinių analizė rodo, kad karjeros sąvoka labai dažnai yra traktuojama tradiciškai – kaip kilimas organizacijos pareigybių hierarchijoje.

Šiaulių universiteto dėstytojų parengtoje knygoje „Karjera šiandien ir rytoj“ (2002): karjera apibūdinama, kaip individualus tobulėjimas sėkmingai pasirinktos veiklos kryptimi ir pozityvus jos vertinimas tiek asmeniniu, tiek visuomeniniu požiūriu.

A. Zdanevičius (2004), N. Petkevičiūtė (2006) taip pat išskiria dvi pagrindines karjeros sampratas: objektyviają ir subjektyviają. Objektyvioji karjeros samprata siejama su tam tikromis kultūriškai nulemtomis normomis ir tam tikrais objektyviaisiais socialiniais rodikliais, tokiais kaip prestižinė profesija, aukštas statusas, didelis atlyginimas, vadovaujančios pareigos ir pan. Šiuo atveju apie karjerą kalbama kaip apie laimėjimą ir profesiją. Subjektyvioji karjera siejama su individo vertybinėmis orientacijomis, nuostatomis, asmeniniais pasirinkimais. Todėl kiekvieno individo supratimas apie tai, kas yra karjera, skiriasi, nors galima rasti ir bendrų bruožų, nulemtų aplinkos konteksto.

Pateiktas karjeros sampratas galima skirstyti į dvi grupes:

1. Primoji grindžiama konkrečios veiklos aiškinimu, asmens tobulėjimu profesinėje srityje, nuoseklia darbo tąsa.
2. Antroji apibrėžia asmens viso gyvenimo įvairių vaidmenų seką ir patirtį, išreiškia šiuolaikinį požiūrį į karjerą kaip procesą. Kaip pažymi J. Arnold (1997), ši samprata netapatinama su profesija.

Galima teigti, kad šiuolaikinei karjerai, M. Fullan nuomone (1998), svarbios karjeros kompetencijos. Jų ugdymas nėra baigtinis. Remiantis šiuolaikiniu požiūriu į karjerą, pasirengimas jai yra įgijimas karjeros kompetencijos, kuri leidžia veikti šiuolaikiniame, kintančiame darbo pasaulyje. Karjeros kompetencijos puoselėjamos ir plėtojamos pereinant į saviugdą, mokantis visą gyvenimą.

Karjera, kaip žmogaus veiklų seka per visą jo gyvenimą, yra procesas, kurį sąlygoja įvairūs ekonominiai, socialiniai, politiniai, kultūriniai, psichologiniai ir kiti veiksniai. Šių dienų žmogus dirba besikeičiančiame pasaulyje, kuris įvairių mokslininkų (Fullan, 1998; Hargreaves, 1999; Drucker, 1993 ir kt.) vadinamas postmoderniuoju amžiumi. Mokslininkai pabrėžia, kad kaita – vienas esminių postmoderniosios visuomenės bruožų. Socialiniai pokyčiai daro įtaką visoms žmogaus gyvenimo sritims, ypač jo veiklai. Todėl norint valdyti karjeros procesą, būtina gerai žinoti, kokie nauji reikalavimai žmogui iškyla dėl pasaulyje vykstančių socialinių transformacijų, kaip keičiasi karjeros kontekstas – aplinka, kurioje žmogus veikia (Gumuliauskienė ir kt.; Augienė; Macaitienė; Eitutyte, 2002).

Karjeros planavimas – nuoseklus asmens pažintinės ir profesinės veiklos sprendimų išdėstymas laike siekiant profesinio tobulėjimo tikslų bei numatant būtinus išteklius ir aplinkybes (Laužackas, 2005). Vykstant globalizacijai, dinamiškai keičiantis bei tobulėjant technologijoms, asmuo įpareigojamas nuolat planuoti profesinę karjerą. Karjeros planavimas – tai visą gyvenimą trunkantis procesas. Didėjant darbo rinkos poreikiams, žmonėms vis dažniau tenka keisti veiklos pobūdį. Svarbu tampa ne tik išlikti darbo rinkoje, išsaugoti darbo vietą, bet ir sėkmingai kovoti konkurencinėje kovoje. Kiekvienas asmuo pirmuosius profesinės karjeros planus pradeda kurti jau

mokykloje, todėl profesinis informavimas bei profesinis konsultavimas tampa būtinu šiuolaikinio ugdymo proceso elementu. Pirmiausia asmuo turėtų iširti savo gebėjimus bei polinkius, suvokti profesinius ketinimus, siekti asmeninio profesinio tikslo. Planuojant karjerą, būtina suvokti darbo rinkos poreikius ir kaitos tendencijas bei perspektyvas profesinėje srityje.

Profesinės karjeros planavimo paskirtis sietina su noru išlikti konkurencingam darbo rinkoje. Tai dinamiškas procesas, pagrįstas racionaliomis asmens įžvalgomis. Profesinės karjeros planavimas įmanomas tik gerai pažinus save bei tinkamai išanalizavus darbo rinkos tendencijas.

Profesinės karjeros planavimo žinios yra itin svarbios ugdant karjerą, jų tikslas – padėti asmeniui rasti savąjį kelią į profesiją, į būsimąją veiklą, vėliau – į karjerą, jos projektavimą, ne tik kaip tobulėjimą profesinėje veikloje, bet ir savo, kaip asmenybės, augimą. Karjera yra nuolatinio asmenybės tobulėjimo ir profesinės saviraiškos procesas. Žmogus vysto savo karjerą tiek individualioje, tiek socialinėje sferoje, todėl karjera priklauso tiek nuo individualių pastangų, asmeninių sugebėjimų, tiek nuo aplinkos, kuri jį supa ir veikia.

Šiuolaikinės karjeros teorijos akcentuoja asmeninės atsakomybės už savo sėkmingą karjerą ribų išplėtimą. Kiekvieno asmens karjera yra unikali bei atspindi asmeninį pažiūrį į gyvenimą (leidžia įžvelgti asmens vertybinę sistemą).

R. Kučinskienė (2003, 67) teigia, kad didžiausias psichologinių karjeros įžvalgų nuopelnas – vidinių, subjektyvių asmenybės savikūros ir saviraiškos siekių pažinimas. Tokiu būdu profesinės karjeros planavimas tampa aktualiu asmenybės vykdomu veiksmu, tiesiogiai siejamu su savivaizdžiu (savimone). Profesinės karjeros planavimas tampa asmenine kiekvieno visuomenės nario atsakomybe – kiekvienas skirtingai suvokia pasaulį, turi savitus lūkesčius, siekius bei viltis. Dėl šios priežasties neįmanoma įgyvendinti kito asmens profesinės karjeros plano. Tokiame individualizuotame profesinės veiklos suvokimo kontekste ypač aktualiais pripažįstami profesinės karjeros planavimo gebėjimai.

Profesinės karjeros planavimo tikslas – skatinti asmenybę būti atsakingą už savo profesinės veiklos tobulinimą ir asmeninės profesinės saviraiškos plėtotę. Šis tikslas pasiekiamas įgyvendinus uždavinius (Lietuvos mokinių informavimo ir techninės kūrybos centras, 2008):

- Įvertinus asmens bendrųjų gebėjimų spektrą bei jų tobulinimo galimybes profesinėje srityje.
- Akcentuojant asmeninio mokymosi bei darbo rinkos tendencijų analizės bei įvertinimo svarbą.
- Analizuojant profesinės karjeros plano sudarymo būdus bei galimas jo keitimo kryptis.
- Įvertinus profesinės veiklos keliamus reikalavimus bei jos plėtros pagrindines kryptis ir tendencijas.

Apibendrinant galima teigti, kad kalbant apie švietimo sistemą ir moksleivius, tinkamesnė karjeros samprata yra ta, kuri apibrėžia karjerą kaip gyvenimo kelio planavimą ir to plano

įgyvendinimą. Kadangi profesinės karjeros planavimas yra nuolatinis procesas, kurio metu būtina įvertinti dinamiškai kintančių išorės veiksnių svarbą proceso kokybei. Taip pat svarbu peržiūrėti ir tinkamai įvertinti asmeninių prioritetų ryšį su realiomis galimybėmis.

1.2. Profesinės karjeros planavimas teoriniu aspektu

Kaip teigia V. E. Franklin (1997), R. Adomonienė (2001) ir kt. profesine veikla žmogus patenkina pagarbos, draugystės, saugumo, savigarbos, pažinimo, savęs vertinimo jausmus, atsiranda galimybių ugdytis teigiamas (laimės, pasitenkinimo, džiaugsmo, pasididžiavimo) ir neigiamas (streso, nusivylimo, depresijos, nerimo, nepasitikėjimo) ir kitas asmenybės savybes. Anot K. Pukelio (2003), darbas glaudžiai siejasi su populiaria fraze - „gyvenimo kokybė“, kuri yra neatskiriama nuo gyvenimo prasmės ir vertės sąvokos.

Kaip teigia R. Butler (1994), sėkminga karjera yra pagrindinė sąlyga asmenybės socialinei adaptacijai, jo ar jos pasitikėjimui savo jėgomis, atsakingumui bei gyvenimo stabilumui, galimybei planuoti savo šeimos ateitį. Visuomenei žmogaus karjera taip pat labai svarbi. Optimalus jos narių pasiskirstymas darbinėse veiklose teikia galimybę racionaliai panaudoti žmogiškuosius išteklius, o tai turi įtakos socialinei pažangai (Dahloff, 1994).

Kiekvienas asmuo pirmuosius profesinės karjeros planus pradeda kurti jau mokykloje. Planuojant karjerą, būtina suvokti darbo rinkos poreikius ir kaitos tendencijas bei perspektyvas profesinėje srityje, tam, kad siekiant galutinių karjeros planavimo rezultatų, būtų numatomi tarpiniai karjeros planavimo tikslai.

Karjeros kompetencija negali būti baigtinė (įgyta ir taikoma visą gyvenimą). „Žinių visuomenėje, nuolat gausėjant informacijai, tobulėjant mokslo ir technologijų lygiui ir sudėtingėjant darbo turiniui ir veiklai, kintant darbo ryšiams, visiems žmonėms gali tekti pastoviai būti keblioje padėtyje“ (Jucevičienė, 1997). Todėl ugdymo procese būtinas perėjimas į saviugdą, lemiančią karjeros kompetencijos plėtrą.

Karjeros projektavimas ir valdymas gali būti apibūdinamas kaip procesas, kurio metu individas:

- renka informaciją, kuri tiesiogiai susijusi su juo ir su darbo pasauliu;
- susikuria savo talentų tikslus, dominančių sričių, vertybių ir norimo gyvenimo stiliaus paveikslą, taip pat darbo sritis, specializacijos ir organizacijos alternatyvas;
- remdamasis šia informacija, kuria realius karjeros planus;
- vysto ir realizuoja susikurtą strategiją tam, kad pasiektų tikslus;

- gauna atsakomąją informaciją apie strategijos efektyvumą ir tikslų svarbumą bei aktualumą. (Adamonienė, 2006)

Profesinis orientavimas tampa svarbiu veiksniumi, kokybiškai keičiančiu visų švietimo grandžių – bendrojo ugdymo, profesinio mokymo ir aukštojo mokslo tarpusavio sąveiką. Profesinio orientavimo paslaugos Lietuvoje plėtojamos įgyvendinant Profesinio orientavimo strategiją ir jos įgyvendinimo planą. Šie dokumentai yra patvirtinti LR švietimo ir mokslo ministro ir LR socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymais. Profesinio orientavimo (profesinio informavimo, profesinio konsultavimo, ugdymo karjerai) paslaugų svarbą pažymi visi strateginiai švietimo dokumentai.

Profesinis orientavimas turi tapti tęstiniu procesu, kuris prasideda bendrojo lavinimo mokyklose, tęsiasi profesinėse ir aukštosiose, paskui persikelia į mokymosi visą gyvenimą erdvę. Šiame procese asmuo įgyja karjeros planavimo ir jos valdymo gebėjimų, padedančių jam kurti ir realizuoti savo asmenybės ypatumus atitinkančius karjeros planus, kausti jiems įgyvendinti reikalingas žinias, įgūdžius ir nuostatas, lanksčiai reaguoti į visuomenės ir darbo rinkos pokyčius, gebėti sėkmingai priimti tinkamus su karjera susijusius sprendimus, įgyti mokymosi visą gyvenimą motyvaciją, sėkmingai įsitvirtinti besikeičiančioje darbo rinkoje, spręsti asmeninio ir socialinio gyvenimo klausimus.

Apibendrinant svarbu pabrėžti, kad profesinis orientavimas Lietuvoje traktuojamas kaip specialiai organizuota auklėjamojo darbo sistema, skirta ugdyti mokinių profesiniam kryptingumui, sugebėjimui sąmoningai rinktis profesiją ir padėti mokiniams apsispręsti rinkimosi momentais (L.Jovaiša, 1964). Taip suprantamas profesinis orientavimas įtraukiamas į pedagoginį procesą. Jis apima mokinių profesinės patirties plėtojimą, profesinio kryptingumo ir gebėjimo pažinti bei įvertinti savo ugdymą, sąmoningos pažiūros į profesijos pasirinkimą formavimą.

Vokietijos patirtis rodo, kad mokiniai po mokyklos baigimo turi galimybę padirbėti vienoje ar kitoje darbovietėje ir tik po to renkasi, ką studijuoti. Dauguma (64 %) studentų darbo stažą įgyja viena ar kita forma prieš pradėdami studijas. Svarbiausia šio reiškinio priežastis yra Vokietijos studentams būdinga tendencija taikyti dvigubą strategiją dėl kvalifikacijos – profesinį ugdymą ir studijas – taip pakeliant savo įdarbinimo galimybes greitai besikeičiančioje darbo rinkoje (Eurostudent, 2005). Galima teigti, kad tokia karjeros planavimo eilės tvarka daug efektyvesnė.

1.3. Lietuvos ir Vokietijos švietimo sistemų ypatumai

Lietuvoje švietimas – prioritetinga valstybės raidos sritis. Jis grindžiamas humanistinėmis tautos ir pasaulio kultūros vertybėmis, demokratijos principais bei visuotinai pripažintomis žmogaus teisėmis ir laisvėmis.

Švietimo sistema grindžiama Europos kultūros vertybėmis: asmens nelygstamos vertės, artimo meilės, prigimtinių žmonių lygybės, sąžinės laisvės, tolerancijos, demokratiškos visuomenės santykių teigimu. Lietuvos švietimo politikos prioritetus, ilgalaikius švietimo tikslus, švietimo turinio kaitos kryptis, finansavimo prioritetus nustato Valstybinė švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatos, parengta atsižvelgiant į Valstybės ilgalaikės raidos strategiją, Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikę strategiją. Švietimo ir mokslo ministerija, gyvendindama Penkioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės veiklos programą, siekia, kad švietimas ir mokslas tapt stipria jėga plėtojant pilietišką, aukštos moralės ir kūrybingą visuomenę, kuriant šiuolaikišką, veržlią demokratinę valstybę (Europos komisija, 2010).

Naujuoju švietimo įstatymu (2003 m.) įtvirtinti tokie švietimo sistemos principai:

- lygios galimybės – švietimo sistema yra socialiai teisinga, ji užtikrina asmenų lygybę, nepaisant jų lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų; kiekvienam asmeniui ji laiduoja švietimo prieinamumą, bendrojo išsilavinimo bei pirmosios kvalifikacijos įgijimą ir sudaro sąlygas tobulinti turimą kvalifikaciją ar įgyti naują;
- kontekstualumas – švietimo sistema yra glaudžiai susieta su krašto ūkinės, kultūrinės raidos kontekstu, kartu su juo atsinaujina ir atitinka nuolat kintančias visuomenės reikmes;
- veiksmingumas – švietimo sistema siekia geros kokybės rezultatų sumaniai ir taupiai naudodama išteklius, nuolat vertindama, analizuodama ir planuodama savo veiklą, remdamasi veiksminga vadyba – tinkamais ir laiku priimamais sprendimais;
- tęstinumas – švietimo sistema yra lanksti, atvira, pagrįsta įvairių formų ir institucijų sąveika; ji sudaro sąlygas kiekvienam asmeniui mokytis visą gyvenimą.

Švietimo sistemą sudaro formaliojo ir neformaliojo švietimo struktūros.

Formalusis švietimas – valstybės reglamentuojamas ir kontroliuojamas, mokymąsi baigus egzaminais, gaunamas valstybės pripažįstamas diplomą arba pažymėjimas. Šią švietimo dalį apibrėžia valstybinis švietimo registras, nusakantis bendrojo lavinimo standartus, specialybių ir profesijų sąrašus, bendruosius reikalavimus programoms ir moduliams (atskiroms programų dalims), taip pat kvalifikacinius reikalavimus.

Formalųjį švietimą sudaro: a) nuosekliojo švietimo sistema, apimanti ikimokyklinio ugdymo įstaigas, vaikų ir jaunimo bendrojo lavinimo mokyklas (įskaitant specialiąsias), profesines, aukštesniąsias ir aukštąsias mokyklas; b) nenuosekliojo švietimo sistemos dalis, apimanti suaugusiųjų formaliąsias mokymosi įstaigas

Neformalusis švietimas – tai asmens ar visuomenės interesų sąlygojama savišvieta, apimanti valstybės švietimo registro neapibrėžtą lavinimąsi.

Iki mokyklos ugdoma šeimoje bei ikimokyklinėse vaikų ugdymo įstaigose.

Mokyklinis ugdymas vyksta: pradinėse, pagrindinėse (dešimtmetėse), vidurinėse bendrojo lavinimo mokyklose, gimnazijose, jaunimo, profesinėse, aukštesniosiose ir aukštosiose mokyklose, specialaus ugdymo įstaigose. Moksleivių mokymasis bendrojo lavinimo arba kito tipo mokykloje yra privalomas iki 16 metų (imtinai).

Bendrojo lavinimo mokykla yra trijų pakopų – pradinė, pagrindinė ir vidurinė. Pradinės mokyklos pakopa apima I-IV bendrojo lavinimo mokyklose klases. Į I klasę priimami ne jaunesni kaip 6 metų vaikai, pasiekę reikiamą psichofizinės brandos lygį. Idant darniai būtų pereinama nuo ikimokyklinio ugdymo į pradinį mokymąsi, mokyklose steigiamos parengiamosios grupės (klasės) darželių nelankiusiems 5-6 metų vaikams. Baigę pradinę mokyklą, moksleiviai tęsia mokymąsi pagrindinėje bendrojo lavinimo mokyklos pakopoje, apimančioje V-X bendrojo lavinimo mokyklos klases. Trečioji bendrojo lavinimo mokyklos pakopa – vidurinė mokykla apima XI-XII klases.

Gimnazija – pagilintą, profiliuotą bendrąjį išsilavinimą teikianti, aukštesnius reikalavimus kelianti mokykla. Ją paprastai sudaro 9-12 klasės.

Specialiojoje mokykloje ugdomi vaikai, dėl itin rimtos fizinės negalios ar gilių vystymosi sutrikimų negalintys mokytis bendrojo lavinimo mokykloje

Jaunimo mokykla – į praktinį pasaulio pažinimą orientuota, pradinius darbo įgūdžius ir bendrojo lavinimo žinias teikianti ugdymo įstaiga. Ši mokykla skirta bendrojo lavinimo mokykloje nepritapusiems, motyvacijos stokojantiems ar tiems, kurių apsisprendimą lemia socialinės sąlygos.

Švietimo sistema *Vokietijoje* yra dvilypė, susidedanti iš bendrojo lavinimo sistemos ir profesinio mokymo. Vokiškoji švietimo sistema ypatinga tuo, kad mokiniams suteikia pasirinkimo galimybę priklausomai nuo konkretaus mokinio sugebėjimų (Renzulli, Reis, & Stednitz, 2001). Atsižvelgiant į tai, kad atskiri individai yra nevienodai gabūs, reikalingas diferencijuotas mokymas. Griežtas mokinių paskirstymas tarp įvairių mokyklų yra nulemtas minties, jog visuomenė privalo turėti išsilavinusį elitą ir kvalifikuotą darbo jėgą, o tai reiškia, kad reikalavimai, keliami kiekvienai iš šių grupių, yra skirtingi. Edukacinės praktikos lygmenyje laikomasi nuostatos, kad geriausi ir gabiausi mokiniai turėtų būti mokomi griežtesnėje aplinkoje, kur jie galėtų įsisavinti pagrindinių mokomųjų dalykų teorinius teiginius, išmoktų mąstyti logiškai, kelti klausimus ir dirbtų savarankiškai, ieškodami atsakymo į juos. Tokiu būdu mokiniai rengiami studijoms universitete, o jį baigę yra tinkami užimti atsakingas pareigas visuomenėje (Patry, Pusch, Unterrainer & Weyringer, 2000)

Pradinėje mokykloje vaikai mokosi kartu toje pačioje grupėje ketverius metus (kai kur šešerius metus), tačiau baigus šio tipo mokyklą, mokiniams sudaromos sąlygos pasirinkti mokyklą pagal individualius sugebėjimus ir poreikius. Be pradinės mokyklos, esama ir daug kitų mokyklų formų, siūlančių skirtingas įvairios trukmės, apimties ir krypties mokymo programas. Asmenys,

sėkmingai baigę kurią nors iš šių programų, gauna pažymėjimą, suteikiantį teisę jiems toliau mokytis arba įsisavinti kokį nors darbą, profesiją (Renzulli, Reis, & Stednitz, 2001).

Vokietijos švietimo sistemoje išskiriamos dvi pačios aukščiausios vidurinio mokymo formos – tai gimnazija ir realinė mokykla. Būtent gimnazija rengia mokinius aukštojo mokslo studijoms. Šio tipo mokyklos yra labai įvairios: šiuolaikinių kalbų, matematikos ir tikslųjų mokslų, ekonomikos, socialinių mokslų ir kt. Akivaizdu, kad jos orientuotos į atskirus mokinių poreikius bei gebėjimus. Pažymėjimas, kurį gauna mokinys, baigęs aukštutinę vidurinio mokslo pakopą gimnazijoje, vadinamas *a – lygiu*. Toks atestatas atveria kelią į visus universitetus, išskyrus nedidelius apribojimus stojant į mediciną, psichologiją ir farmaciją (Mönks, Peters, & Pflüger, 2003).

Gimnazija suteikia mokiniui humanitarinį išsilavinimą, kartais specializuodamos dėstymą žemutinėje pakopoje viena kryptimi. Populiariausios kryptys, kurias siūlo tradicinės gimnazijos, yra klasikinės kalbos, moderniosios kalbos ir matematikos – gamtos mokslai. Taigi gimnazija savo mokiniams suteikia plataus pobūdžio bendrą išsilavinimą. Be specialiųjų reikalavimų atskiriems ar keletui privalomų dalykų, mokiniai turi plačias galimybes susidaryti individualų darbo planą ir geriau įsisavinti kai kurias mokslų sritis. Dėstomieji dalykai skirstomi į tris pagrindines kryptis:

- Kalba, literatūra, menas;
- Socialiniai mokslai;
- Matematika, tikslieji mokslai ir technologijos.

Svarbu pasirinkti mokomuosius dalykus, kad šie būtų iš visų trijų krypčių. Vidurinis mokymas žemutinėje pakopoje grindžiamas nuostata, kad mokiniams reikalinga tokia aplinka, kuri būtų jiems tinkama. Dėl šios priežasties įvairių tipų žemutinės pakopos mokyklos turi ryškius ugdymo ir mokymo tikslus, o mokiniai nukreipiami į įvairių tipų mokyklas taip, kad jie sugebėtų vykdyti mokyklos keliamus reikalavimus (Renzulli, Reis, & Stednitz, 2001).

Privalomas mokyklos lankymas yra nuo šešerių metų amžiaus, bet galima vaikus leisti į mokyklą ir anksčiau, jei bus pripažintas subrendimo laipsnis. Nežiūrint mokyklų formų įvairovės, Vakarų Vokietijoje brandos atestatas įgyjamas po 13 mokslo metų, Rytų Vokietijoje - po 12. Tas skirtumas aiškinamas mokymo programų skirtingumu ir suglaustumu. Kai kurios Vakarų Vokietijos žemės rengiasi pamažu pereiti prie 12 mokslo metų (Penkauskas, 1999).

Mokymas pradžios mokykloje, priklausomai nuo gyvenamos žemės, užtrunka 4-6 metus, po to mokslas vadinamose pagrindinėse ar realinėse mokyklose - dar 4-6 metus. Šios mokyklos paprastai užbaigiamos po 10 mokslo metų. Jų baigimas suteikia teisę įstoti į proftechnines mokyklas ir yra būtina sąlyga siekiant valdininko statuso.

Kai kuriose žemėse yra paplitusios vadinamosios bendrosios mokyklos (*Gesamtschulen*), kuriose baigusiems pradines galima užbaigti pagrindinę mokyklą arba pagal pageidavimą pratęsti

mokslą iki brandos atestato. Šių mokyklų tipas suteikia galimybę mokslo metu pasirinkti baigimo formą. Manoma, kad joms būdinga socialinė integracija, stipriau pasireiškia demokratiškumo principai, žemesnis mokslo lygis ir lengvesnis brandos atestato įsigijimas negu gimnazijose. Šiose mokyklose galima pasirinkti tam tikras dėstomas disciplinas. Privalomos disciplinos - vokiečių ir viena užsienio kalba, matematika, fizika, chemija ir pasirinktinai- kelios kitos disciplinos (Penkauskas, 1999).

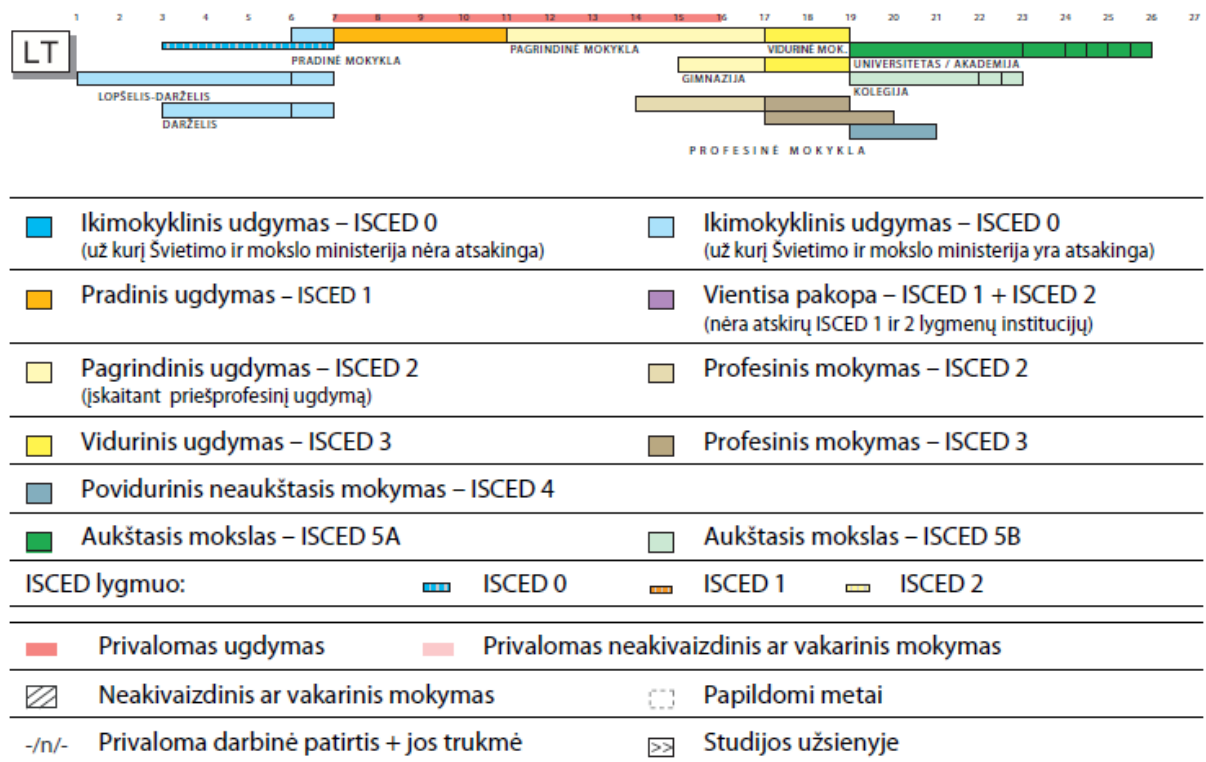
Visose žemėse išsilaikiusios gimnazijos, kurių brandos atestatas yra aukščiau vertinamas negu daugumos bendrųjų mokyklų. Pavyzdžiui, Heseno žemėje, kurioje vyrauja bendrosios mokyklos, yra Vasario 16-osios gimnazija, kurios brandos atestatas labai vertinamas ir suteikia teisę studijuoti visose Europos Sąjungos šalyse (Penkauskas, 1999).

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvos švietimo sistemoje besimokantiems mokiniams yra suteikiama mažai pasirinkimo galimybių. Veikia švietimo sistema, kuri yra būtina nuo ikimokyklinio ugdymo iki pagrindinio išsilavinimo. Įgijusiems pagrindinį išsilavinimą yra galimybė rinktis: įgyti vidurinį išsilavinimą ar įgyti vidurinį išsilavinimą su profesija. Vokietijos sistema tuo tarpu yra lankstesnė ir yra daugiau galimybių rinktis pagal asmeninius poreikius ir gebėjimus.

1.3.1. Lietuvos švietimo sistema

Lietuvos švietimo sistema apima (Europos komisija, 2010):

- formalųjį švietimą (pradinį, pagrindinį, vidurinį ugdymą, profesinį mokymą, aukštojo mokslo studijas);
- neformalųjį švietimą (ikimokyklinį, priešmokyklinį ugdymą ir kitą neformalųjį vaikų bei suaugusiųjų švietimą);
- savišvietą;
- pagalbą mokiniui (informacinę, psichologinę, socialinę pedagoginę, specialiąją pedagoginę ir specialiąją pagalbą bei sveikatos priežiūrą mokykloje);
- pagalbą mokytojui ir mokyklai (informacinę, konsultacinę, kvalifikacijos tobulinimo bei kitą pagalbą).

1 pav. Lietuvos švietimo sistema (Šaltinis: Eurydice)

Ikimokyklinio amžiaus vaikai ugdomi šeimose, o tėvams (globėjams) pageidavus – ikimokyklinėse ugdymo įstaigose: lopšeliuose-darželiuose, darželiuose ir mokyklose-darželiuose.

Ikimokyklinis ugdymas teikiamas vaikui nuo 1 iki 5 (arba 6) metų. Našlaičiai ir beglobiai vaikai ugdomi vaikų globos įstaigose.

Priešmokyklinis ugdymas teikiamas vaikui, kai jam tais kalendoriniais metais sueina 6 metai. Priešmokyklinio ugdymo programą vykdo darželiai, mokyklos-darželiai, pradinės mokyklos.

Pradinio ugdymo programa teikiama vaikui, kai jam kalendoriniais metais sueina 7 metai. Ketverių metų pradinio ugdymo programą vykdo mokyklos-darželiai, pradinės ir kitos mokyklos.

Pagrindinis ugdymas teikiamas mokiniui, įgijusiam pradinį išsilavinimą. Šešerių metų pagrindinio ugdymo programą vykdo gimnazijos, vidurinės, pagrindinės, jaunimo mokyklos, profesinės ir kitos mokyklos.

Pagrindinio ugdymo programa apima du pagrindinio ugdymo turinio koncentrus – ketverių ir dvejų metų.

Valstybės garantuojamas visuotinis vidurinis ugdymas teikiamas mokiniui, įgijusiam pagrindinį išsilavinimą. Dvejų metų vidurinio ugdymo programą vykdo gimnazijos, vidurinės, profesinės mokyklos ir kitos mokyklos.

Profesinis mokymas gali būti pirminis ir tęstinis. Pirminis profesinis mokymas yra formalusis, visuotinis ir skirtas įgyti pirminę kvalifikaciją. Jis teikiamas mokiniams, įgijusiems pagrindinį arba vidurinį išsilavinimą.

Mokiniam, įgijusiems pagrindinį išsilavinimą, jis gali būti teikiamas kartu su viduriniu ugdymu. Pirminis profesinis mokymas gali būti teikiamas ir pagrindinio išsilavinimo neįgijusiems ne jaunesniems kaip 14 metų mokiniam. Tęstinis profesinis mokymas teikiamas asmeniui, turinčiam pirminę kvalifikaciją. Jis skirtas tobulinti turimą ar įgyti kitą profesinę kvalifikaciją. Tęstinis profesinis mokymas apima suaugusiųjų formalųjį profesinį mokymą(-si) ir neformalųjį. Formaliojo profesinio mokymo programas vykdo profesinės mokyklos, gimnazijos ar turintys licenciją mokyti pagal šias programas kiti švietimo teikėjai.

Aukštojo mokslo studijos yra visuotinės, jos teikiamos asmeniui, įgijusiam vidurinį išsilavinimą. Aukštojo mokslo studijų programas vykdo aukštosios mokyklos – universitetai ir kolegijos.

Specialusis ugdymas teikiamas pagal visas privalomojo ir visuotinio švietimo programas. Specialųjį ugdymą įgyvendina visos privalomąjį ir visuotinį švietimą teikiančios mokyklos, turintys licenciją kiti švietimo teikėjai, atskirais atvejais – specialiosios mokyklos.

Neformalusis suaugusiųjų švietimas teikiamas kiekvienam jį pasirinkusiam asmeniui, ne jaunesniam kaip 18 metų. Neformalųjį suaugusiųjų švietimą gali teikti įvairūs švietimo teikėjai.

Neformaliojo vaikų švietimo programos tenkina mokinių pažinimo, lavinimosi ir saviraiškos poreikius. Neformaliojo vaikų švietimo programas vykdo muzikos, dailės, meno, sporto, kitos mokyklos, laisvieji mokytojai, kiti švietimo teikėjai (Europos komisija, 2010).

1.3.2. Vokietijos švietimo sistema

Vokietijos Federacinėje Respublikoje atskiros žemės (vok. *Länder*) atsako už mokyklas ir švietimo sistemos administravimą pagal gaires, nustatytas konstitucijos. Tokiu būdu, egzistuoja 16 švietimo sistemų, besiskiriančių tarpusavyje didesniu ar mažesniu laipsniu. Balsavimo ir susitarimo tarp atskirų žemių būdu, paprastai Švietimo ir menų ministerijos lygmeniu, buvo ir yra nustatomi standartų metmenys, kuriais grindžiamos santykinai standartizuotų švietimo sistemų bazinės struktūros. Federalinė vyriausybė, kaip vyriausioji valdžia, atsako už profesinį mokymą įmonėse ir profesinės kvalifikacijos kėlimą, sveikatos, švietimo ir globos profesijų mokymą, ir tam tikrų universitetų statutų nuostatų nustatymą. Mokyklos lankymas privalomas visiems vaikams, nuolat gyvenantiems valstybės teritorijoje, nepriklausomai nuo jų pilietybės, ir trunka devynerius, arba kai kuriais atvejais dešimtį (5 žemėse) metų, o po to trejus metus privaloma lankyti vakarines aukštesniojo vidurinio ugdymo mokyklas (vok. *Berufsschule*) iki sukankant 18 metų (Ertelt, Korte, 2007).

Tėvai gali rinktis tarp valstybinių ir kelių privačių mokyklų. Mokiniai, lankantys valstybines mokyklas, neprivalo mokėti už mokslą ar prisidėti prie mokomosios medžiagos

pirkimo. Vokietijos mokyklų sistema pasižymi išsilavinimo formų įvairove, tokiu būdu atsižvelgiama į skirtingus vaikų ir jų tėvų poreikius ir interesus.

Vokietijos Federacinės Respublikos švietimo sistema skirstoma į ikimokyklinį ugdymą, pradinį ugdymą, vidurinį ugdymą, aukštojo mokslo studijas ir tęstinį mokymą (žr. 2 pav.).

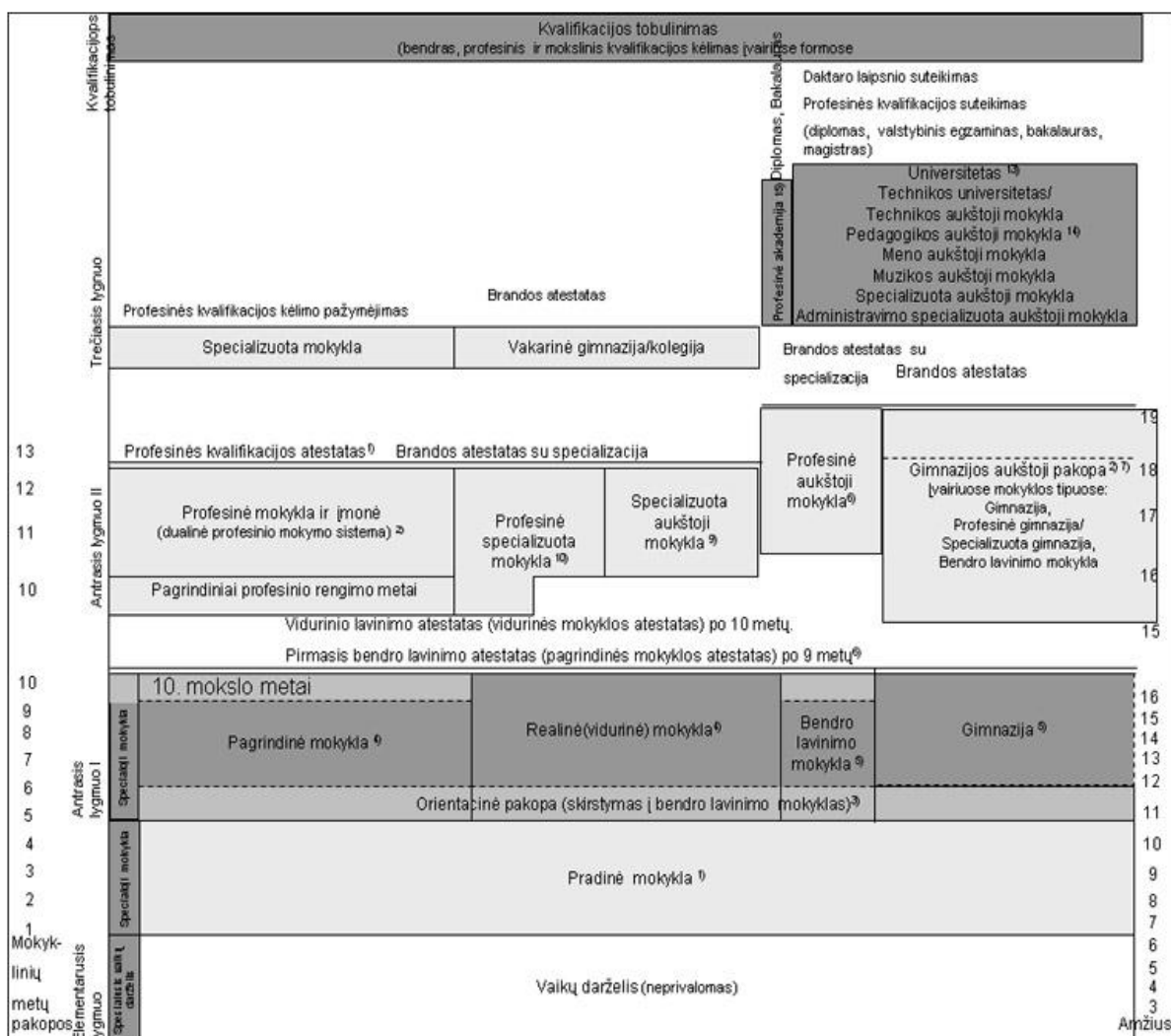
Vaikai, sulaukę šešerių metų, pradeda lankyti pradžios mokyklą - ketverius metus. Po pradžios mokyklos turima galimybė rinktis skirtingas mokyklas.

Vaikas gali toliau lankyti: pagrindinę mokyklą, realinę mokyklą ar gimnaziją. Skiriasi mokyklos pagal praktinių ir teorinių žinių suteikimo santykį bei reikalavimus mokiniams.

Taip pat yra ir bendrosios mokyklos, kuriose paraleliai mokomi visų tipų mokyklų privalomojo mokyklinio amžiaus vaikai atitinkamai pagal jų sugebėjimus. Šiose mokyklose mokiniai laisvai gali pereiti į kitą grupę (mokyklos formą). Pagrindinę mokyklą privaloma lankyti nuo 5 iki 9 klasės. 10 klasės lankymas yra pasirinktinis. Realinė mokykla yra tarpinis variantas tarp pagrindinės mokyklos ir gimnazijos. Joje mokoma nuo 5 iki 10 klasės. Baigusieji šią mokyklą įgyja brandos atestatą (Mittlere Reife). Gimnazijoje įgyjamas gilesnis bendrasis išsilavinimas. Nuo federacinės žemės priklauso, ar mokslas gimnazijoje trunka dvylika, ar trylika metų ir įgyjamas brandos atestatas, suteikiantis teisę stoti į aukštąją mokyklą (Ertelt & Korte, 2007).

Ikimokyklinis ugdymas. Ikimokyklinį ugdymą teikia įvairios ugdymo įstaigos, skirtos vaikams nuo 3 iki mokyklinio amžiaus. Vokietijoje pagrindinė ikimokyklinį ugdymą teikianti įstaiga yra vaikų darželis, kurio pareiga yra skatinti vaikus plėtoti socialinius ir emocinius gebėjimus ir įgūdžius.

Pradinis ugdymas. Nuo šešerių metų amžiaus visi vaikai privalo lankyti pradinę mokyklą (vok. *Grundschule*), kurioje mokslai trunka 4 metus daugelyje žemių (išskyrus Berlyną, Brandenburgą, kur pradinėje mokykloje mokomasi 6 metus). Bendrojo lavinimo pradinės mokyklos pareiga jos moksleivių atžvilgiu yra skatinti sisteminį mokymąsi, remti vaikus, turinčius skirtingų individualių mokymosi poreikių, ir suteikti pagrindą tęstiniam mokymuisi ir mokymuisi visą gyvenimą. Svarbiausias vaidmuo tenka pagrindinių įgūdžių, tokių kaip skaitymas, rašymas ir skaičiavimas, suformavimui. Esminis mokymo turinys paprastai perteikiamas integruotose dalykų pamokose ir apima šiuos dalykus: vokiečių kalbą, matematiką, specialųjį kursą (biologijos, istorijos ir geografijos derinys, vok. *Sachunterricht*), menus, muziką ir sportą. Perkėlimas į vidurines mokyklas, kurias privalu lankyti iki baigiant privalomąjį ugdymą, įvairiose žemėse reglamentuojamas skirtingai. Tėvai turi teisę pasirinkti, į kurio tipo vidurinę mokyklą leisti savo vaiką, tačiau tai, kokios rūšies vidurinę mokyklą jie galės lankyti, žymia dalimi priklauso nuo mokymosi mokykloje rezultatų. Mokyklos teikia tėvams rekomendacijas ir patarimus priimant sprendimus.

2 pav. Vokietijos Federacinės Respublikos švietimo sistema (šaltinis: Ertelt, Korte, 2007).

Vidurinis ugdymas. Vidurinis ugdymas skirstomas į du lygmenis. I viduriniu lygmeniu Vokietijos Federacinėje Respublikoje iki šiol veikia ryškiai universali trijų pakopų mokyklų sistema: pagrindinė mokykla (vok. *Hauptschule*), realinė mokykla (vok. *Realschule*) ir gimnazija (vok. *Gymnasium*). Jungtinė mokykla (vok. *Gesamtschule*), apjungianti visų trijų rūšių mokyklas „po vienu stogu“ skirtinga organizacine forma, yra ypatinga mokyklos rūšis. Atskirose žemėse taip pat veikia ypatingos mokyklos, tokios kaip orientavimo tarpsnio mokyklos (vok. *Orientierungsstufen*), pagrindinės vidurinės mokyklos (angl. *Middle Schools*), reguliariosios mokyklos (vok. *Regelschulen*, angl. *mainstream schools*), integruotos pagrindinė ir realinė mokyklos, vidurinės techninės mokyklos (vok. *Werkrealschulen*) ir kitos.

Pagrindinė mokykla (vok. *Hauptschule*, anksčiau vad. tautinė mokykla, vok. *Volksschule*) apima 5-9 mokyklos klases, teikia mokiniams bendrąjį pagrindinį ugdymą (angl. *basic general education*), mokant juos šių dalykų: vokiečių kalbos, užsienio kalbos, matematikos, fizikos/chemijos, biologijos, geografijos, istorijos ir t. t. Atsižvelgiant į skirtingus mokinių sugebėjimus,

pagrindinių dalykų pamokos pritaikomos mokinių individualiems gebėjimams. Baigiantys pagrindinę mokyklą paprastai pradeda profesines studijas, tačiau gerai besimokantys moksleiviai taip pat gali lankyti aukštesnės pakopos mokyklą iki pradedami arba baigę profesines studijas.

Standartinė realinė mokykla apima 5-10 mokyklos klases ir teikia mokiniams bendrąjį išplėstinį ugdymą (angl. *broader general education*). Šiandien realinė mokykla yra labiausiai paplitusi mokyklos rūšis, beveik 40 proc. kiekvienos metų grupės gauna bendrojo lavinimo mokyklos baigimo atestatą baigę 10 klasę. Šiandien realinė mokykla ruošia mokinius aukštos kokybės profesinėms studijoms arba universitetui. Dėstomi šie dalykai: vokiečių kalba, užsienio kalbos, matematika, fizika, chemija, biologija, geografija, istorija, politologija, muzika, menai, sportas ir tikyba. Pagal savo individualius polinkius ir gabumus moksleiviai gali pasirinkti pagilintą tam tikrų privalomų dalykų mokymąsi arba naujus dalykus (Ertelt & Korte, 2007).

Gimnazija teikia savo mokiniams bendrąjį pagilintą ugdymą (angl. *in-depth general education*) ir apima nuo 5 iki 13 (kai kuriose žemėse 12) mokyklos klases. Esama dviejų gimnazijos formų – standartinė gimnazija, kurioje mokiniai gali, paeiliui baigę nuo 5 iki 13 klases, pasiekti stojimo į universitetą lygį, ir aukštesniojo lygmens gimnazija, kurioje mokomasi nuo 11 klases, o mokiniai ruošiami gauti brandos atestatui, suteikiančiam teisę stoti į aukštąją mokyklą (vok. *Hochschulreife*)(atitinka A lygį), orientuota arba į bendrąjį ugdymą, arba į karjerą, kaip profesinė gimnazija (vok. *berufliche Gymnasium*)), besispecializuojanti tokiose srityse kaip verslas, technologija, maisto pramonė, socialiniai mokslai ir pan. Baigdami 10 klasę mokiniai turi teisę pereiti į aukštesnį lygį (angl. *advanced level*) arba gali laikyti egzaminą vidurinės mokyklos baigimo atestatui (vok. *Mittlere Reife*).

Aukštesnioji gimnazijos pakopa (vok. *gymnasiale Oberstufe*) apima 11-13 (arba 12) klases ir po vienerių metų įvadinio tarpsnio skirstoma į pusmečius. Priklausomai nuo konkrečių reikalavimų, mokiniai turi daug galimybių susitelkti ties atskirais dalykais dėstomo kurso ribose. Dalykai dėstomi baziniu ir sustiprintu lygmenimis, o dėstymas struktūruojamas pagal ypatingą lygmenį: bazinis kursas teikia fundamentalų suvokimą, o sustiprintas kursas teikia pagilintą mokymą. Iki dviejų trečdalių pamokų yra dėstomos baziniu lygmeniu, o sustiprinti kursai išplečia mokinių žinias.

Jungtinė mokykla (vok. *Gesamtschule*) apjungia kelis mokyklos tipus siekiant padėti mokiniams lanksčiai pereiti į atitinkamo tipo mokyklą sutinkamai su jų gabumais. Esama dviejų tipų jungtinių mokyklų. Kooperatyvinė (angl. *co-operative form*) jungtinė mokykla derina pagrindinę mokyklą, realinę mokyklą ir gimnaziją mokomuoju ir organizaciniu požiūriais, tačiau mokiniai mokomi klasėse, sugrupuotose pagal skirtingas teikiamas kvalifikacijas. Integruotoje (angl. *integrated form*) jungtinėje mokykloje mokiniai mokomi kartu metinėje grupėje (klasėje),

bet nuo 7 klasės mokomasi srautuose, sugrupuotuose pagal pažangumo lygius, kurių išskiriama mažiausiai du.

Be mokyklų, teikiančių bendrąjį ugdymą, egzistuoja plačios ugdymo karjerai galimybės (angl. *career-related educational opportunities*), kurias teikia įstaigos, ruošiančios profesiniam mokymui arba suteikiančios profesinę kvalifikaciją ar bendrąją vidurinę kvalifikaciją. Atsižvelgiant į santykinai aukštą jaunimo nedarbo lygį, per pastaruosius dvidešimt metų profesinio mokymo sistema tapo žymiai sudėtingesnė, egzistuoja didelė mokyklų įvairovė. Svarbu skirti pilno laiko mokyklas, kurias mokiniai privalo lankyti kasdien, ir dalinio laiko mokyklos, kurias mokiniai lanko tik vieną ar dvi dienas. Taip pat pažymėtina, kad dalinio laiko mokyklų lankomumas yra privalomas. Paruošiamasis profesinis mokymas teikiamas ikiprofesinio mokymo metais (vok. *Berufsvorbereitungsjahr*), pagrindinio profesinio mokymo metais ir vienerių metų mokymo kolegijoje.

Ikiprofesinio mokymo metais (vok. *Berufsvorbereitungsjahr*) teikiamas tam tikros rūšies profesinis mokymas, paprastai trunkantis vienerius metus, lankomas pilnojo laiko grafiku ir skirtas jauniems žmonėms, kuriems profesinis mokymas yra privalomas, bet jie nesusirado mokymo galimybės arba neturi darbo. Moksleiviai praplečia savo bendrąjį išsilavinimą, skatinami įgyti esminius įgūdžius, įgyja bazinį daugiausiai trijų profesinių sričių suvokimą ir gauna pagalbą profesinės orientacijos srityje ir nustatant profesiją. Pagal atskirus reikalavimus moksleiviai, nebaigę pagrindinės mokyklos (vok. *Hauptschulabschluss*) gali gauti kvalifikaciją, atitinkančią pagrindinės mokyklos baigimo atestatą (Ertelt & Korte, 2007).

Bazinio profesinio mokymo metai (vok. *Berufsgrundbildungsjahr*) paprastai yra vienerių metų pilnojo laiko kursas, iš esmės skirtas jauniems žmonėms, baigusiems pagrindinę mokyklą (vok. *Hauptschulabschluss*). Pilnojo laiko mokyklą galima lankyti be mokymo sutarties. Bazinio profesinio mokymo metų pradžioje moksleiviai turi apsispręsti dėl vienos iš dvylikos profesinių sričių. Metų laikotarpyje moksleiviai gilina savo bendrąjį išsilavinimą ir įgyja žinias, gebėjimus ir įgūdžius vienoje profesinėje srityje, taip įgydami bazinį profesinį išsilavinimą. Gavus profesinę kvalifikaciją, bazinio profesinio mokymo metai yra pagrindas tolimesniam profesiniam mokymuisi.

Profesinės kolegijos (vok. *Berufsfachschulen*) egzistuoja trijų skirtingų formų: vienerių metų profesinės kolegijos, kurios skirtos ruošti profesijai ir gali būti profesinio mokymo dalis dvilypėje sistemoje, dviejų metų profesinės kolegijos, kurias baigus įgyjamas profesinės brandos atestatas (vok. *Fachschulreife*) (prilygsta vidurinės mokyklos baigimo atestatui, vok. *Mittlere Reife*) ir vienerių ar daugiau metų profesinės kolegijos, suteikiančios nepriklausomą profesinę kvalifikaciją.

Profesinės kolegijos, kurių paskirtis – ruošimas profesijai (vok. *Berufsvorbereitung*), tokios kaip profesinė prekybos kolegija, teikia vienerių metų pilno laiko mokymą. Jos yra skirtos

pagrindinai jauniems žmonėms, besiruošiantiems pradėti technines studijas, kuriems reikia įgyti tam tikro lygio standartizuotą, visapusišką ir šiuolaikinį pagrindinį profesinį išsilavinimą, atitinkantį atskirų specialybių ar profesijos sričių reikalavimus. Tuo pat metu jie gali praplėsti ir pagilinti savo bendrąjį išsilavinimą. Profesinės kolegijos veikia dešimtyje profesijų sričių.

Dviejų metų profesinė kolegija (vok. *Berufsfachschule*) teikia pilno laiko ugdymą, skirtą visų pirma jauniems žmonėms, sėkmingai baigusiems devynerius metus pagrindinėje mokykloje ir norintiems pasiekti profesinę brandą (vok. *Fachschulreife*). Moksleiviams dėstomos karjerai orientuotų dalykų pamokos arba suteikiami įvairių sričių (technikos, verslo, socialinio švietimo) pagrindiniai praktiniai įgūdžiai darbo vietoje. Tuo pat metu jie turi galimybę išplėsti ir pagilinti savo bendrąjį išsilavinimą. Jiems pabaigus profesinę mokyklą, vieneri metai įsiskaito į jų tolimesnio mokymo laiką, jei jie tęsia profesinį mokymą toje pačioje dalykinėje srityje, kitu atveju paprastai įskaitoma pusė metų. Išsilavinimo lygis prilygsta realinės mokyklos baigimo atestatui (vok. *Realschulabschluss*) ir suteikia moksleiviui teisę tęsti mokymą pripažintoje profesinėje srityje, kur reikalaujama formalaus mokymo, arba pereiti į vienerių ar daugiau metų profesinę kolegiją arba profesinę gimnaziją (angl. *vocational grammar school*).

Trejų metų profesinės kolegijos specializuojasi teikiant profesines kvalifikacijas gerovės ir socialinio švietimo profesijoms ar asistentų karjeroms. Mokymas teikiamas arba ištiesai kolegijoje, arba derinant su darbu darbovietėje. Pagrindinės mokyklos baigimo atestatas ir pirmieji profesinio mokymo kursai arba, kaip alternatyva, vidurinės mokyklos baigimo atestatas (vok. *Mittlere Reife*) reikalaujami, norint pradėti šias profesines studijas, kurias pabaigus įgyjama valstybės registruoto pagyvenusių žmonių slaugytojo, vaikų slaugytojo ir pan. profesinė kvalifikacija. Profesinė kolegija teikia bazines ir gilumines žinias ir įgūdžius atitinkamoje veiklos srityje viešosiose ir privačiosiose įstaigose. Moksleiviai taip pat išplečia ir gilina savo bendrąjį išsilavinimą.

Aukštesnioji specialioji mokykla (vok. *Fachoberschule*) priima mokinius, baigusius vidurinę mokyklą (vok. *Mittlerer Schulabschluss*), apima 11 ir 12 klases, o ją baigus įteikiamas aukštesniosios specialiosios mokyklos baigimo atestatas (vok. *Fachhochschulreife*). Egzistuoja technologijos, verslo, administravimo, maisto pramonės, socialinių mokslų ir dizaino aukštesniosios specialiosios mokyklos. Praktinis mokymas darbo vietoje vyksta 11 klasėje, tuo tarpu 12 klasėje pagrindinai pilnojo laiko pagrindu mokoma vokiečių kalbos, socialinių mokslų, matematikos, gamtos mokslų ir karjerai orientuotų dalykų. Aukštesniosios specialiosios mokyklos įsteigtos keliose žemėse siekiant sudaryti sąlygas moksleiviams, išklausiusiems profesinio mokymo kursą dvilypėje sistemoje, gauti brandos atestatą, suteikiantį teisę stoti į aukštąją mokyklą (vok. *Hochschulreife*). Baigus dviejų metų pilno laiko kursus įgyjamas dalykinės brandos atestatas, liudijantis baigus vidurinę mokyklą, o su antrąja užsienio kalba – bendrosios brandos atestatas. Sąlygos stoti į aukštesniąją profesinę mokyklą (vok. *Berufsoberschule*) yra vidurinės mokyklos

baigimo atestatas ir sėkmingai baigtas bent dvejų metų profesinis mokymas arba bent penkerių metų darbo atitinkamoje srityje stažas.

Profesinis mokymas atlieka esminį vaidmenį dualinėje sistemoje (angl. *dual system*). Beveik du trečdaliai jaunuolių paprastai baigia trejų metų mokymo kursus, priklausomai nuo jų pasirinktos profesijos, o mokomasi pakaitomis darbovietėje ir profesinėje mokykloje. Mokymo dualinėje sistemoje tikslas yra struktūruotų mokymo kursų ribose teikti platų pagrindinį profesinį mokymą, perteikti įgūdžius ir žinias, būtinas norint verstis kvalifikuota veikla. Iki pradėdant profesines studijas reikia baigti pilno laiko privalomą ugdymą mokykloje. Kitų sąlygų, tokių kaip formalus mokyklos baigimo liudijimas, nėra. Mokymas grindžiamas profesinio mokymo sutartimi, sudaroma pagal privačiąją teisę tarp mokymo įstaigos ir mokinio, ir sutartimi su profesine kolegija, sudaroma pagal viešąją teisę. Jaunuoliams suteikiamas trijų ar keturių dienų trukmės mokymas darbovietėje ir vienos-dviejų dienų trukmės mokymas profesinėje kolegijoje. Darbovietė apmoka mokymo darbo vietoje išlaidas ir moka mokiniams mokymo pašalpas, kurių dydis paprastai nustatomas kolektyviniu susitarimu konkrečiame sektoriuje. Pagal mokymo reglamentus darbovietė suteikia specialius ir bendrus techninius įgūdžius, reikalingus taikyti darbe. Teorinės žinios ir įgūdžiai, įgyti profesinėje mokykloje, derinami su praktine patirtimi ir taikomi konkrečiose situacijose.

Profesinė mokykla (vok. *Berufsschule*) yra nepriklausomas partneris su lygiomis teisėmis, bendradarbiaujantis su kitomis dalyvaujančiomis šalimis. Profesinės mokyklos užduotis yra suteikti mokiniams bendrąjį ir profesinį išsilavinimą, skiriant ypatingą dėmesį profesinio mokymo reikalavimams. Profesinė kolegija teikia savo mokiniams pagrindinį ir specialųjį profesinį išsilavinimą, papildantį bendrąjį išsilavinimą, kurį jie jau įgijo.

Vokietijos Federacinėje Respublikoje veikia daug mokyklų, teikiančių dirbantiems žmonėms galimybę įgyti vidurinės mokyklos baigimo atestatus, kaip, pavyzdžiui, brandos atestatas (vok. *mittlere Reife*) ir atestatas, suteikiantis teisę stoti į aukštąją mokyklą (vok. *Hochschulreife*). Didelę svarbą įgijo vidurinį išsilavinimą teikiančios įstaigos vakarinės gimnazijos (vok. *Abendgymnasien*) ir kolegijos. Šios įstaigos įgalina suaugusius įgyti mokyklos baigimo atestatus, įskaitant teisę stoti į aukštąją mokyklą (vok. *Hochschulreife*), tiek dirbant, tiek studijuojant pilną laiką.

Aukštasis išsilavinimas. Bendrojo lavinimo mokyklų sistemos rėmuose gavę mokyklos baigimo atestatus, suteikiančius teisę stoti į universitetus (aukštesniosios specialiosios mokyklos baigimo atestatas (vok. *Fachhochschulreife*), dalykinis ir bendrasis vidurinio išsilavinimo atestatai, suteikiantys teisę stoti į aukštąją mokyklą (vok. *Hochschulreife*)), jaunuoliai turi galimybę studijuoti Vokietijos kolegijose ir universitetuose. Vokietijos universitetų sistemą iš esmės sudaro dvejų rūšių įstaigos: kolegijos ir universitetai. Universitetai yra tradicinės įstaigos, teikiančios tolimesnį išsilavinimą (angl. *further education*) beveik visose žinomose studijų srityse visose vietovėse.

Maždaug trys ketvirtadaliai studentų studijuoja universitetuose ir įgyja magistro laipsnį, diplomanto laipsnį (vok. *Diplom*) arba laiko valstybinį egzaminą (vok. *Staatsexamen*). Be mokymo, stipriai orientuojamo į mokslą, universitetai atlieka fundamentalių tyrimų funkciją, dar labiau skiriančią juos nuo kolegijų. Dar viena universitetų privilegija yra teisė suteikti daktaro laipsnį.

Kolegijos (vok. *Fachhochschulen*) buvo įsteigtos Federacinėje Respublikoje prieš maždaug 40 metų ir atlieka kvalifikuotų darbuotojų mokslinio ruošimo funkciją akademinio lygmeniu. Kolegijos pasižymi stipria taikomąja orientacija, derindamos praktiką su tolesniu mokslinių žinių, gautų tyrimų ir plėtros būdais, taikymu. Šiose aukštosiose profesinėse mokyklose paprastai įgyjamas diplomanto laipsnis. Studijų kursų struktūra yra gana siaura palyginti su universitetais ir paprastai siejama su įgūdžiais, kurie gali būti taikomi versle. Kolegijose šiuo metu studijuoja keturiasdešimt procentų studentų. Bolonijos proceso pasekmėje ribos tarp įvairių aukštojo mokslo įstaigų rūšių vis labiau susilieja, ir šios dvi įstaigų rūšys artėja viena prie kitos. Nuo 2010 m. nebeliko jų teikiamų akademinų kvalifikacijų skirtumų: universitetai ir kolegijos teiks bakalauro ir magistro laipsnius pagal tas pačias sumoduliuotas studijų koncepcijas.

Be tradicinių universitetų ir kolegijų, taip pat veikia kitos specialios paskirties aukštojo mokslo įstaigos, tokios kaip mokytojų ruošimo kolegijos, menų ir muzikos kolegijos, aukštosios administravimo mokyklos (vok. *Verwaltungshochschulen*), konfesinės kolegijos ir t. t., kurių skaičius nėra didelis.

Profesinė akademija (vok. *Berufsakademie*) yra ypatinga aukštojo mokslo įstaigos rūšis, atskirose žemėse įgijusi universiteto statusą. Neįprasta Vokietijos Federacinėje Respublikoje yra kompleksiška, didžiąja dalimi teisiškai reglamentuojama tęstinio mokymo sistema (angl. *further education system*). Įvairių profesinį mokymą reglamentuojančių teisės aktų pagrindu (žemių leidžiami švietimą reglamentuojantys aktai, profesinio mokymo ir išsilavinimo teisė, Profesinis statusas (angl. *the Craft Regulation*)) išplėtotą gausybę aukštesnės kvalifikacijos reikalaujančių profesijų (vok. *Fortbildungsberufe*), teikiančių kvalifikuotiems jauniems žmonėms svarbią karjeros galimybę. Kas aštuntas dirbantis asmuo pasinaudoja tęstinio mokymo galimybėmis verslo administratoriams, pardavimų specialistams, kvalifikuotiems pramonės prekybininkams, kvalifikuotiems meistrams, verslo vadybininkams, technikams ir daugybe kitų. Aukštesnės kvalifikacijos profesijos paprastai reguliuojamos valstybės, nepriklauso nuo mokymo įstaigų ir komercinių įmonių, joms įvaldyti reikia 600 – 2400 valandų pasiruošimo priklausomai nuo mokymo tikslo. Sąlyga norint laikyti egzaminus tęstiniam mokymui karjerai (angl. *further training careers*) paprastai yra pabaigtas profesinio mokymo kursas ir du-trys metai darbo stažo tam tikroje srityje. Atitinkamus paruošiamuosius kursus, be Pramonės ir prekybos rūmų bei Amatų rūmų, siūlo valstybinės techninės kolegijos. Valstybės reguliuojamų profesijų aukštesnės kvalifikacijos leidžia įsidarbinti vidutiniuoju techniniu ir vadybinio lygmenimis įmonėse .

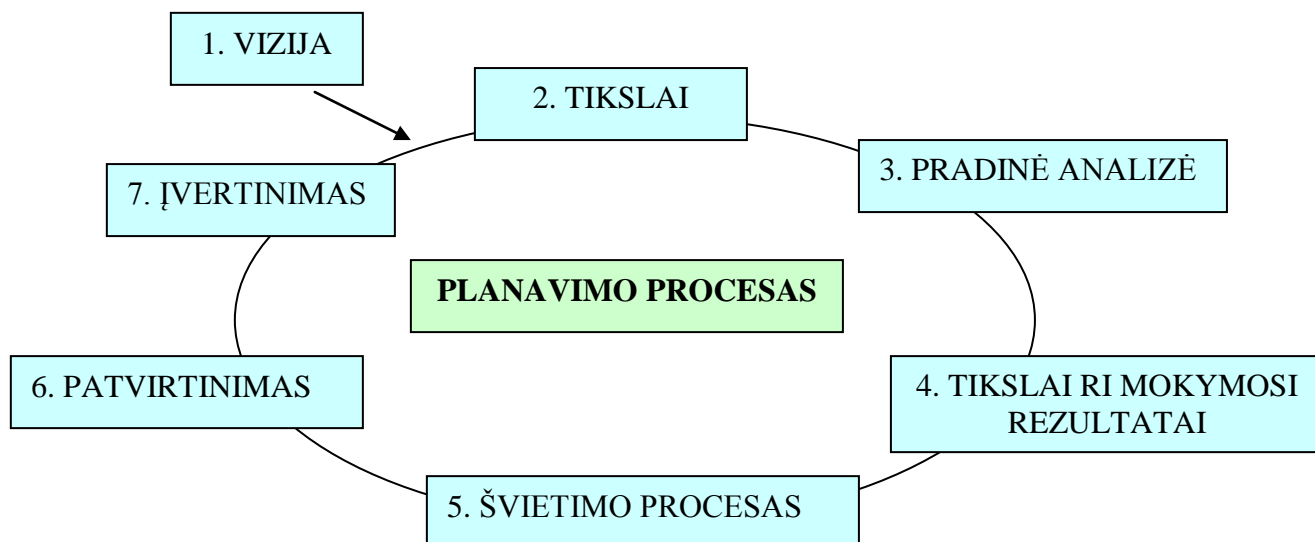
Tolesnis / tęstinis profesinis mokymas (angl. *Further / Continuing Vocational Training*). Tęstinio profesinio mokymo sektorius Federacinėje Respublikoje visumoje yra labai nevienalytis ir apima gausybę įvairių galimybių ir kvalifikacijų. Teisinių reglamentavimų maža, o tai reiškia, kad konkrečių tęstinio profesinio mokymo galimybių išlikimą ar išnykimą galutinai nulemia rinka. Griežtai reguliuoti įstatymais ir struktūruoti tolesnį profesinį mokymą šiuo metu nepageidauja darbdavių ir darbuotojų federacijos (CEDEFOP, 2007).

1.3.3. Profesinės karjeros planavimo galimybės švietimo sistemoje

Už profesinį informavimą ir konsultavimą Lietuvoje atsakingos LR Švietimo ir mokslo ministerija bei LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. 2003 m. šios ministerijos patvirtino Lietuvos profesinio orientavimo strategiją, kurios pagrindu yra kuriama profesinio informavimo ir konsultavimo sistema Lietuvoje. Ši sistema nėra galutinai susiformavusi Lietuvoje. Šiuo metu profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugos yra teikiamos įvairiose institucijose. Sparčiai kintant darbo rinkai, tampa vis sudėtingiau pasirinkti perspektyviausią, visuomenės ir individualius poreikius atitinkančią profesiją. Todėl profesinio konsultavimo vaidmuo, siekiant didinti galimybes mokytis ir įsidarbinti, tampa vis svarbesnis (Pukelis, 2007).

Profesinės karjeros planavimas yra nuolatinis procesas, kurio metu būtina įvertinti dinamiškai kintančių išorės veiksnių svarbą proceso kokybei. Taip pat svarbu peržiūrėti ir tinkamai įvertinti asmeninių prioritetų ryšį su realiomis galimybėmis. Karjeros planavimo gebėjimų ugdymo planavimo ir veiklos modelis pateiktas 3 pav.

Profesinės karjeros planavimo proceso sėkmė tiesiogiai priklauso nuo individualiai apibrėžtos vizijos. Jos apibrėžtis įtakoja profesinės karjeros planavimo tikslus, padeda tinkamai suvokti proceso sąlygas. Karjeros planavimo gebėjimų tikslai turėtų būti įvardijami apsvarsčius asmeninius poreikius, siekius. Pradinė analizė aprėpia teorinių žinių apie profesijų pasaulį, situaciją darbo rinkoje ir praktinių įgūdžių visumą.

3 pav. Karjeros planavimo gebėjimų ugdymo planavimo ir veiklos modelis. (parengta pagal „Karjeros planavimo įgūdžių ugdymas” medžiagą, 2003)

Pradinė asmeninės situacijos analizė padeda suformuluoti mokymosi/tobulėjimo tikslus, bei numatyti tokio mokymosi/tobulėjimo proceso rezultatus. Siektinų rezultatų įvardijimas leis asmenybei peržiūrėti švietimo proceso galimybes, atrasti tinkamiausius mokymo/mokymosi metodus. Mokymasis kaip kokybiška asmens veikla galima tinkamai išnaudojant jau turimas žinias bei gebėjimus. Švietimo proceso sistemiškumas, atliekamų užduočių grupavimas, refleksijos metodo naudojimas ne tik pajvairina mokymosi veiklą, bet ir harmonizuoja šį procesą. Asmens gebėjimų tobulinimo proceso patvirtinimas reikalingas pasiektų rezultatų įvardijimui bei jų kokybės analizei. Siekiant nustatyti pasiektų mokymosi/tobulėjimų tikslų kokybę, būtina atsižvelgti į proceso sąlygas. Įvertinimas, kaip profesinės karjeros planavimo gebėjimų ugdymo proceso dalis, yra paremtas tikslų pasiekimo analizės rezultatais. Mokymų/kursų naudingumas, įgytų žinių bei gebėjimų tiesioginis naudojimas veikloje gali sudaryti atskirą vertinimo kriterijų grupę.

Svarbu suprasti, kad profesinės karjeros planavimo gebėjimų ugdymas yra nuolat vykstantis procesas. Todėl griežtai apibrėžti šį procesą laike nerekomenduojama. Keičiantis asmenybei kinta ir vertybių sistema, sėkmės samprata, todėl profesinės karjeros planavimas yra veikiamas ne tik išorės veiksnių (pokyčiai darbo rinkoje, naujų profesijų atsiradimas, studijų ir/ar darbo užsienyje galimybių plėtra ir t.t.), bet ir vidinių veiksnių.

Profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugos – informacija apie mokymosi galimybes pagal profesinio mokymo, aukštesniųjų ir aukštojo mokslo studijų programas, mokymosi galimybes kitų šalių mokyklose, įsidarbinimo galimybes Lietuvos darbo rinkoje ir konsultavimas (LR Švietimo įstatymas, 2003). Įstatymas numato (LR Švietimo įstatymas, 2003), kad šios paslaugos yra teikiamos mokyklose, informavimo centruose, konsultavimo tarnybose, darbo biržose. Mokyti

ketinančiam žmogui neretai yra sudėtinga nuspręsti, ar jį dominanti specialybė yra paklausi darbo rinkoje. Naujoji sistema – tai visokeriopa pagalba mokiniui, kad jis jau mokykloje, padedamas specialiai parengtų konsultantų ir vieningos duomenų bazės, nepasiklystų specialybių ir profesijų gausoje, galėtų pasirinkti, kuriuos egzaminus laikyti, kur mokytis toliau.

Vienos mokyklos turi įkurtus profesinio konsultavimo centrai, kitose – ne (pasitenkinama epizodiniais renginiais ar projektais). Profesinio konsultavimo centruose galima sužinoti savo galimybes, profesinį kryptingumą, stojimo į aukštąsias mokyklas sąlygas, studijų programas, paklausias profesijas ir pan. Kai kurios mokyklos bando kurti savo metodikas ir jas integruoti į ugdymo procesą.

Atsižvelgdami į vartotojų individualius poreikius ir tikslus, profesinio orientavimo specialistai taiko įvairaus sudėtingumo asmens įvertinimo metodikas (testus), klausimynus, anketas. Tai palengvina bendravimą tarp kliento ir profesinio orientavimo specialisto, suteikia sisteminių pagrindą problemų analizei ir jų sprendimui (Profesinio orientavimo strategija, 2003).

Profesinis informavimas ir konsultavimas Lietuvos švietimo sistemoje:

- Profesinis informavimas pamokų metu. Svarbiausia profesinio informavimo figūra mokykloje yra mokytojas; pateikdamas mokslo pagrindų žinias, mokėjimus ir įgūdžius, mokytojas supažindina mokinius su profesijomis, susijusiomis su jo dėstomu dalyku.
- Vizitai į įmones ir mokymo įstaigas, ekskursijos. Profesinio informavimo tikslų galima siekti specialių vizitų į įmones ar mokymo įstaigas metu bei ekskursijų metu. Ši profesinio informavimo forma taikoma tada, kai yra poreikis aiškiau patirti realias tam tikros mokymo ar veiklos pasaulio situacijos sąlygas.
- Vizitai į mokymo institucijų organizuojamas atvirų durų dienas taip pat yra labai informatyvūs, kadangi mokiniai gauna pirminę informaciją apie mokymo ir studijų programas, išgirsta atsakymus į jiems rūpimus klausimus, gali apsilankyti auditorijose, laboratorijose.
- Susitikimai su įvairių profesijų atstovais. Rengiami susitikimai su įvairių profesijų atstovais, kurių metu gaunama pirminė informacija apie profesijas, yra įtaigūs ir dažnai sudomina mokinius.
- Profesinis informavimas klasės valandėlių metu. Klasės vadovas, būdamas ir dalyko mokytojas, turi palankias sąlygas pažinti mokinius. Daugelį metų vadovaudami vienai klasei, klasių vadovai geriau nei kiti mokytojai pažįsta savuosius auklėtinius. Jiems labiau prieinami įvairūs mokinių gebėjimų, poreikių tyrimo metodai, jie geriau pažįsta auklėtinių šeimas ir yra susipažinę su tėvų lūkesčiais savų vaikų atžvilgiu.

Vokietijoje yra dvi konsultavimo formos, kurios yra atskirtos viena nuo kitos: profesijos/karjeros konsultavimas ir švietimo konsultavimas.

Profesinis ir karjeros konsultavimas: federalinė įdarbinimo agentūra (Bundesagentur für Arbeit) jaunimui ir vyresnio amžiaus žmonėms teikia pasiūlymus (kaip numatyta pagal įstatymus), profesinio ir karjeros konsultavimo klausimais. Šio konsultavimo mastą ir pobūdį, apsprendžia individualūs poreikiai, pagal kuriuos yra pateikiama informacija ir patarimai apie karjeros pasirinkimą, analizuojami kaitos ir profesinio mokymo klausimai; ši agentūra taip pat turi imtis priemonių, profesinio orientavimo srityje, gamybinės praktikos vietos suradimui, ir profesinio mokymo skatinimui. Privačių profesinio ir karjeros konsultantų, Vokietijoje yra mažiai ir užsiima daugiausia su specialiomis tikslinėmis grupėmis.

Švietimo konsultavimas: Įvairūs švietimo orientavimo ir konsultavimo uždaviniai Vokietijoje yra giliai įsišakniję į švietimo sistemą. Pagal Vokietijos konstituciją yra išskiriami šie švietimo orientavimo principai: savanoriškumas ir savarankiškumas, nešališkumas ir diskretiškumas.

Sritis, kuriose konsultantai dirba:

- Rekomendacijos dėl mokyklinio ugdymo;
- Gairių individualizavimas ir konsultavimas;
- Tėvų konsultavimas;
- Orientavimas ir papildomas mokytojų rengimas;
- Mokomosios priemonės ir švietimo naujovės.

Gero profesinio konsultavimo kriterijus: „akis į akį“, kuris gali būti vertinamas kaip dalis „Tarptautinio švietimo ir profesinių kompetencijų praktinio vadovo“ (AIO SP) (2003). Norint įvertinti konsultavimo „akis į akį“ metodą, naudojama ši schema:

Vidinis vertinimas: kliento problemos apibrėžimas, susirūpinimo pašalinimas, atsižvelgimas į kliento asmenybę, pagrindinių įgūdžių įvertinimas (elgesys; klientas stebėjimo įgūdžiai; atsakymai į atvirus ir uždarus klausimus, skatinti, perfrazuojant ir apibendrinant, jausmų atspindys; parafrazė Interviu pradžia įgūdžiai; klausymo gebėjimus, selektyvus dėmesys).

Tikslų vertinimas: bendradarbiavimo ir konsultavimo tikslų apibrėžimas, konsultavimo sutartis.

Proceso vertinimas: metodologija, tarpiniai rezultatai, kliento ir konsultanto dalyvavimas, procedūros skaidrumas.

Rezultatų įvertinimas: rezultatų vertinimas; kliento ir konsultanto pasitenkinimas, tolesni veiksmai, namų darbai.

Perdavimo vertinimas: Kiek klientas motyvuotas ir gali perkelti rezultatus į savo kasdienį gyvenimą?

Išteklių įvertinimas: veiksmingumas ir efektyvumas, taikymo ištekliai (laikas, žiniasklaida). (MEVOC – quality manual for educational and vocational counselling)

Vokietijoje sukurta Darbo lyga, finansuojama iš darbdavių ir darbuotojų socialinio draudimo išmokų ir kontroliuojama trijų socialinių partnerių: darbdavių, profsąjungos ir vyriausybės. Su jos pagalba karjeros konsultavimo veikloje derinami visų trijų šalių interesai, tačiau prioritetiniais privalu laikyti piliečių siekius.

Pagrindiniai teisiniai principai, apibrėžiantys asmenų, atsakingų už konsultavimo veiklą, įsipareigojimus, yra išdėstyti Vokietijos Federalinės Respublikos Konstitucijoje. Konsultavimas karjerai Vokietijos užimtumo rinkoje užima didelį vaidmenį. Tikslinę grupę čia sudaro neturintys išsilavinimo ir įgiję išsilavinimą bedarbiai, universitetų absolventai ir socialiai remtini žmonės.

Vokietijoje veikia švietimo ir profesinio informavimo, orientavimo ir konsultavimo sistema mokyklose, aukštosiose mokyklose, įdarbinimo agentūrose, savivaldybių socialinės ir jaunimo rūpybos tarnybos, privačios ir valstybinės institucijos.

Apibendrinant galima pabrėžti, kad Lietuvoje profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų teikimo tikslas – padėti mokiniams pasirinkti savo kelią švietimo, mokymo bei užimtumo srityse ir aktyviai kurti savo profesinę karjerą.

Vokietijoje yra dvi konsultavimo formos, kurios yra atskirtos viena nuo kitos: profesijos/ karjeros konsultavimas ir švietimo konsultavimas.

1.4. Veiksniai įtakojantys karjeros planavimą

Kaip jau buvo minėta anksčiau A. Zdanevičius (2004), Petkevičiūtė (2006) R. Kučinskienė (2003) profesinę karjerą lemiančius veiksnius skirsto į: objektyvius arba išorinius; subjektyvius arba vidinius.

Anot R. Kučinskienės (2003), objektyvieji (išoriniai) veiksniai – visa žmogų supanti ir betarpiškai veikianti socialinė aplinka, o subjektyvieji (vidiniai) veiksniai – žmogaus gyvenimo ir karjeros planavimo tikslų sąsajos, atitinkamos nuostatos savo karjeros ir jos vystymo atžvilgiu, žmogaus asmeninio tapatumo suvokimas ir kt. Šių abiejų grupių veiksniai tarpusavyje ir tam tikrais atvejais įtakoja vienas kitą. Todėl galima daryti prielaidą, kad šių veiksmių vienas nuo kito atskirti negalima, nes tiek žmogus sąveikauja su aplinka, tiek aplinka įtakoja žmogų.

U. Bronfenbrenner (1963) teigė, kad psichoanalitinių teorijų įvairovė pagilino socializacijos procesų sampratą ir paskatino sutelkti tyrinėtojų dėmesį į jausminių žmogaus išgyvenimų jo ryšių su šeima, bendraamžiais problemas. Tai atsispindi U. Bronfenbrenner socialinės aplinkos modelio schemeje. (žr. 4 pav.) (Adamonienė, 2001).

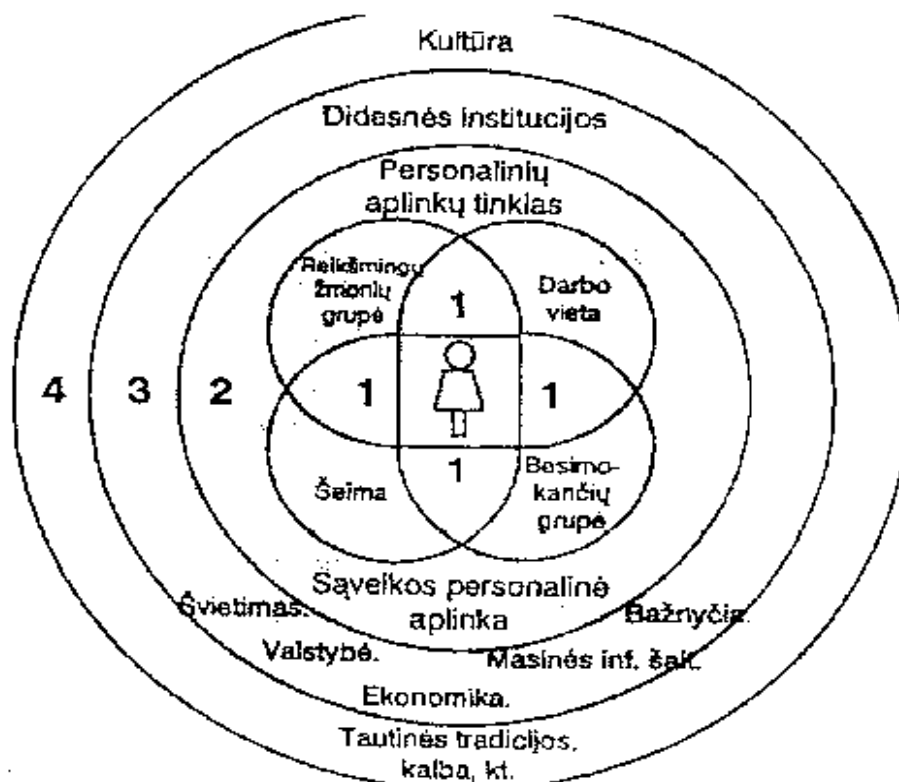
Mikrosistema - tai aplinka, kurioje žmogus nuolat gyvena, kasdien bendrauja su joje esančiais žmonėmis. Ją sudaro mikrogrupės, tokios kaip šeima, mokykla, artimi kaimynai, draugai, bažnyčios bendruomenė, sveikatos priežiūros institucijų darbuotojai. Ši aplinka labai svarbi, nes joje būname kiekvieną dieną ir joje dažniausiai yra patys artimiausi mums žmonės.

Netiesioginė, tolimesnė socialinė aplinka – egzosistema. Ją sudaro šeimos draugai, giminaičiai, paslaugų sferos atstovai (parduotuvė, kirpykla ir pan.). Egzosistemoje yra ir žmogaus nuolatinė darbo vieta. Šioje sistemoje tenkinami pagrindiniai individo poreikiai.

Mezosistema. Ši socialinės aplinkos dalis sujungia kitas sistemas į visumą. Pavyzdžiui, žmogus savo individualias pažiūras, šeimos tradicijas sieja su mokyklos ar bažnyčios veikla ir atvirkščiai. Ši socialinės aplinkos dalis skatina asmenybės vystimąsi ir augimą.

Makrosistemoje formuojamos tam tikros gyvenimo normos, ideologijos, standartai. Tai profesinio rengimo politiką formuojanti aplinka, kurioje egzistuoja institucijos, formuojančios profesinio rengimo strategiją. Jos remiasi tautos kultūra, tradicijomis, religija, darbo rinkos ir gamybos išvystymo lygiu, jų pokyčių tendencijomis, socialine aplinka.

U. Bronfenbrenner (1963) aplinkos įtakos modelis:

4 pav. Socialinės aplinkos modelis (šaltinis: Bronfenbrenner, 1963)

1 - žmogų supanti aplinka mikrosistemos lygmenyje- kurie vyksta darbovietėje arba bendraujant su reikšmingą įtaką turinčiais žmonėmis arba jų grupėmis.

2 - mezosistema yra sudaryta iš mikrosistemų, sąveikaujančių tarpusavyje.

3- echosistemą sudaro mikrosistemos ir specifinės socialinės formalios ir neformalios struktūros.

4 - makrosistemas sudaro mikrosistemos, mezosistemos ir echosistemos. Taigi, iš schemos matyti, kad didžiausią įtaką žmogui daro jį supanti aplinka, asmeniniai kontaktai, kurie vyksta šeimoje, mokykloje.

Visų karjeros sprendimų priėmimas yra socialiai sąlygotas, t.y. visiškai laisvas profesijos ar karjeros pasirinkimas yra neįmanomas (Kučinskienė 2003). Didelė dalis žmonių, rinkdamiesi profesiją ar karjerą, eina į kompromisus, pasiduoda atsitiktinumų įtakai, o vėliau siekia prisitaikyti prie susidariusios situacijos.

Todėl galima prielaida, kad karjeros planavimo rezultatus lemia socialinė aplinka. Į socialinę aplinką įeina: šeima, švietimo sistema, kultūrinė aplinka, gyvenamoji vieta, asmenybė.

Šeima. Siauriausia prasme socialinė aplinka yra šeima. V. Gurov (1993) pastebėjo, kad žmogaus socializacija prasideda šeimoje, kur formuojami asmenybės pagrindai - tai yra šeimoje formuojami pagrindiniai žmogaus charakterio bruožai, požiūris į darbą, dorovines ir kultūrinės vertybes. Šeima – svarbiausia mikroaplinka, kur vykdoma vaiko socializacija. Būdama pagrindiniu socializacijos veiksmu, šeima tiesiogiai ir netiesiogiai įtakoja profesinės karjeros pasirinkimą. Šeimoje susipažįstama su vaidmenų modeliais, kaupiama patirtis, numatomos galimybės, diegiama tam tikra vertybių sistema, teikiama parama ir paskatinimas, išryškinamos šeimos tradicijos, lūkesčiai, reikalavimai. Šeima atlieka tokias funkcijas: ugdomąją, rekreacinę (fizinę, materialinę, moralinę, psichologinę, tarpusavio pagalba, laisvalaikis), komunikacinę (bendravimo). Visos šios funkcijos yra įtvirtintos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, LR Civiliniame kodekse, LR Vaiko pagrindų įstatyme, Vaiko teisių konvencijoje.

Tyrimai rodo, kad nuo to, kokiai socialinei klasei priklauso tėvai, kokias pereinamas jie užima, kokių profesijų atstovai jie yra, stipriai priklauso jų vaikų supratimas apie pasaulį ir jų galimybės. Tėvų laimėjimai išsilavinimo, profesinėje ir ekonominėje srityse rodo, kad šeimos statusas yra pagrindinis vaikų mokymosi laimėjimų ir jų karjeros galimybių determinantas. (Kučinskienė, 2003)

Tėvų išsimokslinimo lygis labai susijęs su vaikų darbinės veiklos siekiais ir jų ateities karjera. Pati namų aplinka – tiek kultūriniai, tiek materialiniai ryšiai: šeimos pažįstamų ratas, puiki biblioteka suteikia neginčijamų pranašumų profesoriaus atžalai (Matulionis, Mikšys, 1992).

Tyrimai rodo, kad kuo aukštesniam socialiniam sluoksniui priklauso vaikai, tuo didesnė tikimybė, kad jie rinksis ilgiau trunkančias ir akademiškesnes mokymosi programas, nors jų pažangumas yra panašus kaip ir žemesniems socialiniams sluoksniams priklausančių vaikų. (Kučinskienė, 2003)

Vadinasi, socialinė aplinka, o kartu ir šeima, stipriai lemia žmogaus gyvenimą ir jo pasirinkimus.

2002 m. VDU Sociologijos katedros ir Kauno Jaunimo karjeros centras atliko tyrimą. Buvo apklausti 10-12 klasių mokiniai. „Tik 41 proc. visų tyrime dalyvavusių moksleivių žino savo ateities planus, o didžioji dalis yra arba neapsisprendę (27 proc.), arba nėra tikri dėl savo pasirinkimo (32 proc.).“ (Reingardienė ir Zdanevičius, 2003, 101). Taigi, pirmiausia, moksleiviai sunkiai apsisprendžia dėl savo profesijos pasirinkimo, vadinasi jų karjeros planavimo rezultatai sunkiai formuluojami. Tačiau galiausiai abiturientai pasirenka: ekonomiką (finansus, vadybą) - 20.8 proc. apklaustųjų, informatiką – 15,6 proc., teisę – 12,1 proc., gydomąją mediciną – 6,5 proc., farmaciją – 3,5 proc., žurnalistiką – 3,5 proc., architektūrą – 3,5 proc. (Reingardienė, Zdanevičius). Nors dauguma mokinių teigia, kad renkasi jiems įdomias sritis, galima būtų tuo suabejoti. Nemanau, kad tikrai norinčių studijuoti ekonomiką ar teisę yra tiek daug. Tuo labiau, kad mokykloje apie tokias specialybes mes negalime susipažinti praktiškai. Tai neįeina į mokymo programas (gal šiek tiek ekonomika, bet tikrai ne visose mokyklose). Moksleiviai baigiamosiose klasėse dažniausiai dar neapsisprendę dėl būsimos profesijos, jie nesiorientuoja profesijų bei profesinės veiklos specifikoje; esminis rodiklis moksleiviams renkantis profesiją yra profesinio rengimo institucijos prestižas visuomenėje. (Garinė, 2006). Nemažai jaunuolių tokiam svarbiame savo gyvenimo žingsnyje atsižvelgia ir į tėvų nuomonę. Tėvai, žinoma, nori didžiuotis savo atžalomis, o pasididžiavimą kelia prestižinių dalykų studijavimas. Mūsų visuomenėje įsitvirtinęs požiūris, kad po vidurinės mokyklos reikia stoti į universitetą, po to susirasti darbą ir čia jau visas karjeros planavimas. Tačiau ne visiems taip pavyksta. Mokiniam suteikiama per mažai informacijos apie situaciją darbo rinkoje, todėl ir atsiranda tokie nesusipratimai. Labai įdomi yra Vokietijos patirtis, kur mokiniai po mokyklos baigimo turi galimybę padirbėti vienoje ar kitoje darbovietėje ir tik po to renkasi, ką studijuoti. Manau tokia karjeros planavimo eilės tvarka daug efektyvesnė.

Švietimo sistema. Darželiuose ir mokyklose yra diegiamos vertybės, žinios ir pasaulio suvokimas, tuo pačiu formuojasi tikslai karjerai. Kadangi šioje aplinkoje vaikai praleidžia labai daug laiko. Kaip teigia A. Matulionis, A. Mikšys (1992) Vos ne kiekvieną dieną vaikas renkasi profesiją, visa galva pasinerdamas į jos žaidimą. Būtent žaidimuose ir išryškėja vaikų gabumai.

Mokykla – tai antroji bendruomenė (po šeimos), kurioje jaunas žmogus socializuojasi, įgyja tam tikrus elgesio, bendravimo su bendraamžiais ir vyresniais žmonėmis įgūdžius, kurioje pasireiškia jo gebėjimai (Kvieskienė, 2005). Kadangi jaunas žmogus čia praleidžia didelę dalį savo laiko, tai neišvengiamai mokykla daro tam tikrą įtaką ateities orientacijų raidai: ji gali būti stiprus skatintojas arba atgrasinantis veiksnys. Mokykloje kiekvieną dieną yra vertinamos žinios ir

laimėjimai, o tai skatina atkreipti dėmesį į save, verčia lyginti, analizuoti ir prognozuoti savo galimybes.

Mūsų visuomenėje įsitvirtinęs požiūris, kad po vidurinės mokyklos reikia stoti į universitetą, po to susirasti darbą ir čia jau visas karjeros planavimas. Tačiau ne visiems taip pavyksta. Mokiniam suteikiama per mažai informacijos apie situaciją darbo rinkoje, todėl ir atsiranda tokie nesusipratimai. Labai įdomi yra Vokietijos patirtis, kur mokiniai po mokyklos baigimo turi galimybę padirbėti vienoje ar kitoje darbovietėje ir tik po to renkasi, ką studijuoti. Manau tokia karjeros planavimo eilės tvarka daug efektyvesnė.

Tyrimai rodo, jog šiuolaikinės merginos vis labiau siekia aukštesnio išsilavinimo, turi didesnių profesinių ambicijų. Tačiau visgi profesinės karjeros daugiau siekia vyrai nei moterys, o iš darbo rinkos iškrenta daugiau moterų nei vyrų. Lietuvoje, kaip ir daugumoje kitų šalių, merginų daugiau vidurinėse mokyklose, jos dažniau renkasi bakalauro ir magistro studijas, bet doktorantūros lygmeniu vaikinų ir merginų skaičius susilygina, o tolesniais mokslinės karjeros tarpsniais moterų jau mažiau nei vyrų ir vis mažėja kylant hierarchijos pakopomis. Kaip teigia šias tendencijas tiriantys autoriai, tokį lyčių pasiskirstymą lemia ypač stipri Lietuvos merginų orientacija į šeimą (Novelskaitė, 2003).

Kultūrinė aplinka. Tiriant žmones, gyvenusius skirtingose kultūrose, bet tuo pačiu metu, pastebėta, kad jie priima tai kultūrai būdingas skirtingas nuostatas (Jarvis, 2001). Harre teigė, kad socialinį gyvenimą sudaro ritualai ir papročiai, t.y, išmokti kultūros modeliai, o ne biologiniai procesai. (Jarvis 2001) Mokslininkai ypatingą reikšmę teikia socialiniams reiškiniams asmenybės formavimesi, žymiai didesnę nei genetiniams faktoriams. Socializacija vyksta per kultūrą, o socializacijos procese vyksta karjeros planavimo tikslų formulavimas. Skirtingų kultūrų skirtingas ir karjeros suvokimas. Skirtingos kultūros daro įtaką, skirtingam požiūriui į gyvenimą. Skirtingų visuomenių kultūrinis išsivystymas suteikia įvairias galimybes jaunimui rinktis (Matulionis, Mikšys 1992).

Gyvenamoji vieta. Visapusiškos informacijos kiekis, profesinio mokymosi bei veiklos galimybės labai skiriasi net ir mažų valstybių skirtinguose regionuose. Šie apribojimai nėra svarbūs mobiliems ir gyvenamosios vietos pakeitimams linkusiems jaunuoliams. Kitiems jų gyvenamos vietos situacija gerokai apriboja profesinio pasirinkimo galimybes (Laužackas, 2005).

Visi pastebi, kad skiriasi miesto ir kaimo vaikai. Anot L. Jovaišos (1995), pirmieji drąsesni, labiau išprusę, aktyvesni, antriesiems to stingsa, bet šie nuoseklesni, logiškesni, patvaresni, darbštūs. Labai didelė problema, kad kaimo jaunimas vis dažniau vengia siekti mokslų, o tie kurie nori siekti aukštojo mokslo dažnai susiduria su finansinėmis problemomis. Taigi kaip ir anksčiau pažymėjome, profesinės karjeros planavimui svarbią įtaką daro socialinė padėtis.

Galima matyti, kaip viskas susiję. Dažnai tokios šeimos yra potencialios pašalpų gavėjos. Tada susiformuoja ydinga praktika – gyvenimas ne tik iš pašalpų, bet ir dėl pašalpų. Daugybė dalykų daroma tam, kad tik būtų gaunamos tokios pajamos. Šeimos netgi skiriasi, kad gautų didesnes pašalpas. Tai puikiai atspindi Tauragės seniūnijos pasisakymas: prieš keletą metų seniūnijos teritorijoje sparčiai išaugo skyrybų skaičius. Tačiau šeimos ir toliau gyvena kartu, tvarko bendrą ūkį. Skiriamasi formaliai, kad išsiskyrusi motina gautų pašalpą už vaikus (Marcinkevičiūtė, 2002). Tokie faktai rodo, kad ekonominė situacija Lietuvoje nėra gera. Augant nestabilioje šeimoje, atsiranda problemų, lemiančių mokyklos nelankymą, nusikalstamumą ir pan. Ir tai, nepadeda formuotis karjeros tikslams. Žinoma, negalima teigti, kad visa tai būdinga tik kaimui, tačiau kaimas šioje srityje „pasižymi“ daugiau. Kitas dalykas – kaimas pradėtas vertinti mažiau nei seniau, o tai neigiamai veikia kaimo žmonių savimonę ir jų nepriklausomumo pojūtį (Marcinkevičiūtė, 2002). Tai skatina ir jaunimo nepasitikėjimą savo jėgomis, apatiją, nedarbingumą.

Matyti, kad visuomenėje dar egzistuoja daug problemų, susijusių su gyvenimu kaime. Tačiau negalima teigti, kad miestiečiams nekyla išvardytų problemų. Problemų yra visur, tik tyrimų rezultatai atspindi nenaudą kaimo pusei.

Jaunimas, gyvenantis regionuose turi mažiau galimybių, mažesnę pasirinkimą nei jaunimas iš didžiųjų miestų. Netoliese esanti mokymo įstaiga dažnai yra apsisprendimo veiksnys, nes nereikia toli važinėti mokytis, nuomoti buto ar gyventi bendrabutyje, patogiau rinktis tą mokyklą, kuri yra arčiau, ir apsiriboti tomis specialybėmis, kurias teikia ši mokykla. Tačiau nemaža dalis jaunimo, gyvenančių regionuose savo karjerą planuoja didžiuosiuose Lietuvos miestuose.

Verslas taip pat žymiai dažniau plėtojamas miestuose, kur skiriamas didžiausias dėmesys infrastruktūros plėtrai, palankių verslui sąlygų sudarymui, žmonių verslumo ugdymui. Statistikos duomenimis, mažosios įmonės skirtinguose Lietuvos regionuose steigiamos netolygiai. Tokį netolygumą lemia regionų specifika, didelių įmonių tarpšakiniai skirtumai, vietos valdžios iniciatyvos (Mačys, 2005) .

Asmenybė. Paprastai neminimas asmenybės formavimo veiksnys- pats asmuo. Juk nuo jo priklauso, ką jis laiko priimtina vertybe, ką atmeta. Negalima žiūrėti į asmenį kaip objektą, iš kurio padaroma visa, kas norima. Asmuo yra subjektas, savitai suvokiantis aplinkos reiškinius bei auklėjamuosius poveikius, savitai į juos reaguojantis, saviti jo ryšiai su pasauliu (L. Jovaiša, 1995). Tačiau asmuo jaučia priklausomybę nuo aplinkos (šeimos, mokyklos ir kt.), nes jis yra jos narys, susietas tam tikrais pareigos saitais.

Savastis gali atsirasti tik tokiaame socialiniame procese, kuriame ji gali reikštis. Minėtam procesui bendravimas ir dalyvavimas yra esminiai. Taip atsiranda savastis. Dėl jos individai tampa socialinio proceso dalimi, veikia tiek save, tiek ir kitus (Jarvis, 2001) Čia dar kartą patvirtinama tai, kad mus kuria socialinė aplinka. Mąstymas, savastis ir tapatumas yra socialiniame kontekste

išmokstami reiškiniai (Jarvis, 2001). Ji kuria mūsų požiūrį į gyvenimą. Tuo pačiu, žinoma, formuodama karjeros planavimo rezultatus. Tapatumo jausmas leidžia mums pamatyti save tokius, kokie mes esame: kuo mes buvome, kas mes esame šiandien ir kuo būsime rytoj.

Anot A. Vaičiulienės (2004), karjeros požiūriu šis etapas yra ypatingas, nes būtent paauglystėje tarp kitų tapatumo įtvirtinimui svarbių klausimų yra keliami šie: kokį darbą aš ketinu dirbti? Kokia bus mano karjera? Taigi jau paauglystėje, jei sėkmingai įveikiama jos krizė, žmogus ima kurti savosios karjeros vizijas. Jei tapatumas neįtvirtinamas, žmogus nepajėgus sąmoningai rinktis tolesnes savo mokymosi ar darbinės veiklas. Tokio žmogaus karjera negali būti sėkminga, nes, paprasčiausiai, jis pats nežino, ko siekia ir kas jam yra karjeros sėkmė.

R. Adomonienės, S. Daukilo, B. Krikščiūno, I. Maknienės, A. Palujanskienės (2003) teigimu, paauglystės laikotarpis yra svarbus karjeros aspektu ir dėl kitų priežasčių: būtent tada, kai paauglys bando įtvirtinti savąjį tapatumą, nustatyti savąjį vaidmenį visuomenėje, kyla natūralus poreikis pažinti save, bendrauti ir veikti socialinėje aplinkoje. Tokia veikla yra prielaida asmeninei ir socialinei kompetencijoms, kurios yra būtinos karjeros procese, ugdytis. Apibendrinant galima teigti, kad paauglystėje labai intensyviai formuojasi asmenybės tapatumas.

Šiuolaikinėje visuomenėje, kur kinta požiūris į tarpusavio santykius, giminystės ryšius, atsiradus moralinių ir ideologinių pažiūrų įvairovei atsiranda ir tapatumo bei savasties krizė. Savasties paieškos stipriai lemia požiūrį į karjerą. Pirmą, žmogaus savasties nepastovumas ir nuolatinis jos apmąstymas bei pertvarkymas sąlygoja kūrybiškumą ir karjeros kelio individualumą bei savo ateities planavimo sudėtingumą. Antra, žmogus nuolatos turi reflektuoti save ir savo veiklą, kad galėtų valdyti karjerą ir atkreiptų savo dėmesį ne į karjeros tikslą, o į jos procesą“ (Augienė, Bobrova, 2002). Būtent tame procese, kažko siekiant galima atrasti savastį, pažinti save ir kitus.

Apibendrinant galima teigti, kad profesinis karjeros planavimas yra kompleksiškas ir priklausomas nuo daugelio veiksnių, todėl labai svarbu švietimo sistemą pritaikyti, taip, kad karjeros planavimas prasidėtų dar ankstyvoje vaikystėje ir judėtų kryptingai iki pat pilnametystės.

1.5. Mokymas planuoti profesinę karjerą mokykloje

Profesinis orientavimas ir karjeros planavimas, šiuolaikinėje žinių visuomenėje tampa ypač aktualus dėl vis spartėjančios darbo rinkos poreikių kaitos. Darbo rinkos kaitą sąlygoja sparti mokslo ir technologijų pažanga. Žmogui tampa svarbu ne tik rasti darbą, kad galėtų pragyventi, bet ir būti konkurencingam bei sėkmingam darbo rinkoje. Dėl to karjeros planavimas turi būti kaip visą žmogaus gyvenimą besitęsiantis procesas.

Kita vertus, žmogaus profesinis pašaukimas, t.y. gabumai tam tikrai veiklai, išlieka pastovūs ir nekintantys. Vadinasi, labai svarbu jau jaunystėje pasirinkti tokią profesiją, kuri labiausiai atitiktų prigimtinį profesinį pašaukimą ir pasirinkti atitinkamą įstaigą studijoms. Tokie turėtų būti jauno žmogaus karjeros plano pirmieji žingsniai. O kaip yra iš tikrųjų?

Beveik prieš šimtmetį profesinio orientavimo pradininkas F. Personas suformulavo tris pagrindinius sėkmingo profesijos pasirinkimo principus: geras savęs pažinimas, profesijų pasaulio išmanymas, šių žinių tarpusavio derinimas (Parson, 1909). Nagrinėdamas profesijos pasirinkimo, profesinio kryptingumo problemas jis nurodė, jog pagrindinis konsultavimo uždavinys yra nustatyti atitikmenį tarp asmenybės ir darbo pasaulio reikalavimų. Tai galima įgyvendinti, kompleksiškai tiriant individą ir darbo pasaulį.

Šiandien profesinis orientavimas suprantamas, kaip permanentinis, trunkantis visą gyvenimą procesas, skatinantis asmenis ieškoti naujų galimybių visoje šiuolaikinėje profesinio konsultavimo sistemoje. Profesinis orientavimas traktuojamas kaip pagalba, kuri padeda asmenims neatsižvelgiant į jų amžių ir gyvenimo etapą pasirinkti savo kelią švietimo, mokymo bei užimtumo srityse ir aktyviai kurti savo profesinę karjerą. Tai nuoseklus ir kryptingas asmenybės rengimas pagrįstam ir sąmoningam profesijos pasirinkimui. Asmenys orientuojami mokytis vienos ar kitos profesijos pagal jų asmeninius norus, polinkius, gabumus, atsižvelgiant į darbo rinkos reikalavimus, perspektyvas. Optimalus profesinis orientavimas trunka visą žmogaus gyvenimą. Veiksmingai teikiamos profesinio orientavimo paslaugos padeda kaip galima geriau panaudoti žmogiškuosius išteklius, sudarydamos palankesnes aplinkybes užtikrinti, kad asmens turimi gebėjimai ir interesai sutaptų su esamomis mokymosi ir užimtumo galimybėmis. Profesinis orientavimas ir konsultavimas, profesinės karjeros planavimas bei jos įgyvendinimas tampa ypač reikšmingi socialinės atskirties grupių integracijai bei sėkmingam darbo rinkos sistemos funkcionavimui.

Karjeros projektavimo kaip visą gyvenimą trunkančio proceso struktūra, pasak K. Pukelio (2003, 76), susideda iš dviejų pagrindinių procesų: ugdymo karjerai ir karjeros planavimo. „Esminis karjeros projektavimo skirtumas nuo ugdymo karjerai ir karjeros planavimo procesų yra tas, kad karjeros projektavimas apima dar ir profesinės karjeros tyrimus, o ugdymas karjerai ir karjeros planavimas tik naudojami profesinės karjeros tyrimų duomenimis pastaruosius planuojant ir realizuojant konsultavimo būdu“.

Būtina pabrėžti, kad karjerą galima pradėti planuoti tik tuomet, kai žmogus apsisprendžia dėl profesijos, t.y. pasirenka profesiją, nes kiekvieną karjeros planą sąlygoja konkrečios profesijos prigimtis.

Vadinasi, racionalus profesijos pasirinkimas ir darbo rinkos poreikius atitinkantis karjeros planas yra sėkmingos profesinės karjeros prielaidos. Pirmoji prielaida – racionalus profesijos pasirinkimas – svarbesnė, nes suklydus profesijos pasirinkimo etape karjeros planavimas nebus

sėkmingas – karjera bus planuojama toje profesinėje veikloje, kuri neatitinka žmogaus prigimtinių gabumų, jo profesinio pašaukimo. Asmens rengimas profesiniam gyvenimui ir tolesnis karjeros projektavimas strategiškai reikšmingas visų amžiaus tarpsnių žmonių socialinei integracijai ir darbo rinkos sistemos funkcionavimui. Pagal (L. Jovaiša, 1999), šiandien kalbama apie profesinę dinamiką: vyksta spartus specialybių, profesijų, darboviečių, kvalifikacijų kitimas. Todėl rinktis tenka visą gyvenimą, jam (individui) pagalbos reikia taip pat per visą gyvenimą. Pirmą rimtą profesinį sprendimą moksleiviai priima 10 klasėje, kai reikia rinktis mokymosi profilį. Būtent tada moksleivis turi apsispręsti, kuriuo gyvenimo keliu jis nori pasukti. Čia dažniausiai pritrūksta profesijos konsultanto pagalbos. Šitame etape turėtų būti konsultuojami ne tik moksleiviai, bet ir jų tėvai, pedagogai. Šis konsultavimas turi būti skirtas kuo geriau spręsti moksleivio profesinio pasirinkimo klausimus (Jovaiša ir Orenienė, 2003, 48). Bendrojo lavinimo mokyklose moksleivių profesinis konsultavimas turi daugiau informavimo ir orientavimo požymių. Moksleiviams labai dažnai sunku rasti informacijos apie pasirenkamą profesiją bei kur studijuoti, jie nemoka naudotis gauta informacija. Jaunuoliams sunku priimti sprendimus, todėl orientavimo pagalba labai reikalinga. „Profesinės karjeros planavimo požiūriu sudėtinga kalbėti apie konkrečius tolimus šios pagalbos tikslus. Tačiau esamų galimybių įvertinimas, mokymas išvelgti savo ir aplinkos privalumus bei trūkumus, tikslų ir prioritetų planavimas yra rimta pagalba renkantis profesiją, ypač tais atvejais, kai moksleivis renkasi mokymosi profilį bendrojo lavinimo mokykloje“ (Jovaiša ir Orenienė, 2003, 48).

Bendrojo lavinimo vidurinės mokyklos moksleivių profesinis konsultavimas apima:

- Profesinį informavimą šiuolaikinės darbo rinkos klausimais;
- profesinį informavimą profesinio mokymosi galimybių klausimais;
- profesinio apsisprendimo diagnostiką;
- individualų karjeros projektavimą;
- individualų profesinį psichologinį konsultavimą pasitikėjimo savimi stiprinimo, streso įveikimo ir kt. klausimais.

Profesinis karjeros projektavimas, prasidedantis bendrojo lavinimo mokykloje mokymosi profilio pasirinkimu, turėtų tęstis profesinio rengimo įstaigoje, nuolat tikrinant ir vertinant savo pasirinkimą ir nesibaigti žmogui įsidarbinus. Toliau karjera projektuojama, renkantis kvalifikacijos tobulinimo būdus, įgyjant naujų darbui reikalingų įgūdžių ir gebėjimų, o prireikus – persikvalifikuojant ir įgyjant naujų profesijų. Asmeninės karjeros projektavimas trunka visą žmogaus gyvenimą.

Šiandien vis dažniau pradėdame kalbėti apie profesinės karjeros planavimą dar mokiniui besimokant bendrojo lavinimo mokykloje, kad jauno žmogaus apsisprendimas pasirinkti vieną ar kitą kelią nebūtų spontaniškas. Iki šiol Lietuvoje profesijos pasirinkimas buvo vien mokinio ir jo

šeimos reikalas, mokyklos tam neskyrė didelio dėmesio. Tačiau pasikeitę darbo rinkos reikalavimai, kai kurių profesijų (daugiausiai aptarnavimo sferos) specialistų trūkumas, įvairūs socialiniai ir ekonominiai veiksniai rodo, kad mokykla taip pat turi prisidėti prie jaunuolio profesinės karjeros planavimo. Taigi mokyklos kuria profesinės karjeros planavimo sistemą, o kuriant ją dažnai naudojamosi užsienio šalių patirtimi (Leonardo da Vinci, 2007).

Vokietijoje profesinio rengimo srityje ypač daug dėmesio skiriama profesiniam informavimui ir konsultavimui. Profesinį informavimą atlieka mokyklos ir Darbo ministerijai pavaldžios institucijos. Jų veiklą papildo įdarbinimo tarnybų teikiamos orientavimo ir konsultavimo paslaugos, specialios psichologinės pagalbos institucijos. Didelė dalis moksleivių, baigusių pagrindines mokyklas, stoja į profesines mokyklas. Vokietijos profesinis mokymas yra dualinis, t.y. teorinis mokymas vyksta vienoje mokykloje, o praktiniai užsiėmimai – kitoje. Gerai aprūpintos Vokietijos profesinio mokymo institucijos pačios atlieka didelį darbą, informuojant pagrindinių mokyklų moksleivius. Vieną kartą per savaitę profesinėse mokyklose lankosi VIII klasių moksleiviai (Leonardo da Vinci, 2007).

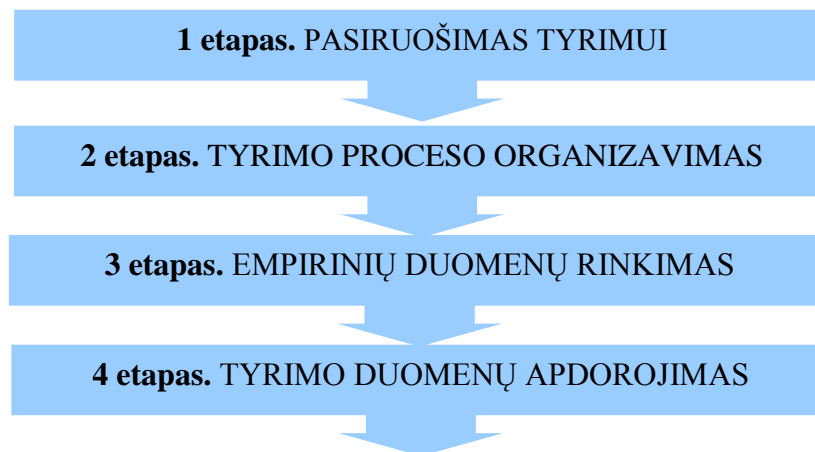
Apibendrinant galima teigti, kad mokinys jau tam tikrais mokymosi etapais (mokymosi krypties, profilio pasirinkimo metu), priimdamas atitinkamus sprendimus privalo galvoti apie tolimesnį savo gyvenimo kelią. Tam, kad mokinio apsisprendimas atitiktų jo poreikius, galimybes bei interesus, jis privalo būti aktyvus šio proceso dalyvis, nes galutinis apsisprendimas turi būti mokinio. Mokėjimas pasirinkti – viena iš esminių save aktualizuojančio žmogaus ypatybių, reikalaujančių specialių įgūdžių, gebėjimų bei asmeninės atsakomybės supratimo, kurių mokiniams dažnai trūksta.

2. TYRIMO METODIKA IR ORGANIZAVIMAS

2.1. Tyrimo organizavimas

Tyrimo objektas: Lietuvos ir Vokietijos mokinių požiūris į profesinės karjeros planavimą.

Siekiant išsiaiškinti Lietuvos ir Vokietijos 12 klasių mokinių profesinės karjeros planavimo mokykloje galimybes 2011 m. rugsėjo - gruodžio mėnesiais buvo atliktas empirinis tyrimas. Visą mokslinio tyrimo procesą galima būtų suskirstyti į keturis pagrindinius etapus (4 pav.):

5 pav. Empirinio tyrimo etapai (Cohen, Manion, 1994)

1. Pasiruošimas tyrimui. Šis etapas susijęs su tyrimo planavimu arba, kitaip tariant, - tai tyrimo (temos) metodologinis pagrindimas. Jame išskirtinas: literatūros studijavimas; temos formulavimas; tyrimo problemos (tiriamojo klausimo) aptarimas; tyrimo objekto apibūdinimas; hipotezės formulavimas; tyrimo tikslo ir uždavinių nusakymas.

2. Tyrimo proceso organizavimas (tyrimo metodų ir procedūrų aptarimas, tiriamųjų kontingento - imties tūrio parinkimas ir kiti klausimai).

3. Empirinių duomenų rinkimas. Šiame etape renkami duomenys, kurie turi patvirtinti arba paneigti tyrimo hipotezę.

4. Tyrimo duomenų apdorojimas. Čia išskirtinas: statistinis gautų duomenų apdorojimas, jeigu tyrime buvo taikyti kiekybiniai tyrimo metodai; teorinis duomenų apdorojimas (duomenų aptarimo skyrius); gautų rezultatų praktinis pritaikymas (siūlomi būdai arba konkrečios rekomendacijos, tačiau tik tais atvejais, kada tyrimo rezultatai leidžia tai padaryti).

2.2. Tyrimo metodologija

Tyrimo tipas: Kiekybinis, aprašomasis. Šio tipo tyrimo tikslas yra parodyti būklę, pirmiausiai aprašant, o paskui, kiek įmanoma, aiškinant dabartinę situaciją, sąlygas, elgesio pobūdį, sąveikas, įvykius ir tendencijas. Ši informacija patenkins norą žinoti, sudarys pagrindą sprendimui priimti. (Charles, 1999). Šiame tyrime šis tipas suteikia galimybę išsiaiškinti Lietuvos ir Vokietijos 12 klasių mokinių profesinės karjeros planavimo mokykloje būklę. Aprašomojo kiekybinio tyrimo instrumentas – anketinė apklausa.

Kiekybinis tyrimas, anketinė Lietuvos ir Vokietijos 12 klasių mokinių apklausa, siekiant nustatyti profesinės karjeros planavimo mokykloje galimybes. Kiekybiniam tyrimui naudota – anketa, parengta darbo autorės. Kiekybinio tyrimo metu buvo apklausti mokiniai iš Kauno „Saulės“ gimnazijos ir Gymnasium Bad Essen (Bad Essen gimnazijos).

Tyrimo metodas: anketinė apklausa. Anketavimas yra plačiausiai taikomas tyrimo metodas. Anketą sudaro grupė tarpusavyje susijusių klausimų, į kuriuos reikia gauti apklausiamų asmenų (respondentų) atsakymus. Anketavimo procedūros metu respondentui pateikiamas fiksuotas klausimų rinkinys. Informacija yra renkama naudojant standartines procedūras, kurių pagalba kiekvienas atrinktas asmuo vienodu būdu atsako į tuos pačius klausimus. Anketavimo tikslas nėra sužinoti atskiro asmens nuomonę, tačiau sudaryti bendrą visos populiacijos apibūdinimą. Šiuo atveju Lietuvos ir Vokietijos 12 klasių mokinių nuomonę.

Sudarytos anketos klausimus galima suskirstyti į tris grupes: dichotominiai, atviri, uždari.

Dichotominiais vadinami klausimai į kuriuos galima atsakyti tik “taip-ne”. (Virvilaitė, Jefimov, 2006)

Atviri klausimai numato laisvos formos atsakymą.

Uždari klausimai numato eilę paruoštų atsakymų. Išrenkamas tas, kuris atitinka apklausiamojo nuomonę.

Anketoje, kuri buvo apčiuota katedroje, vyrauja dichotominiai ir uždari klausimai, pasitaiko tik vienas atviras klausimas.

Tyrimo imtis: Kiekybinio tyrimo imtį sudarė 12 klasių 172 mokiniai: 86 - Kauno „Saulės“ gimnazijos mokiniai, 86 - Gymnasium Bad Essen (Bad Essen gimnazijos). Tyrimo atlikimui buvo gauti gimnazijų vadovų ir mokinių tėvų sutikimai.

Planuojant tyrimus, svarbu nustatyti reikalingą minimalų tyrimų skaičių, kad būtų galima padaryti statistiškai reikšmingas išvadas. Praktikai reiškia nuomonę, kad jeigu tyrėjas savo tyrimo rezultatus norės apdoroti statistiniais būdais, tada minimalus atvejų skaičius neturėtų būti mažesnis kaip 30 (Cohen, Manion, 1989). Tačiau, norint gauti tikslesnius duomenis, būtina vertinti tyrimo duomenų patikimumą bei jų tikslumą, t.y. remtis matematinės statistikos

metodais. Be to, nustatant imties tūrį, svarbu išsiaiškinti, kokių rezultatų mes norime gauti. Šiuo atveju socialinių tyrimų metodologijoje yra vienas principinis klausimas, t.y. kam bus taikomi tyrimo rezultatai: ar visai tiriamai populiacijai, ar tik tiriamosios grupės narių atžvilgiu. Tai pagrindinė išeities pozicija, nulemianti imties turį. Tačiau socialinių tyrimų praktika, ši svarbi metodologinė nuostata paprastai nėra aptariama, todėl neretai įvairiais tyrimo metodais gauti rezultatai yra nereprezentatyvūs, o kartais ir stokojantys statistinės argumentacijos.

Kiekybinio tyrimo imtis yra patogioji, netikimybinė, tikslinė – nereprezentuoja visos generalinės aibės. Tyrimo imties paklaida 99 (2 lentelė) (Cohen, Manion, Morrison, 2000, p. 95)

1 lentelė. Imties dydis, patikimumo lygmuo ir imties paklaida (Cohen, Manion, Morrison, 2000, p. 95)

Generalinės aibės dydis	Imties paklaida 5 %	Imties paklaida 1 %
50	44	50
100	79	99
200	132	196
500	217	476
1.000	278	907
2.000	322	1.661
5.000	357	3.311
10.000	370	4.950
20.000	377	6.578
50.000	381	8.195
100.000	383	8.926
1.000.000	384	9.706

Tyrimui reikalingi pirminiai duomenys surinkti naudojant anketą. Klausimai projektuoti darbo autorės, atsižvelgiant į teorinėje dalyje išskirtas prielaidas ir reikiamos informacijos pobūdį. Sudarius pirminę anketą buvo atliktas bandomasis tyrimas. Bandomojo tyrimo metu apklausti penki Kauno „Saulės gimnazijos“ mokiniai. Atsižvelgus į šių asmenų pateiktas pastabas, anketos klausimai buvo pakoreguoti.

Tyrimo instrumentas: Kiekybinio tyrimo instrumentas – anketa. Anketa sudaryta darbo autorės, remiantis išdėstyta teorine medžiaga. Anketoje naudoti uždaro tipo klausimai. Anketos klausimai buvo sugrupuoti pagal klausimų sritis, siekiant išskirti esminius tyrimo duomenų akcentus. Gauti kiekybinio tyrimo duomenys ir parengtos išvados taikytini ne visai tiriamųjų populiacijai, o tik tyrime dalyvavusių dviejų mokyklų grupei. Klausimų suskirstymas pagal sritis pateiktas 2 lentelėje.

2 lentelė. Anketos klausimų modelis (sudarytas darbo autorės)

KLAUSIMŲ SRITYS	I. KARJEROS SAMPRATA	II. KARJEROS PLANAVIMAS MOKYKLOJE	III. INFORMACIJOS PAKANKAMUMAS APIE KARJEROS PLANAVIMĄ	IV. KARJEROS PLANAVIMO PRADŽIA
Anketos klausimai	3	2,4,7,8	5,6	9,10,11
Klausimų turinys	Lipimas karjeros laiptais; asmens laisvė; užsibrėžto tikslo siekimas; galimybės savirealizacijai; siekis uždirbti kuo daugiau pinigų; pašaukimo realizacija	Karjera nesusijusi su dalykų mokymusi mokykloje; mokymasis mokykloje turės įtakos karjeros sėkmei; mokykloje pateikiama daug medžiagos apie profesinį pasirinkimą; pomėgiai gali būti susiję su karjeros apsisprendimu; profiliuoto ugdymo įtaka profesinės karjeros planavimui; pradinėse klasėse reikia sužinoti kuo daugiau apie profesijas; vidurinės mokyklos baigimas nesusijęs su galimu uždarbiu.-	Teorinių žinių apie profesinę karjerą planavimą pakankamumas; terminų „darbas“, „profesija“, „karjera“ aiškumas; jau šiandien reikia galvoti apie darbą; karjeros planavimas priklauso nuo lyties; planavimas yra sudėtingas procesas; karjeros planavimas trunka visą gyvenimą; svarbu žinoti savo gebėjimus; išsiaiškinti tikslą; profesijos pasirinkimo variantai; tolimesnis mokymasis; specialybių įvairumas.	Informacijos gavimas, profesijos rinkimasi įtakojantys veiksniai; apsisprendimas dėl karjeros; karjeros planavimo svarbumai.

Gautų duomenų analizė. Gauta tyrimų informacija sisteminama ir analizuojama, kuri toliau buvo tarpusavyje lyginama. Tyrimo duomenų tarpusavio ryšiai buvo nustatomi naudojant χ^2 kriterijus. Toks taikymas leidžia nustatyti reikšmingumo lygmenį. Kai reikšmingumo lygmuo $p < 0,05$, vadinasi šis skirtumas statistiškai reikšmingas, o jei $p > 0,05$, skirtumas tarp dažnių yra statistiškai nereikšmingas. Jei $p < 0,01$ – esminis, $p < 0,001$ – labai ryškus, $p < 0,0001$ – didelis skirtumas (Bitinas, 2006).

Skaičiavimams ir statistiniams vertinimams atlikti, naudotas statistinių programų paketas SPSS 16 versija. Gautų duomenų analizei taikyta: Chi kvadrato kriterijus, siekiant nustatyti ar skiriasi Lietuvos ir Vokietijos mokinių požiūriai į karjeros planavimo teiginius; Spearman ir Pearson koreliacijos koeficientai, nustatant ryšių stiprumą tarp dviejų kintatųjų; Mann-Whitney kriterijus.

3. REZULTATAI

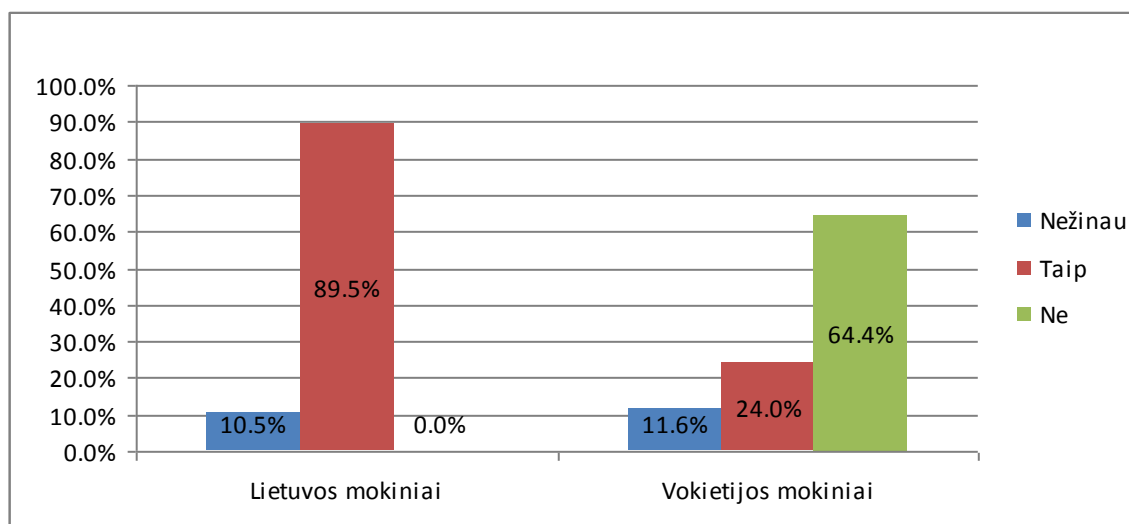
3.1. Tyrimo duomenų analizė

Tyrimė dalyvavo Lietuvos ir Vokietijos gimnazijų 12 klasių mokiniai. Tyrimo metu buvo siekiama apklausti tokį patį skaičių Lietuvos mokinių ir Vokietijos mokinių.

Karjeros samprata. Bendrojo lavinimo mokykloje dirbantiems pedagogams tenka sudėtingas mokinių ugdymo karjerai uždavinys, nes būtent šiame lavinimosi etape įgyjami gebėjimai, lemiantys individo ateitį. Klasės vadovas bei socialinis pedagogas šiuo požiūriu yra pagrindinis moksleivio patarėjas, geriausias pagalbininkas.

Siekiant atskleisti tyrime dalyvavusių mokinių požiūrį į karjerą, buvo pateikti teiginiai. Pirmasis teiginys: karjera tai kilimas profesinės karjeros laiptais.

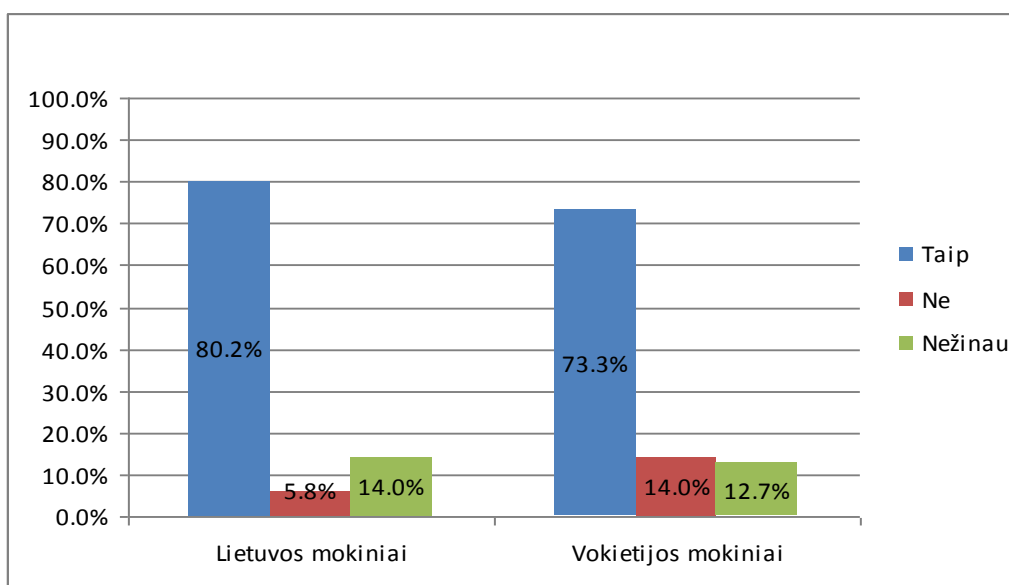
Siekiant nustatyti, ar Lietuvos ir Vokietijos 12 klasių mokinių karjeros supratimas kaip kilimas profesiniais laiptais, skiriasi statistiškai reikšmingai, (6 pav.) gauti duomenys parodė, kad Lietuvos ir Vokietijos mokinių nuomonė apie karjerą kaip kilimą profesiniais laiptais, skiriasi statistiškai labai reikšmingai ($\chi^2=24,719$; $df=2$; $p=0,000$). Galima daryti prielaidą, kad skirtingų šalių mokiniai karjerą kaip kilimą profesinės karjeros laiptais linkę vertinti skirtingai. 89,5 proc. Lietuvos mokinių mano, kad karjera tai kilimas profesinės karjeros laiptais, o 64,0 proc. Vokietijos mokinių linkę manyti, kad tai nesusiję su kilimu profesinės karjeros laiptais.

6 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal karjeros kilimas profesiniais laiptais (proc.)

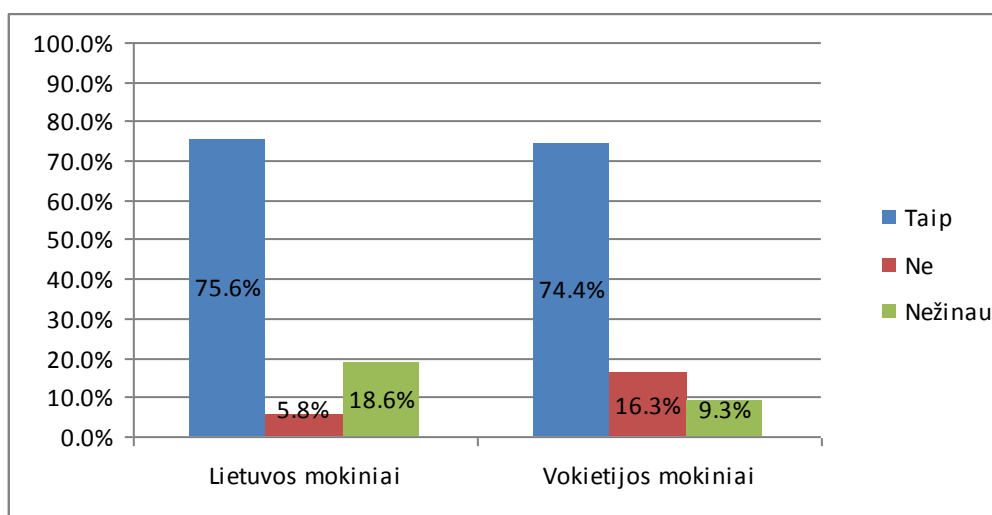
Sekantis teiginys: karjera tai asmens laisvė siekti užsibrėžto tikslo. Siekiant atskleisti, ar Lietuvos ir Vokietijos 12 klasių mokinių karjeros supratimas kaip asmens laisvė siekti užsibrėžto tikslo, skiriasi statistiškai reikšmingai (7 pav.), gauti duomenys parodė, kad tarp Lietuvos ir Vokietijos mokinių nuomonės apie karjerą kaip asmens laisvę siekiant užsibrėžto tikslo statistinio reikšmingumo nėra ($\chi^2=3,199$; $df=2$; $p=0,202$). Teigiamai šį teiginį vertina 80,2 proc. Lietuvos

mokinių ir 73,3 proc. Vokietijos mokinių. Neigiamai įvertino 5,8 proc. Lietuvos mokinių ir 14,0 proc. Vokietijos mokinių.

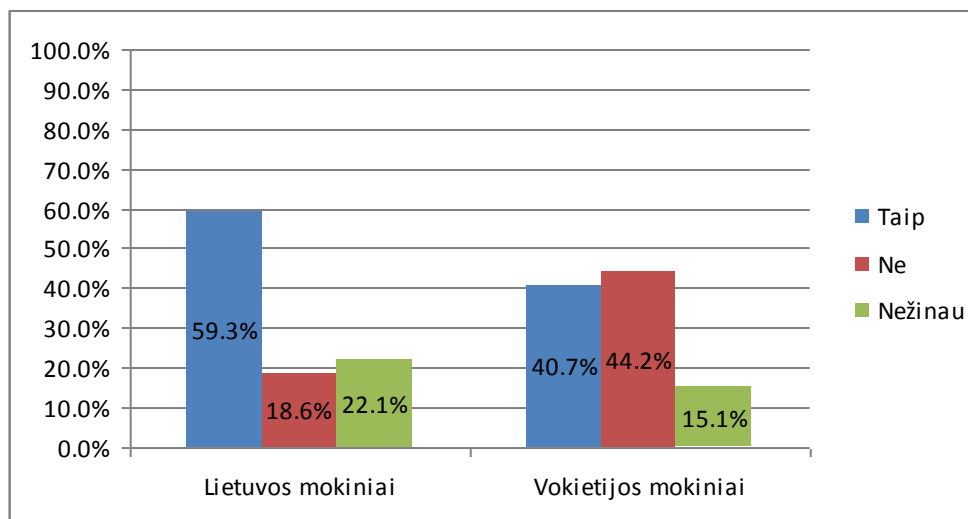
7 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal karjeros kaip asmens laisvės siekti užsibrėžto tikslo supratimą (proc.)

Vertinant karjerą kaip galimybės savirealizacijai, (8 pav.) nustatyta, kad Lietuvos ir Vokietijos mokinių karjeros kaip galimybių savirealizacijai vertinimas skiriasi statistiškai reikšmingai ($\chi^2=6,938$; $df=2$; $p=0,031$). Tyrimo metu paaiškėjo, kad 18,6 proc. Lietuvos mokinių ir 9,3 proc. Vokietijos mokinių nežino ar karjera yra galimybė savirealizacijai. Tačiau 75,6 proc. Lietuvos mokinių mano kad karjera – tai galimybė savirealizacijai ir 74,4 proc. Vokietijos mokinių mano, kad karjera – tai galimybė savirealizacijai. Iš šių duomenų matyti, kad abiejų šalių mokiniai karjerą vertina kaip galimybę savirealizacijai.

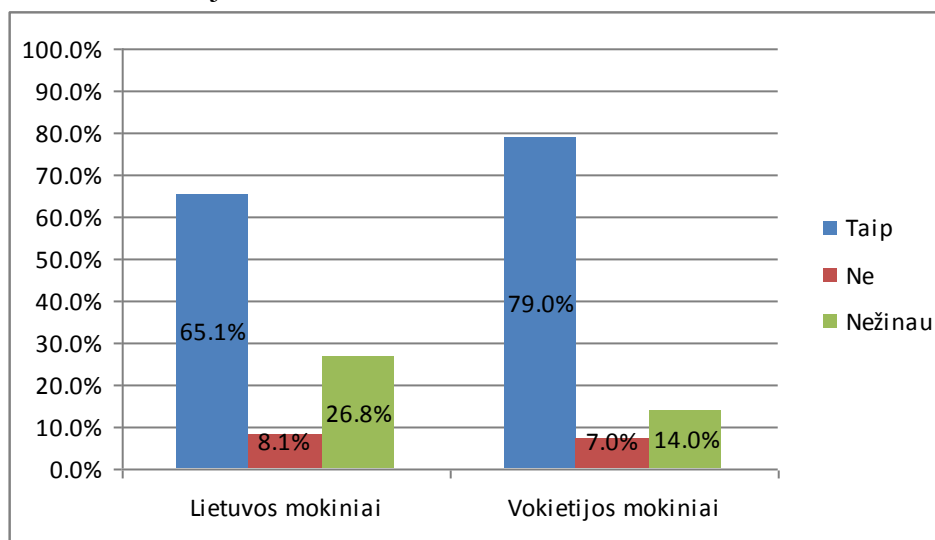
8 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal karjeros kaip galimybės savirealizacijai supratimą (proc.)

Vertinant karjeros supratimo, kaip siekio užsidirbti pinigų tyrimo metu gautus atsakymus, buvo nustatyta, kad Vokietijos ir Lietuvos mokinių karjeros kaip siekio užsidirbti pinigų vertinimas skiriasi statistiškai labai reikšmingai ($\chi^2 = 13,065$; $df= 2$; $p = 0,001$ (žr. 9 pav.). Tyrimo metu paaiškėjo, kad daugiau nei puse (59,3 proc.) Lietuvos mokinių ir mažiau nei puse (40,7 proc.) Vokietijos mokinių teigiamai vertina, kad karjera tai siekis užsidirbti pinigų. Tuo tarpu 18,6 proc. Lietuvos mokinių ir 44,2 proc. Vokietijos mokinių nemano, kad karjera – siekis užsidirbti pinigų. Galima daryti išvadą, kad Vokietijos mokiniai nesieja karjeros su pinigų uždirbimu, kai tuo tarpu Lietuvos mokiniai daug labiau mano, kad karjera suteikia galimybę užsidirbti pinigų.

9 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal karjeros kaip siekio užsidirbti pinigų supratimą (proc.)

Karjera - pašaukimo realizacija. Nustatytas nereikšmingas statistinis skirtumas tarp Lietuvos ir Vokietijos mokinių požiūrio į karjerą kaip pašaukimo realizaciją. 26,8 proc. Lietuvos mokinių ir 14,0 proc. Vokietijos mokinių, nežino ar karjera tai pašaukimo realizacija. Daugiau nei puse (65,1 proc.) Lietuvos mokinių ir daugiau nei puse (79,0 proc.) Vokietijos mokinių sutinka su teiginiu, kad karjera – pašaukimo realizacija.

10 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal karjeros kaip pašaukimo realizacijos supratimą (proc.)

Apibendrinant galima teigti, kad statistiniai skirtumai pastebėti tarp šių teiginių apie karjerą:

- karjera - lipimas karjeros laiptais;
- karjera - galimybės savirealizacijai;
- karjera - siekis uždirbti kuo daugiau pinigų.

Vertinant gautus duomenis galima teigti, kad karjeros samprata Lietuvos mokinių ir Vokietijos mokinių vertinama skirtingai dėl skirtingų švietimo sistemų ir jose teikiamos informacijos apie karjeros galimybes ir karjeros planavimą mokykloje.

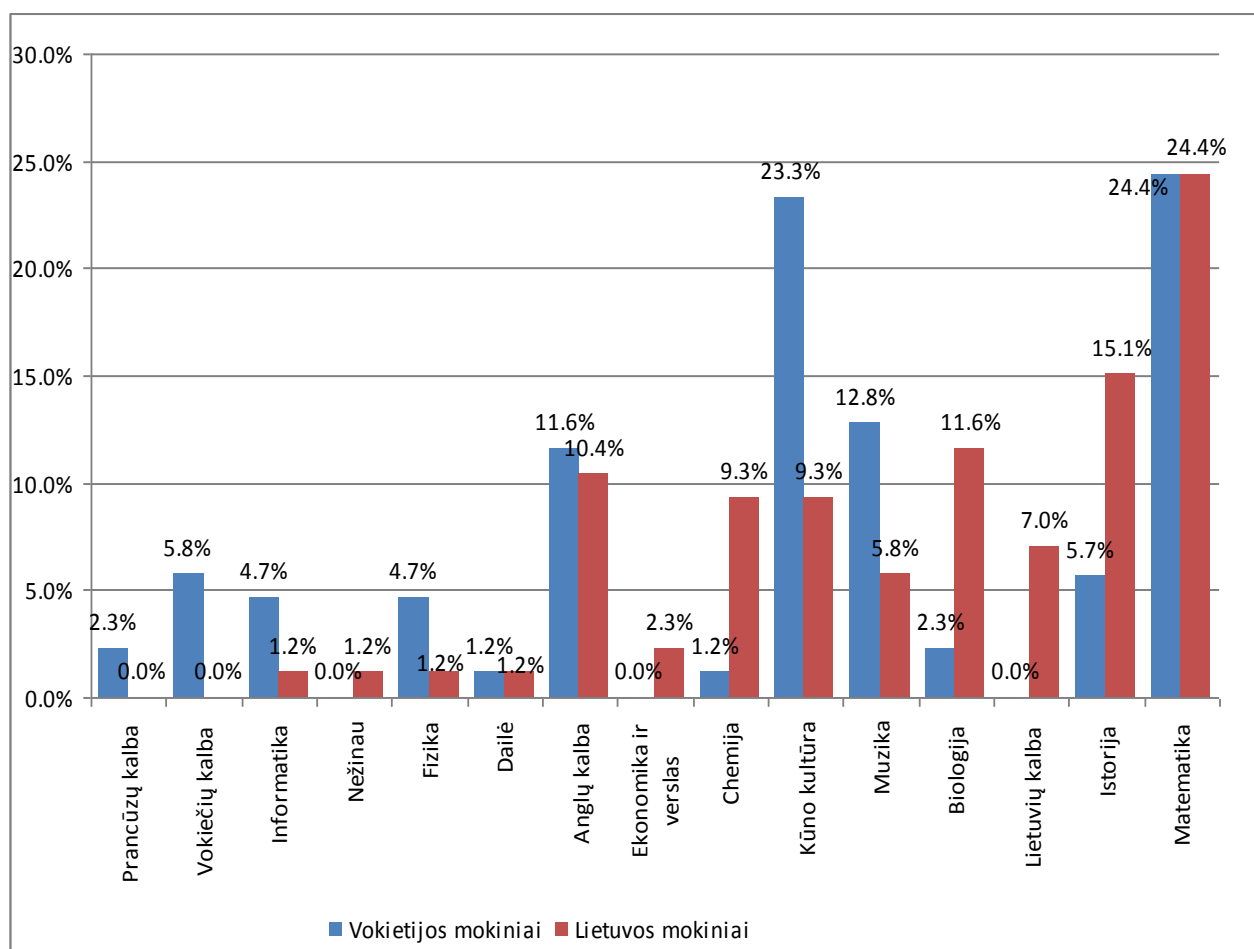
Statistinių skirtumų nebuvo tarp šių teiginių apie karjerą:

- karjera - asmens laisvė užsibrėžto tikslo siekimas;
- karjera - pašaukimo realizacija.

Teiginiai tarp kurių nebuvo skirtumų yra susiję su asmeniniu požiūriu į karjerą ir karjeros sampratą bei gebėjimais. Mokinys, siekiantis save realizuoti, turi atpažinti savo galias, sugebėjimus, talentus, stengtis juos kuo geriau išvystyti ir patobulinti. Taigi mokinys pirmiausia turėtų pagalvoti apie savo mokymosi pasiekimus. Tačiau yra žinoma, kad pažymiai ne visuomet atspindi sugebėjimus. Todėl būtina pabrėžti labai svarbų tėvų, pedagogų, psichologų vaidmenį padedant mokiniui suvokti, kokie yra jo sugebėjimai.

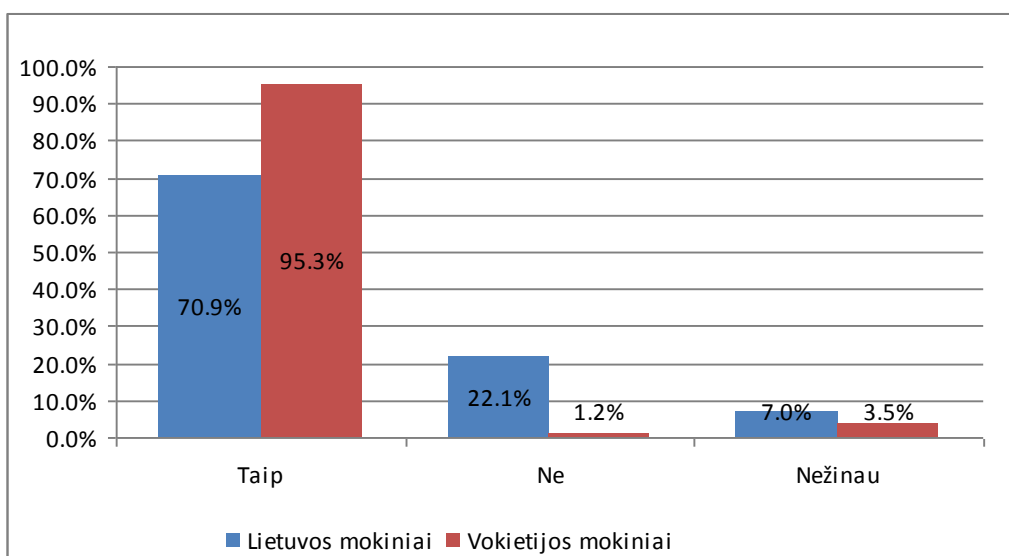
Karjeros planavimas mokykloje. Respondentams buvo pateiktas klausimas, kur jų buvo prašoma įvertinti mėgstamą mokomąjį dalyką. 11 pav. pateikti duomenys, kurie parodo, mokomųjų dalykų vertinimo procentinę išraišką. Kadangi tyrime dalyvavo lyginis skaičius mokinių, tyrimo duomenų palyginimas yra objektyvus. Matematikos mokomąjį dalyką kaip mėgstamą įvertino po 24,4 proc. Lietuvos ir Vokietijos mokinių. Istoriją kaip mėgstamiausią mokomąjį dalyką įvertino 15,1 proc. Lietuvos mokinių ir tik 5,7 proc. Vokietijos mokinių. Biologija – 2,3 proc. Vokietijos mokinių ir 11,6 proc. Lietuvos mokinių. Muzika: 12,8 proc. Vokietijos mokinių ir 5,8 proc. Lietuvos mokinių. Kūno kultūra 23,3 proc. Vokietijos mokinių ir 9,3 proc. Lietuvos mokinių. Chemija 1,2 proc. Vokietijos mokinių ir 9,3 proc. Lietuvos mokinių. Ekonomika ir verslas 2,3 proc. Lietuvos mokinių. Anglų kalba 11,6 proc. Vokietijos mokinių ir 10,4 proc. Lietuvos mokinių. Dailė 1,2 proc. Vokietijos mokinių ir 1,2 proc. Lietuvos mokinių. Fizika 4,7 proc. Vokietijos mokinių ir 1,2 proc. Lietuvos mokinių.

Galima teigti, kad Lietuvos moksleiviai besimokantys gimnazijoje yra linkę į tiksluosius mokslus, kai tuo tarpu Vokietijos moksleiviai tarp mėgstamiausių dalykų pažymėjo kitus mokomuosius dalykus. Tokį pasirinkimą lemia švietimo sistemos ir moksleivių ugdymo skirtumai.

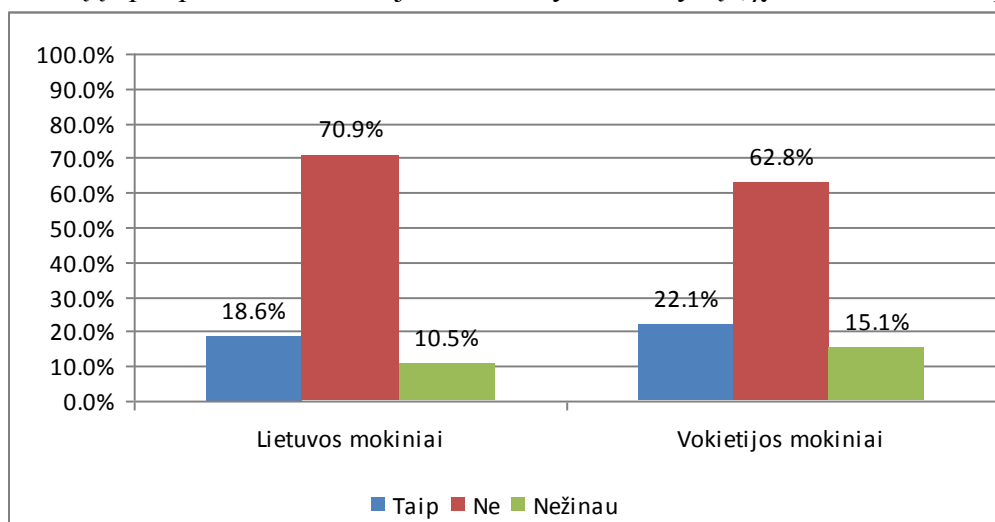
11 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal mokomuosius dalykus (proc.)

Siekiant išsiaiškinti ar yra ryšys tarp Lietuvos ir Vokietijos mokinių požiūrio į mokyklą, kaip pagrindinio pasirengimo etapo vertinimo, buvo nustatytas silpnas ($r = 0,316$), bet statistiškai labai reikšmingas ryšys ($p = 0,000$) tarp Lietuvos ir Vokietijos mokinių požiūrių. Šis ryšys parodo, kad tiek Lietuvos mokiniai, tiek ir Vokietijos mokiniai mano, kad mokykla yra pagrindinis pasirengimo etapas karjerai. 12 pav. ryšys pavaizduotas procentine išraiška, kur matyti, kad 95,3 proc. Vokietijos mokinių ir 70,9 proc. Lietuvoje mokinių mano, kad mokykloje yra pradedama arba turėtų būti pradedama planuoti karjera. Būtent tarp vyresniųjų klasių mokinių dar dažnai pasitaiko tokių, kurie svyruoja tarp skirtingų interesų, nesuvokia, kokią svarbią reikšmę renkantis profesiją turi jų sugebėjimai arba sunkiai savo interesus identifikuoja. Šią problemų ypač akcentuoja L. Jovaiša (1999).

12 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal mokyklos kaip pagrindinio pasirengimo etapo vertinimą (proc.)

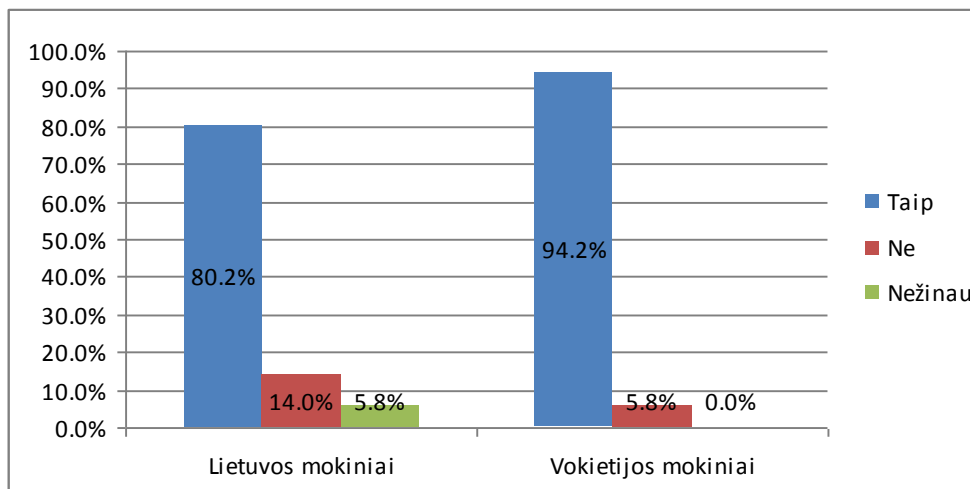
Siekiant išsiaiškinti ar apsisprendimas dėl karjeros nesusijęs su dalykų mokymusi mokykloje, buvo lyginami Lietuvos ir Vokietijos mokinių duomenys (žr. 13 pav.). Apsisprendimas dėl karjeros nesusijęs su dalykų mokymu mokykloje, mano 70,9 proc. Lietuvos mokinių ir 62,8 proc. Vokietijos mokinių. Kad apsisprendimas dėl karjeros susijęs su dalykų mokymu mokykloje sutinka 18,6 proc. Lietuvos mokinių ir 22,1 proc. Vokietijos mokinių. Siekiant nustatyti ar skiriasi Lietuvos ir Vokietijos mokinių nuostatos į apsisprendimą dėl karjeros ir dalykų mokymosi mokykloje, gauti duomenys parodė, kad nėra statistinio reikšmingumo tarp Lietuvos ir Vokietijos mokinių nuostatų į apsisprendimo dėl karjeros ir mokymosi dalykų ($\chi^2 = 1,411$; $df = 2$; $p = 0,49$).

13 pav. Lietuvos ir Vokietijos moksleivių apsisprendimo dėl karjeros vertinimas (proc.)

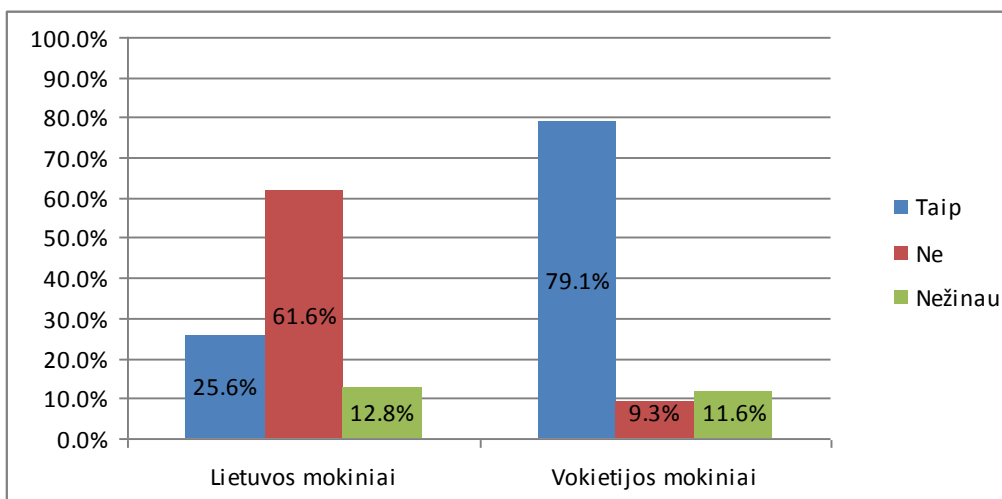
Siekiant išsiaiškinti ar skiriasi Lietuvos ir Vokietijos mokinių nuostatos į teiginį, kad mokymasis mokykloje turės įtakos karjeros sėkmei, gauti duomenys parodė, kad Lietuvos ir Vokietijos mokinių nuomonės dėl mokymosi įtakos karjeros sėkmei skiriasi statistiškai reikšmingai ($\chi^2 = 8,842$; $df = 2$; $p = 0,01$). 14 pav. pateikti duomenys parodo, kad 94,2 proc. Vokietijos mokinių

mano, kad mokymasis turi įtakos karjeros sėkmei ir 5,8 proc., kad mokymasis neturi įtakos karjeros sėkmei. Tuo tarpu 80,2 proc. Lietuvos mokinių mano, kad mokymasis turės įtakos karjeros sėkmei ir 14,0 proc. nežino ar turės įtakos. Galima teigti, kad tokį duomenų pasiskirstymą įtakoja mažas Lietuvos mokinių informavimas apie karjerą ir karjeros perspektyvas. Tuo tarpu Vokietijos mokiniai yra labiau orientuoti karjeros ir mokyklos bei mokymosi pasiekimų klausimais.

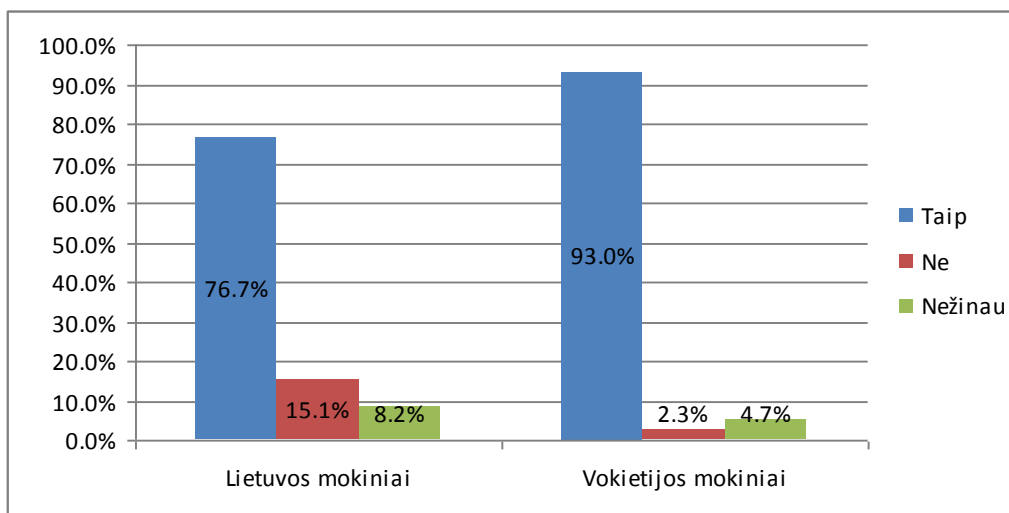
14 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal mokymosi įtaką karjerai (proc.)

Siekiant išsiaiškinti ar skiriasi Lietuvos ir Vokietijos mokinių, mokykloje pateikiamos medžiagos apie profesinį pasirinkimą vertinimas, gauti duomenys parodė, kad Lietuvos ir Vokietijos mokinių vertinimas dėl mokykloje pateikiamos medžiagos apie profesinį pasirinkimą labai skiriasi statistiškai reikšmingai ($\chi^2 = 56,755$; $df = 2$; $p = 0,000$). 15 pav. pateikti duomenys rodo, kad 61,6 proc. Lietuvos mokinių teigia, kad mokykloje nėra pateikiama medžiagos apie profesinį pasirinkimą, kai tuo tarpu 79,1 proc. Vokietijos mokinių teigia, kad jiems mokykloje yra pateikiama medžiaga apie profesinį pasirinkimą. Galima daryti išvadas, kad Lietuvos mokyklose ir pačioje švietimo sistemoje yra skiriamas mažas dėmesys profesijos pasirinkimui dar mokykloje.

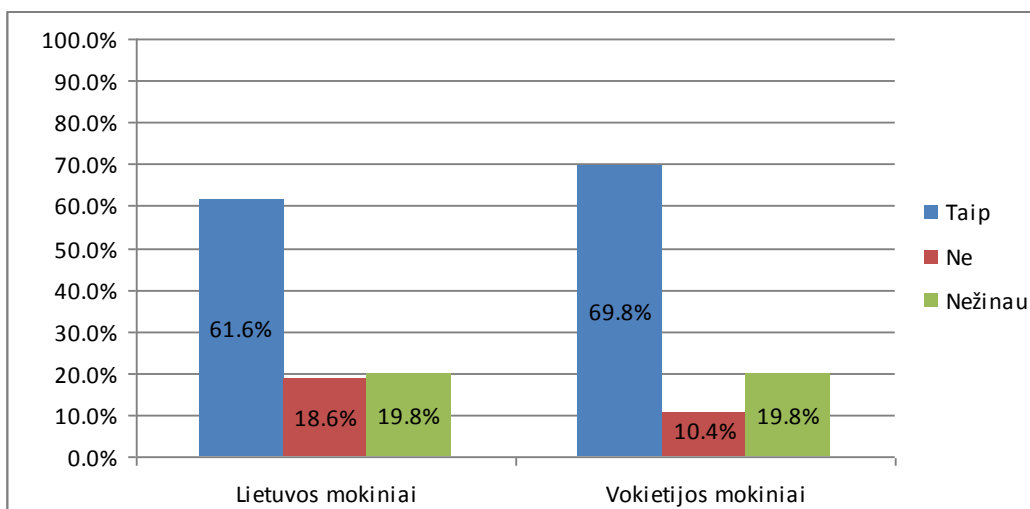
15 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal mokykloje pateikiamą medžiagą apie profesinį pasirinkimą (proc.)

Siekiant išsiaiškinti ar skiriasi Lietuvos ir Vokietijos mokinių, nuomonės, kad pomėgiai ir būreliai gali būti susiję su karjeros apsisprendimu, gauti duomenys parodė, kad nėra statistinio reikšmingumo tarp Lietuvos ir Vokietijos mokinių nuomonės, kad pomėgiai ir būreliai gali būti susiję su karjeros apsisprendimu ($\chi^2 = 10,227$; $df = 2$; $p = 0,006$). 16 pav. pateikti tyrimo metu gauti duomenys parodo kad 76,7 proc. Lietuvos mokinių ir 93,0 proc. Vokietijos mokinių mano, kad pomėgiai ir būreliai gali būti susiję su karjeros apsisprendimu. 15,1 proc. Lietuvos mokinių nemano, kad pomėgiai gali būti susiję su karjeros apsisprendimu.

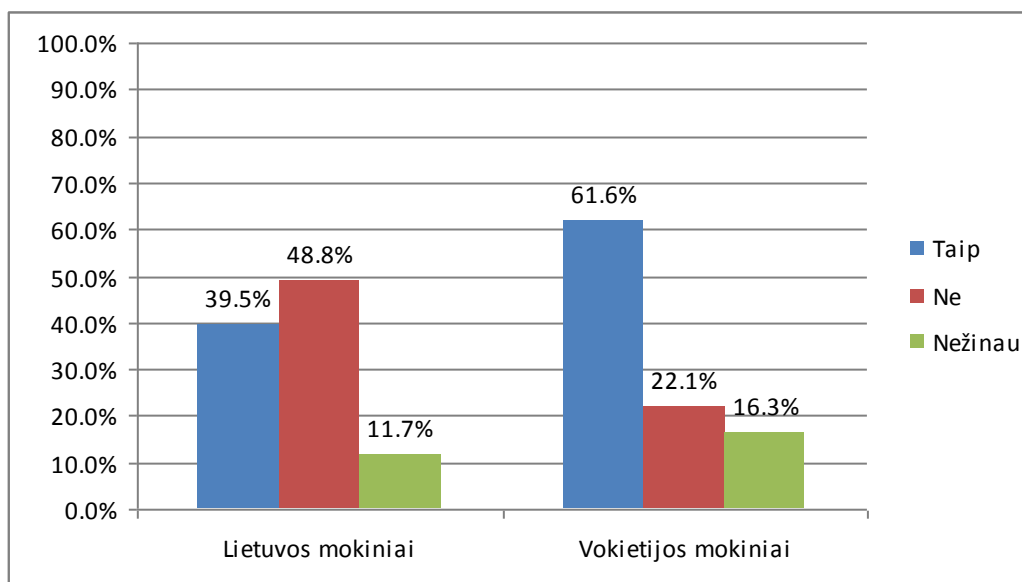
16 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal pomėgių sąsajas su karjeros apsisprendimu (proc.)

Siekiant išsiaiškinti ar skiriasi Lietuvos ir Vokietijos mokinių požiūris į tai, kad profiliuotas ugdymas daro didelę įtaką profesinės karjeros planavimui, gauti duomenys parodė, kad nėra statistinio reikšmingumo tarp Lietuvos ir Vokietijos mokinių požiūrio, kad profiliuotas ugdymas daro didelę įtaką profesinės karjeros planavimui ($\chi^2 = 2,394$; $df = 2$; $p = 0,302$). Tyrimo metu gauti duomenys, pateikti 17 pav., parodo, kad 61,6 proc. Lietuvos mokinių ir 69,8 proc. Vokietijos mokinių mano, kad profiliuotas mokymas turi didelę įtaką profesinės karjeros planavimui.

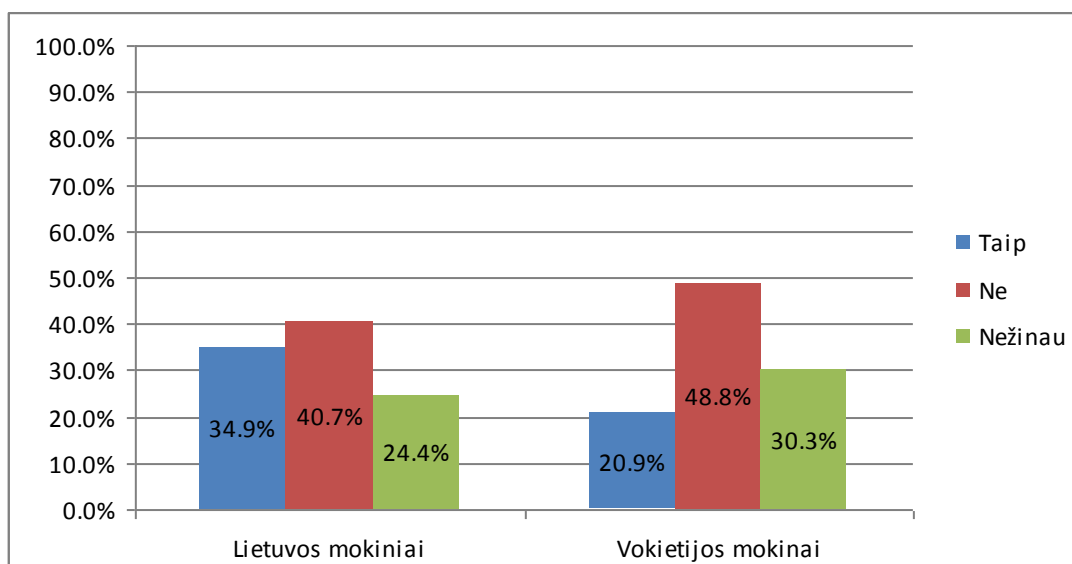
17 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal profiliuoto ugdymo įtaką profesinės karjeros planavimui (proc.)

Siekiant išsiaiškinti ar skiriasi Lietuvos ir Vokietijos mokinių nuomonė, kad jau pradinėse klasėse reikia sužinoti kuo daugiau apie profesijas, gauti duomenys parodė, kad yra labai ryškus skirtumas tarp Lietuvos ir Vokietijos mokinių nuomonės ($\chi^2 = 13,488$; $df = 2$; $p = 0,001$) (žr. 18 pav.). 61,6 proc. Vokietijos mokinių teigia, kad apie karjeros planavimą svarbu žinoti jau pradinėse klasėse. Kai tuo tarpu 48,8 proc. Lietuvos mokinių mano, kad pradinėse klasėse nereikia žinoti apie profesijas. Galima teigti, kad Vokietijoje mokiniai jau pradinėse klasėse yra supažindinami su įvairiomis profesijomis. Kai tuo tarpu Lietuvos mokyklose nėra praktikuojama tokia metodika.

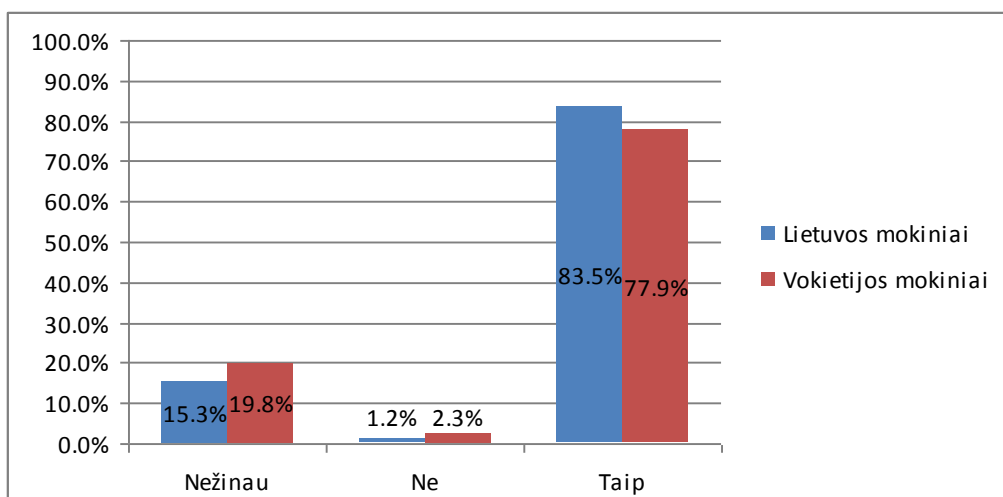
18 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal siekį sužinoti apie profesijas pradinėse klasėse (proc.)

Siekiant išsiaiškinti ar skiriasi Lietuvos ir Vokietijos mokinių požiūris, kad vidurinės mokyklos baigimas nesusijęs su galimu uždarbiu, gauti duomenys parodė, kad nėra statistinio skirtumo tarp Lietuvos ir Vokietijos mokinių požiūrio ($\chi^2 = 4,168$; $df = 2$; $p = 0,124$) (žr. 19 pav.).

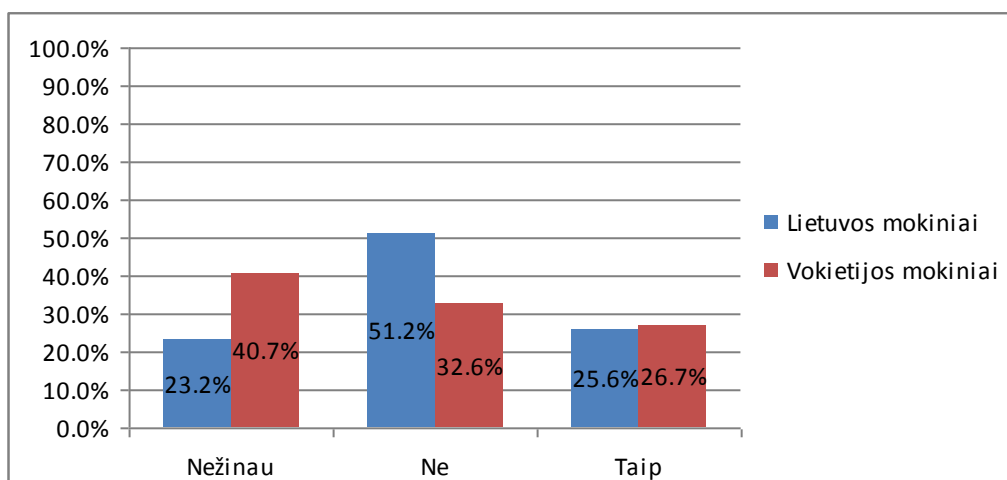
19 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal požiūrį, kad vidurinės mokyklos baigimas nesusijęs su galimu uždarbiu (proc.)

Tyrimė dalyvavusių Lietuvos ir Vokietijos mokinių nuomone savęs pažinimas turi įtakos profesinės karjeros planavimui (žr. 20 pav.). 83,5 proc. Lietuvos mokinių ir 77,9 proc. Vokietijos mokinių teigia, kad savęs pažinimas turi įtakos profesinės karjeros planavimui. 19,8 proc. Vokietijos mokinių teigia, kad nežino ar savęs pažinimas turi įtakos profesinės karjeros planavimui.

20 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal savęs pažinimo įtaką profesinės karjeros planavimui (proc.)

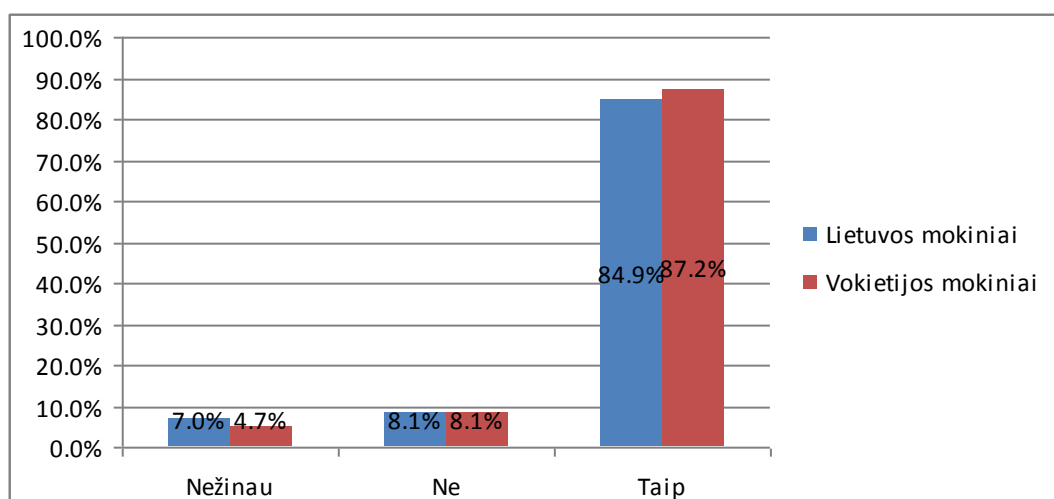
Siekiant išsiaiškinti ar skiriasi Lietuvos ir Vokietijos mokinių nuomonė, kad savęs suvokimas nėra susijęs su žmogaus sugebėjimu daryti įvairius sprendimus, gauti duomenys parodė, kad yra statistiškai reikšmingas skirtumas tarp Lietuvos ir Vokietijos mokinių nuomonės ($\chi^2 = 7,669$; $df = 2$; $p = 0,02$) (žr. 21 pav.). 40,7 proc. Vokietijos mokinių teigia nežinantys ar savęs suvokimas nėra susijęs su žmogaus sugebėjimu daryti įvairius sprendimus. Galima teigti, kad savęs suvokimas ir sprendimų priėmimas yra susiję tarpusavyje dalykai. Nuo to kaip žmogus suvokia save, priklauso jo apsisprendimui.

21 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal savęs suvokimą ir sugebėjimą daryti įvairius sprendimus (proc.)

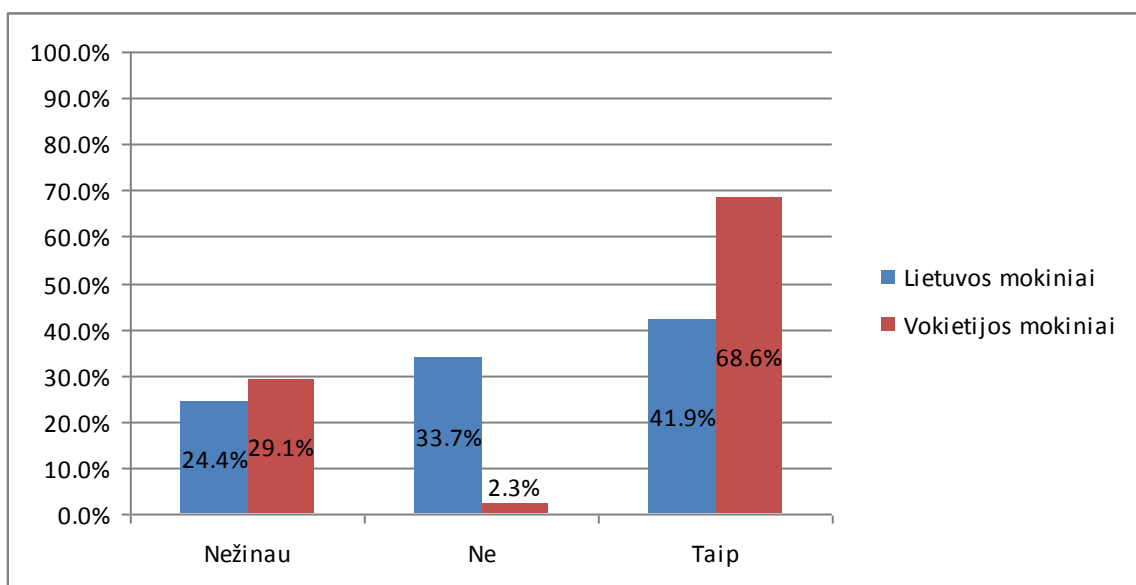
Lietuvos ir Vokietijos mokinių nuomone, charakteris, temperamentas, asmenybės tipas, lems pasirenkant profesiją (žr. 22 pav.). Beveik visi tyrimė dalyvavę Lietuvos ir Vokietijos

mokiniai sutinka su teiginiu, kad charakteris, temperamentas, asmenybės tipas daro didelę įtaką profesijos pasirinkime.

22 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal charakterio, temperamento, asmenybės įtaką profesijos pasirinkime (proc.)

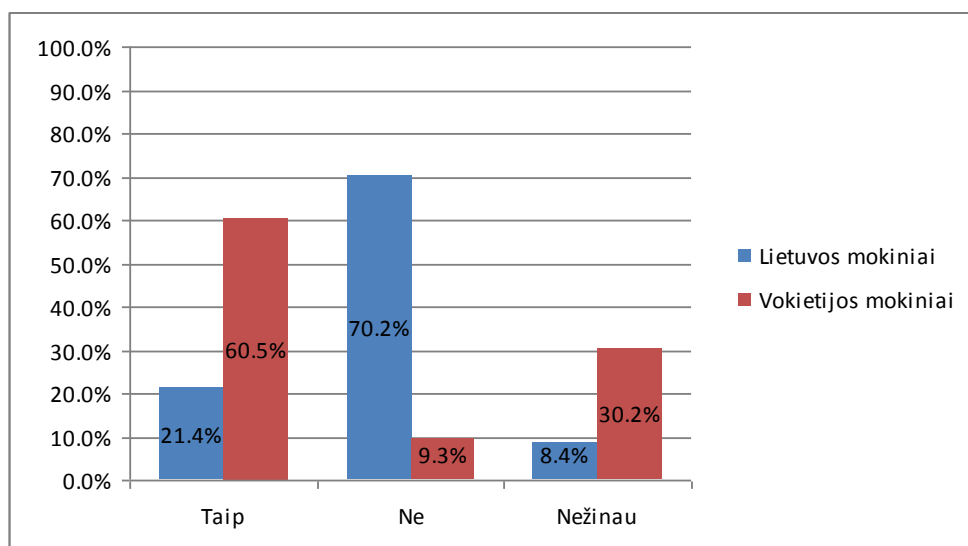
Siekiant išsiaiškinti ar skiriasi Lietuvos ir Vokietijos mokinių stiprybių ir gyvenime vykstančių procesų valdymo vertinimas, gauti duomenys parodė, kad yra statistiškai labai reikšmingas skirtumas tarp Lietuvos ir Vokietijos mokinių nuomonės ($\chi^2 = 29,432$; $df = 2$; $p = 0,000$) (žr. 23 pav.). 68,6 proc. Vokietijos mokinių ir 41,9 proc. Lietuvos mokinių mano, kad yra pakankamai stiprūs ir gali valdyti gyvenime vykstančius procesus. Svarbu paminėti, kad net 33,7 proc. Lietuvos mokinių, nemano, kad yra pakankamai stiprūs ir gali valdyti procesus vykstančius gyvenime. Galima teigti, kad mokiniai besimokantys Vokietijoje yra labiau pasitikintys savo jėgomis ir motyvuoti, tuo tarpu Lietuvos mokiniai jaučiasi nepakankamai stiprūs.

23 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal stiprybių vertinimą (proc.)

Apibendrinant galima teigti, kad karjeros planavimas mokykloje visų pirma prasideda nuo mokomųjų dalykų. Atliktame tyrime pastebima tendencija, kad Lietuvos mokiniai prie mėgstamų dalykų labiau linkę priskirti tikslųjų mokslų dalykus. Vokietijos mokiniai prie mėgiamų dalykų priskiria fiziką, informatiką, dailę, muziką, kūno kultūrą. Tiek Lietuvos mokiniai, tiek ir Vokietijos mokiniai mano, kad mokykla yra pagrindinis etapas, kuriame turi būti pradėta planuoti karjera, tą pažymi 70,9 proc. Lietuvos ir 95,3 proc. Vokietijos mokinių. Kad mokymasis mokykloje turi įtakos karjeros sėkmei mano 94,2 proc. Vokietijos mokinių ir 80,2 proc. Lietuvos mokinių. Lietuvos ir Vokietijos mokinių nuomone mokykloje pateikiamos medžiagos apie profesinį pasirinkimą pakankamumas skiriasi. 61,6 proc. Lietuvos mokinių teigia, kad mokykloje nėra pateikiama medžiagos apie profesinį pasirinkimą, kai tuo tarpu 79,1 proc. Vokietijos mokinių teigia, kad jiems mokykloje yra pateikiama pakankamai. 61,6 proc. Lietuvos mokinių ir 69,8 proc. Vokietijos mokinių mano, kad profiliuotas mokymas turi didelę įtaką profesinės karjeros planavimui. 83,5 proc. Lietuvos mokinių ir 77,9 proc. Vokietijos mokinių teigia, kad savęs pažinimas turi įtakos profesinės karjeros planavimui.

Informacijos pakankamumas apie karjeros planavimą. Tyrimo metu respondentų buvo prašoma įvertinti teorinių žinių pakankamumą apie profesinės karjeros planavimą (žr. 24). 60,5 proc. Vokietijos mokinių teigia, kad informacijos pakanka, kai tuo tarpu 70,2 proc. Lietuvos mokinių teigia, kad nepakanka informacijos apie profesinės karjeros planavimą. Galima teigti, kad Vokietijos švietimo sistemoje yra sudarytos pakankamos ir palankios sąlygos mokinių profesiniam orientavimui, kai tuo tarpu Lietuvos mokyklose profesinis orientavimas užima labai mažą dalį viso mokymosi proceso.

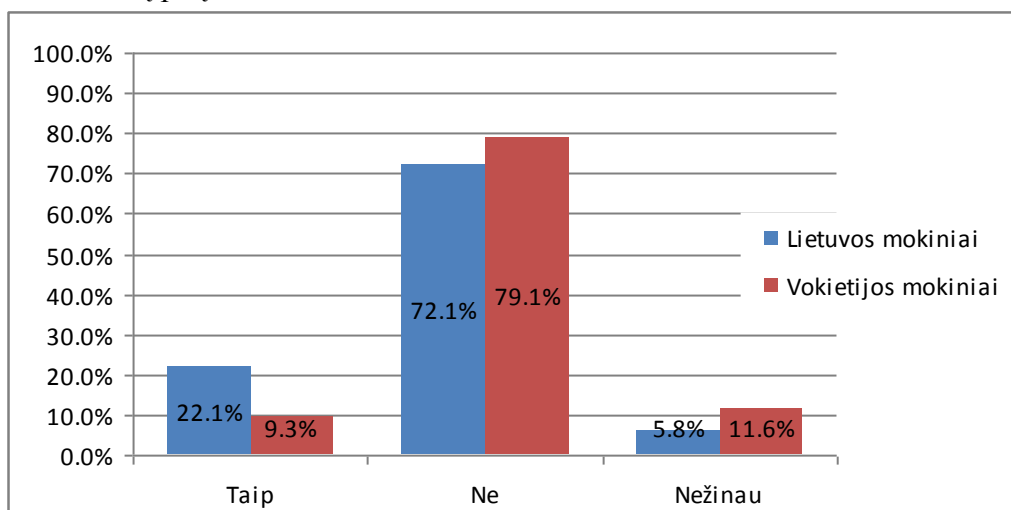

24 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal teorinių žinių pakankamumą apie profesinės karjeros planavimą (proc.)

Siekiant išsiaiškinti ar skiriasi Lietuvos mokinių ir Vokietijos mokinių nuostatos į teorinių žinių pakankamumą apie profesinės karjeros planavimą, gauti duomenys parodė, kad Lietuvos ir

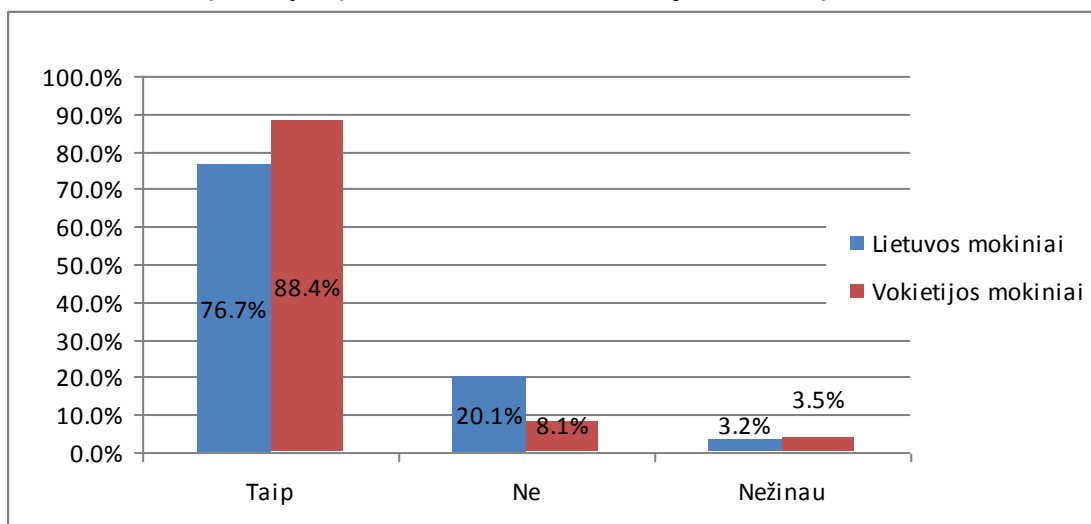
Vokietijos mokinių požiūrių skirtumai yra statistiškai reikšmingi šių teiginių atžvilgiu: terminai „darbas“, „profesija“, „karjera“ reiškia tą patį ($U = 3085,000$; $p = 0,012$); jau šiandien reikia pradėti galvoti apie savo darbą ($U = 3263,000$; $p = 0,04$); karjeros planavimo sėkmė nepriklauso nuo lyties ($U = 2852,000$; $p = 0,002$); karjeros planavimas yra labai sudėtingas procesas ($U = 2544,000$; $p = 0,000$); galiu daug gauti naudos mokydamasis iš klaidų ir pasisėkimų žmonių jau pasirinkusių karjerą ($U = 3197,500$; $p = 0,03$).

Rangų vidurkiai parodė, kad pirmuoju teiginiu: terminai „darbas“, „profesija“, „karjera“ reiškia tą patį, Lietuvos mokinių atsakymų vidurkis - 93,63, Vokietijos mokinių – 79,37. Taigi Lietuvos mokinių atsakymai dažniau yra teigiami, nei Vokietijos mokinių, kas parodo, kad Lietuvos mokiniai terminų „darbas“, „profesija“, „karjera“ reikšmes linkę tapatinti. Gauti duomenys parodo (žr. 25 pav.), kad tiek Vokietijos, tiek ir Lietuvos mokinių požiūriu terminai „darbas“, „profesija“, „karjera“ reiškia ne tą patį.

25 pav. Tiriainių pasiskirstymas pagal terminų reikšmės (proc.)

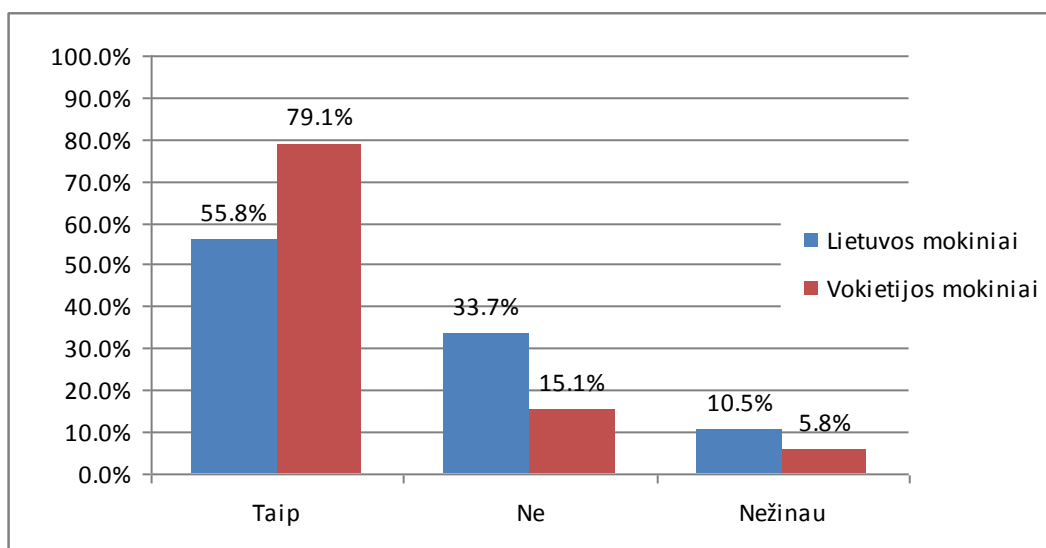
Rangų vidurkiai parodė, kad antruoju teiginiu: jau šiandien reikia pradėti galvoti apie savo darbą, Lietuvos mokinių atsakymų vidurkis – 81,44, Vokietijos mokinių – 91,56.

26 pav. Susirūpinimas darbu mokykloje (proc.)

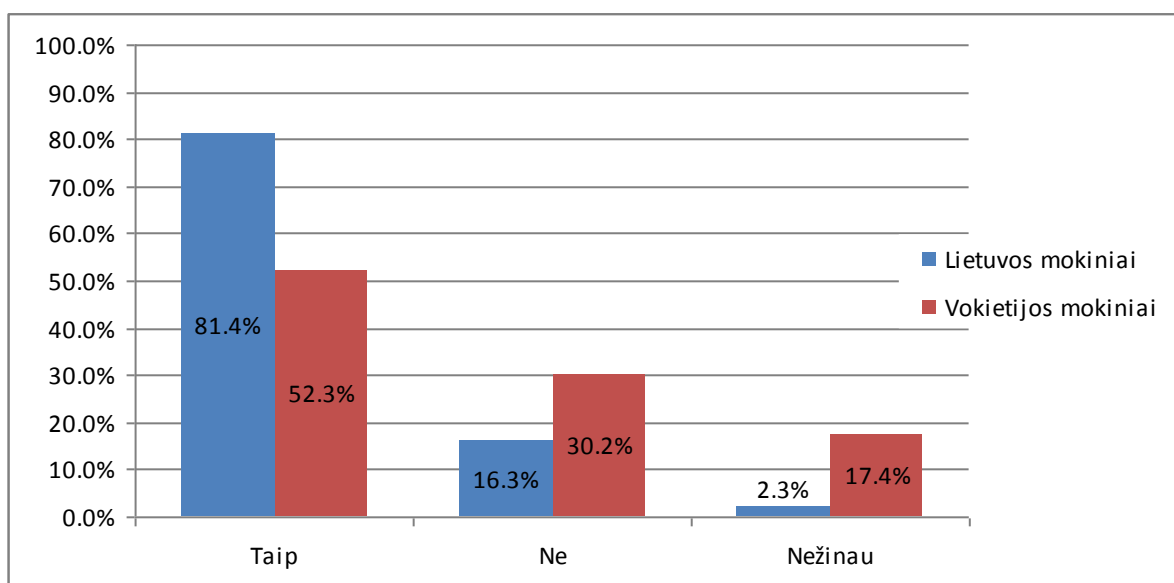
Rangų vidurkiaiai parodė, kad Vokietijos mokinių atsakymai dažniau yra teigiami, nei Lietuvos mokinių, kas parodo, kad mokiniams Vokietijoje yra dar mokykloje diegiamos vertybės ir nuostatos darbo požiūriu. Kai tuo tarpu Lietuvos mokiniai apie darbą būdami mokykloje turi dar mažai informacijos ir žinių bei apie tai mažai galvoja. Gauti duomenys parodo (žr. 26 pav.), kad 76,7 proc. Lietuvos ir 88,4 proc. Vokietijos mokinių sutinka, kad reikia pradėti galvoti apie būsimą darbą, kad siekti užsibrėžto tikslo kryptingai ir mokykloje dėmesį skirti būsimai profesijai.

Rangų vidurkiaiai parodė, kad trečiuoju teiginiu: karjeros planavimo sėkmė nepriklauso nuo lyties, Lietuvos mokinių atsakymų vidurkis – 76,66, Vokietijos mokinių – 96,34. Gauti duomenys rodo, kad Vokietijos mokinių atsakymai dažniau yra teigiami, nei Lietuvos mokinių, kas parodo, kad karjeros planavimo sėkmė nebūtinai priklauso nuo lyties. Yra sudarytos vienodos galimybės tiek moterims, tiek ir vyrams Vokietijoje siekti karjeros. Tuo tarpu Lietuvos mokinių nuomone kartais karjeros planavimo sėkmė priklauso nuo lyties. Gauti duomenys (žr. 27 pav.) parodo, kad 79,1 proc. Vokietijos mokinių ir 55,8 proc. sutinka, kad karjeros planavimo sėkmė nepriklauso nuo lyties. 33,7 proc. Lietuvos mokinių mano, kad karjeros planavimo sėkmė priklauso nuo lyties.

27 Pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal karjeros planavimo priklausomumą nuo lyties (proc.)

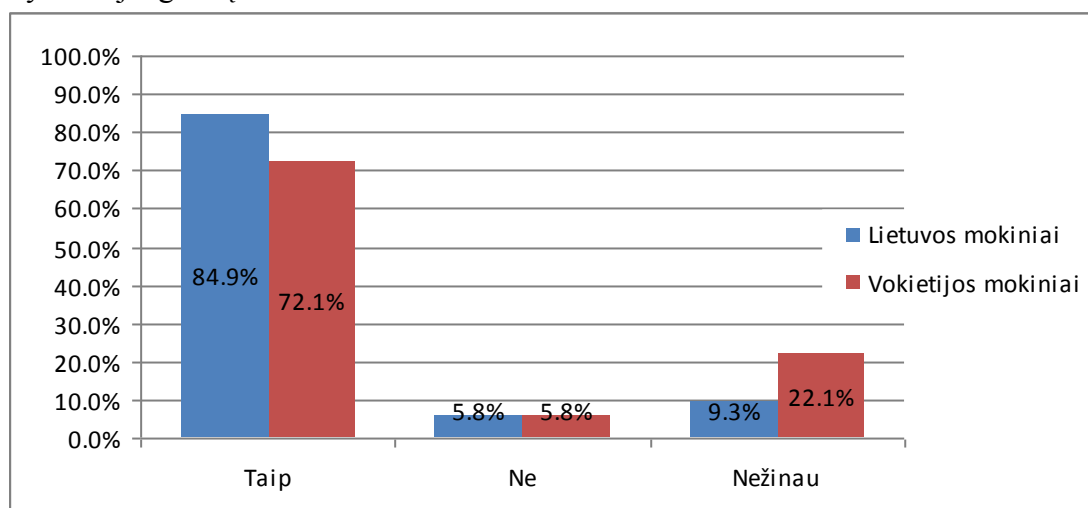
Rangų vidurkiaiai parodė, kad ketvirtuoju teiginiu: karjeros planavimas yra labai sudėtingas procesas, Lietuvos mokinių atsakymų vidurkis – 99,92, Vokietijos mokinių – 73,08. Gauti duomenys rodo, kad Lietuvos mokinių atsakymai dažniau yra teigiami, nei Vokietijos mokinių, kas parodo, kad Lietuvos mokiniams karjeros planavimas atrodo labai sudėtingas procesas, kadangi apie tai nėra teikiama daug informacijos.

28 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal karjeros planavimo proceso sudėtingumą (proc.)

Gauti duomenys rodo (žr. 28 pav.), kad 81,4 proc. Lietuvos mokinių ir 52,3 proc. Vokietijos mokinių karjeros planavimą laiko sudėtingu procesu. Tačiau trečdalis (30,2 proc.) Vokietijos mokinių karjeros planavimo proceso nelaiko sudėtingu procesu. Tai tik pagrindžia požiūrį, kad Vokietijoje mokiniai yra mokykloje supažindinami su karjeros planavimo procesu ir galimybės, todėl jiems šis procesas neatrodo sudėtingas.

Rangų vidurkiai penktuoju teiginiu: galiu daug gauti naudos mokydamasis iš klaidų ir pasisekimų žmonių jau pasirinkusių karjerą, Lietuvos mokinių atsakymų vidurkis – 92,32, Vokietijos mokinių – 80,68. Gauti duomenys rodo, kad Lietuvos mokinių atsakymai dažniau yra teigiami, nei Vokietijos mokinių, kas parodo, kad Lietuvos mokiniams yra labai svarbus autoritetas, kurio pavyzdžiu jie galėtų remtis.

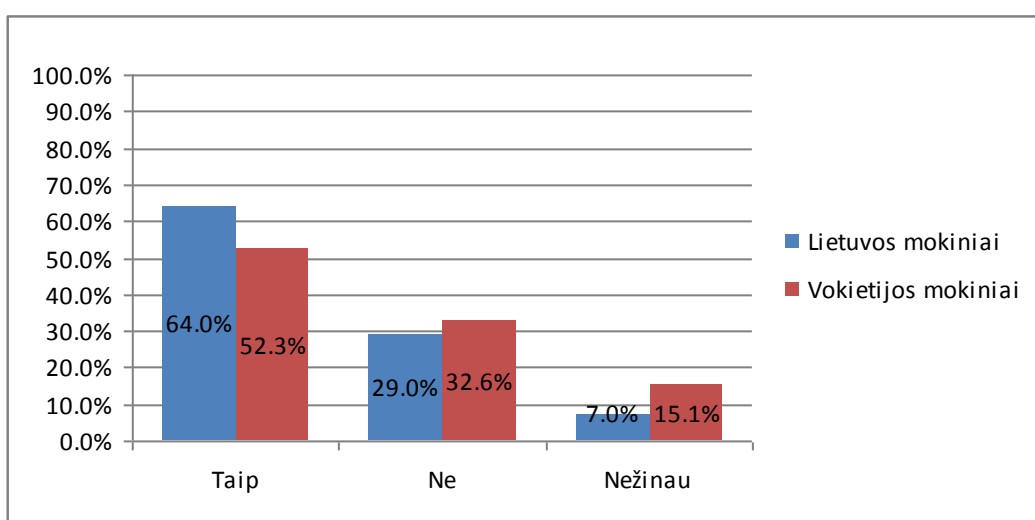

29 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal mokymąsi iš žmonių jau pasirinkusių karjerą (proc.)

Tyrimo metu gauti duomenys (žr. 29 pav.) rodo, kad 84,9 proc. Lietuvos mokinių ir 72,1 proc. Vokietijos mokinių mano, kad yra naudinga mokytis ir gauti informacijos iš tų žmonių kurie

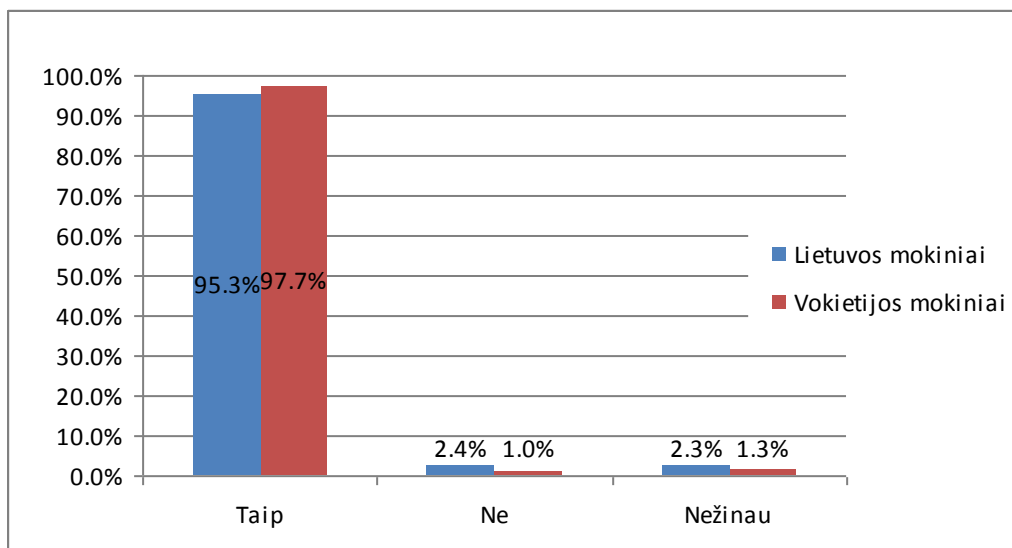
yra jau pasirinkę karjerą. Todėl, galima teigti, kad organizuojant ir vykdant profesinį informavimą ir profesijos pasirinkimą mokyklose labai svarbu įtraukti į šį procesą žmones kurie yra jau pasirinkę karjerą. Šių žmonių dalyvavimas profesiniame orientavime leistų geriau suprasti mokiniams, kas svarbu renkantis profesiją, su kokiais sunkumais susiduriama ir į ką svarbu atkreipti dėmesį, kokių klaidų nedaryti.

Tyrimo dalyvavusių respondentų požiūriu profesijos planavimas gali trukti visą gyvenimą (žr. 30 pav.). Net 64,0 proc. Lietuvos mokinių ir 52,3 proc. Vokietijos mokinių mano, kad profesijos planavimas gali trukti visą gyvenimą. Tačiau šiek tiek daugiau nei trečdalis (32,6 proc.) Vokietijos mokinių ir 29,1 proc. Lietuvos mokinių mano, kad profesijos planavimas netrunka visą gyvenimą.

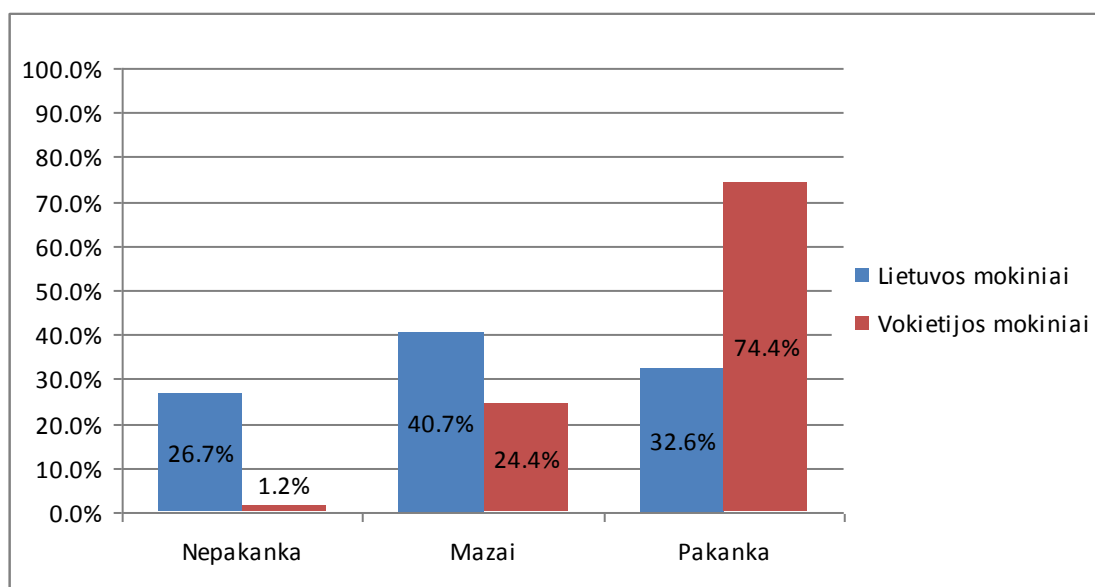
30 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal profesijos planavimo procesą trunkantį visą gyvenimą (proc.)

Planuojant profesiją, svarbu sužinoti kuo daugiau apie turimus gebėjimus. Tą pagrindžia ir duomenys gauti tyrimo metu. 95,3 proc. Lietuvos mokinių ir 97,7 proc. Vokietijos mokinių (žr. 31 pav.) mano, kad gebėjimų žinojimas prisideda prie profesijos planavimo, nes tai leidžia tinkamai apsispręsti. Galima teigti, kad šiuolaikiniame darbo pasaulyje karjeros siekiantis žmogus turi daug ką gebėti bei pasižymėti tam tikromis asmeninėmis savybėmis. Kaip rodo darbo pasiūlos skelbimai bei mokslo darbų karjeros srityje analizė, ypatingai akcentuojamas užsienio kalbų mokėjimas, kompiuterinis raštingumas, komunikabilumas, gebėjimas dirbti komandoje, nuolatinis tobulėjimas ir t.t. Gebėjimai ir asmeninės savybės, įgalinantys žmogų spręsti karjeros kelyje jam išskylančius uždavinius, gali būti įvardinti kaip laiduojantys karjeros kompetenciją.

31 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal turimų gebėjimų svarbumą profesijos planavime (proc.)

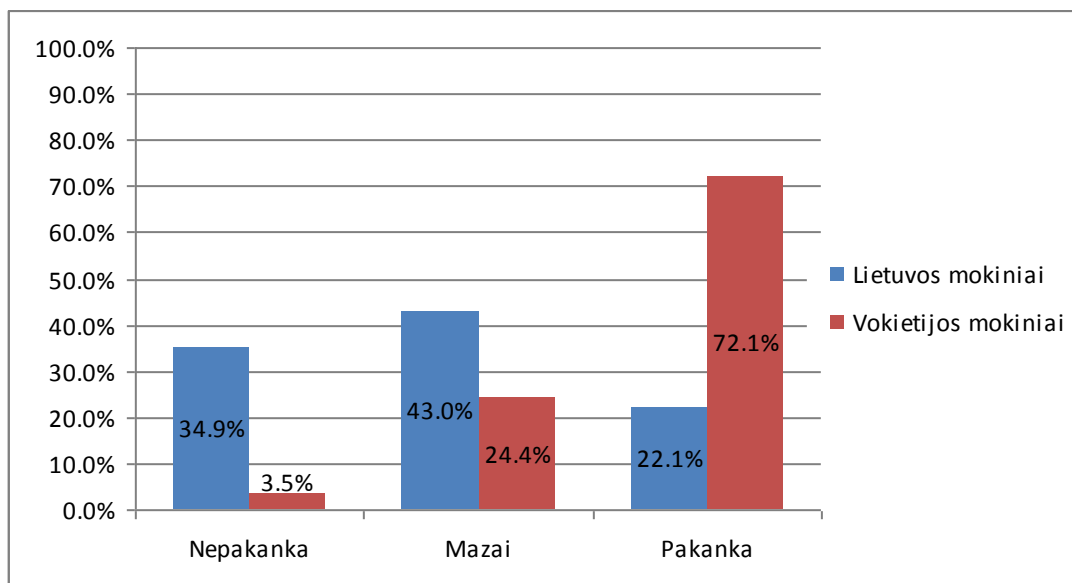
Siekiant išsiaiškinti, ar yra ryšys tarp profesijos pasirinkimo variantų Lietuvos ir Vokietijos gimnazijose, nustatytas esminis ($r = 0,461$) ir statistiškai reikšmingas ryšys ($p = 0,000$) (žr. 32 pav.). Šis ryšys parodo, kad mokiniams besimokantiems Vokietijos gimnazijose informacijos apie profesijų apsirinkimą daugiau pakanka negu nepakanka, kai tuo tarpu Lietuvos mokiniams informacijos labiau nepakanka.

32 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal informaciją apie profesijos pasirinkimo variantus (proc.)

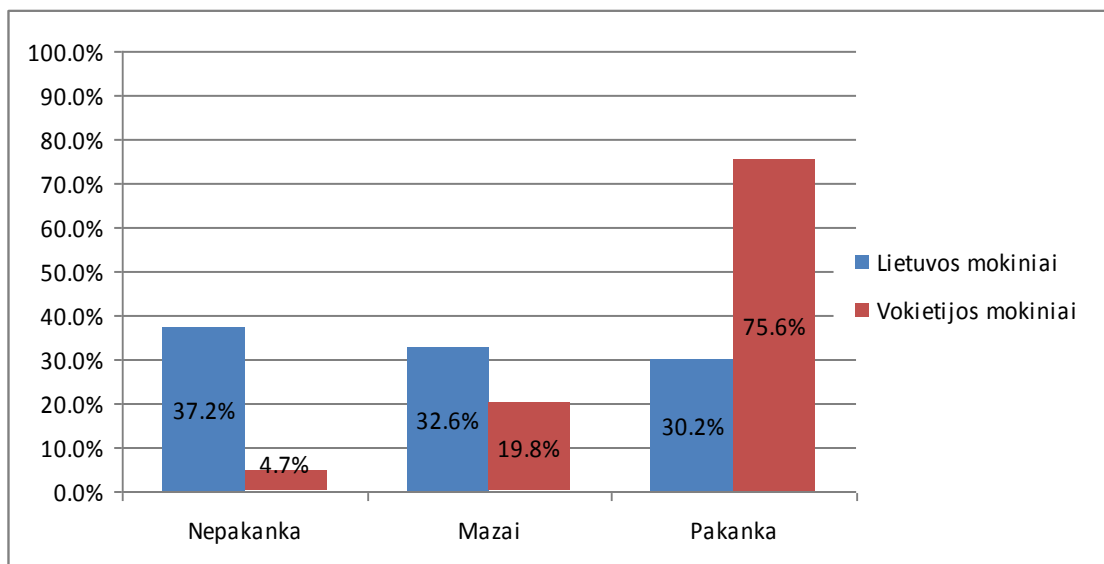
Siekiant išsiaiškinti, ar yra ryšys tarp informacijos apie tolimesnio mokymosi ir stojimo galimybes Lietuvos ir Vokietijos gimnazijose, nustatytas esminis ($r = 0,536$) ir statistiškai itin reikšmingas ryšys ($p = 0,000$) (žr. 33 pav.). Šis ryšys parodo, kad Vokietijos gimnazijose besimokantiems informacijos apie tolimesnio mokymosi ir stojimo galimybes pakanka, kai tuo

tarpu 43,0 proc. Lietuvos mokinių informacijos mažai ir 34,9 proc. nepakanka. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose jaučiama papildomos informacijos stoka. Yra suteikiama informacija susijusi tik su mokomaisiais dalykais ir pan. Tuo tarpu galima teigti, kad Vokietijos gimnazijose yra nuolat informuojami mokiniai apie profesines galimybes, mokymosi ir studijų galimybes, įsidarbinimą.

33 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal informaciją apie tolimesnio mokymosi ir stojimo galimybes (proc.)

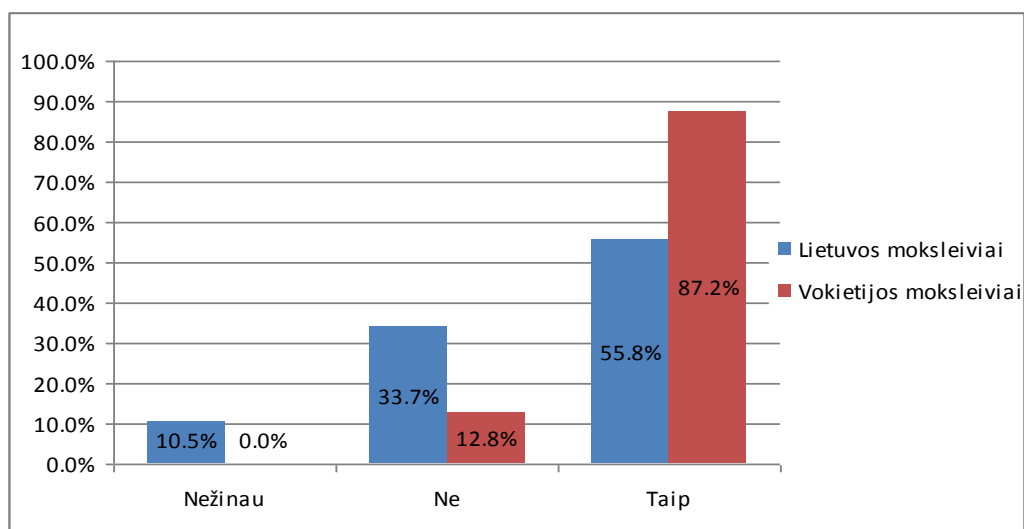
Siekiant išsiaiškinti, ar yra ryšys tarp informacijos pateikimo apie specialybių įvairumą Lietuvos ir Vokietijos gimnazijose, nustatytas esminis ($r = 0,488$) ir statistiškai reikšmingas ryšys ($p = 0,000$). Šis ryšys parodo, kad Vokietijos gimnazijose (žr. 34 pav.) besimokantiems informacijos apie specialybių įvairumą pakanka, Lietuvos mokiniams daugiau nepakanka negu pakanka.

34 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal informaciją apie specialybių įvairumą (proc.)

Apibendrinant svarbu paminėti, kad 60,5 proc. Vokietijos mokinių teigia, kad informacijos apie karjeros planavimą pakanka, kai tuo tarpu 70,2 proc. Lietuvos mokinių teigia, kad nepakanka informacijos apie profesinės karjeros planavimą. Gauti duomenys parodo, kad 76,7 proc. Lietuvos ir 88,4 proc. Vokietijos mokinių sutinka, kad reikia pradėti galvoti apie būsimą darbą ir profesiją iš anksto, kad siekti užsibrėžto tikslo kryptingai ir mokykloje dėmesį skirti būsimai profesijai. Net 33,7 proc. Lietuvos mokinių mano, kad karjeros planavimo sėkmė priklauso nuo lyties. O 81,4 proc. Lietuvos mokinių ir 52,3 proc. Vokietijos mokinių karjeros planavimą laiko sudėtingu procesu. Tačiau tuo pačiu svarbu pabrėžti, kad trečdalis Vokietijos mokinių karjeros planavimo proceso nelaiko sudėtingu procesu. 84,9 proc. Lietuvos mokinių ir 72,1 proc. Vokietijos mokinių mano, kad yra naudinga mokytis ir gauti informacijos iš tų žmonių kurie yra jau pasirinkę karjerą. Todėl labai svarbu, kad švietimo įstaigose gerąja patirtimi dalintųsi žmonės pasirinkę karjeros kelią. 95,3 proc. Lietuvos mokinių ir 97,7 proc. Vokietijos mokinių mano, kad gebėjimų žinojimas prisideda prie profesijos planavimo, nes tai leidžia tinkamai apsispręsti.

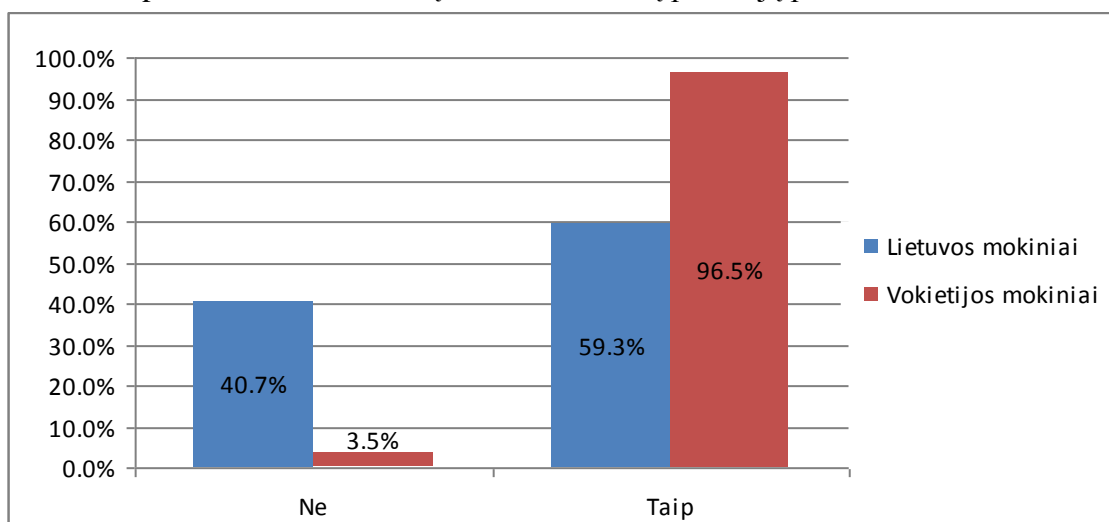
Karjeros planavimo pradžia. Tyrime dalyvavusių mokinių buvo klausiama apie karjeros planavimo pradžią (žr. 35 pav.). 87,2 proc. Vokietijos mokinių teigia, jau pradėję planuoti karjerą. 55,8 proc. Lietuvos mokinių besimokančių 12 klasėje yra pardėję planuoti karjerą ir 33,7 proc. nėra pradėję planuoti karjeros. Matomas ryškus skirtumas tarp Lietuvos ir Vokietijos mokinių. Galima daryti prielaidas, kad pati Vokietijos Švietimo sistema sudaryta taip, kad mokiniai dar besimokant mokykloje susidarytų karjeros planą. Tuo tarpu Lietuvoje mokiniai yra neinformuojami ir dažnai nežino ko siekia.

35 pav. Tiriamųjų pasisikirstymas pagal karjeros planavimą (proc.)

Mokinių buvo teirujamasi apie apsisprendimą kokią profesiją pasirinkti (žr. 36 pav.). Čia matomas didelis skirtumas, net 96,5 proc. Vokietijos mokinių ir 59,3 proc. Lietuvos mokinių jau yra

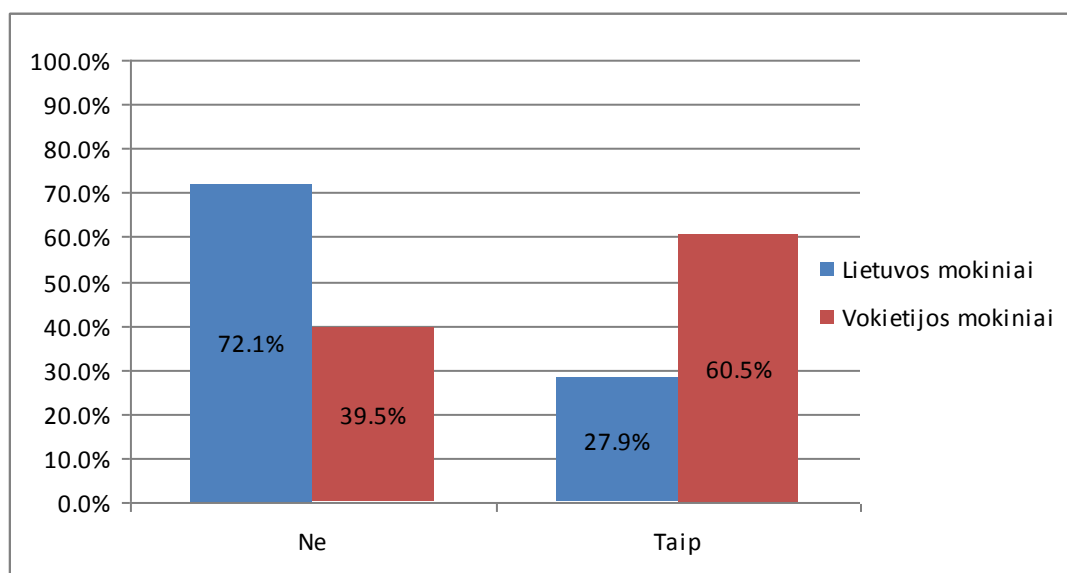
apsisprendę dėl profesijos. Mokiniai besimokantys 12 klasėje jau turėtų žinoti kokią profesiją rinksis. Net 40,7 proc. Lietuvos mokinių dar nežino kokią profesiją pasirinko.

36 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal apsisprendimą dėl profesijos pasirinkimo (proc.)

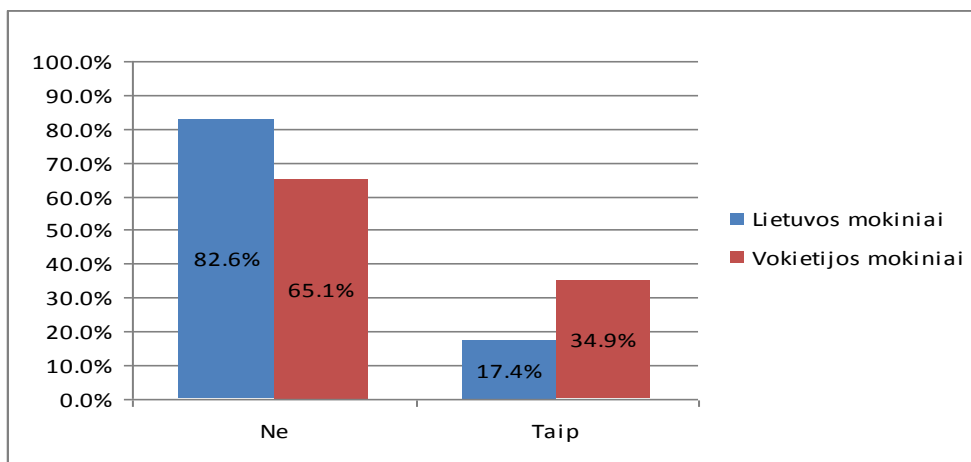
Siekiant išsiaiškinti kas įtakojo moksleivių sprendimą siekti pasirinktos karjeros, buvo pateikti septyni teiginiai: šeima, draugai, mokykla ir mokytojai, mokymosi rezultatai, finansinė padėtis, pašaukimas. Gauti duomenys parodė, kad Lietuvos ir Vokietijos moksleivių nuomonių skirtumai visų teiginių atžvilgiu skiriasi statistiškai reikšmingai: ($U = 2494,000$; $p = 0,000$); ($U = 3053,000$; $p = 0,009$); ($U = 2494,000$; $p = 0,000$); ($U = 2666,000$; $p = 0,000$); ($U = 3354,000$; $p = 0,03$).

Rangų vidurkiai parodė, kad šeimos įtaką dažniau pažymėjo Vokietijos mokiniai – 100,50, nei Lietuvos mokiniai, kurių atsakymų vidurkis – 72,5. Iš 37 pav. pateiktų duomenų matyti, kad 60,5 proc. Vokietijos mokiniai sprendimą siekti pasirinktos karjeros įtakojo šeima. Kai tuo tarpu 72,1 proc. Lietuvos mokiniai teigia, kad šeima neįtakojo.

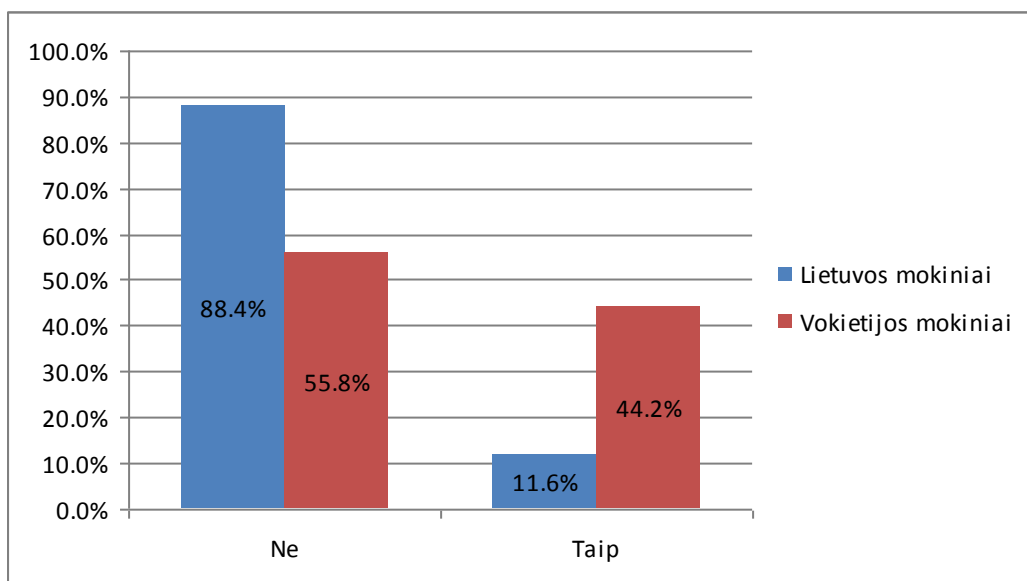
37 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal šeimos įtaką (proc.)

Rangų vidurkiai parodė, kad teigiamai draugų įtaką dažniau pažymėjo taip pat Vokietijos mokiniai – 94,00, nei Lietuvos mokiniai, kurių atsakymų vidurkis – 79,00. Pateikti duomenys 38 pav. parodo, kad dažniau draugų įtaką siekiant pasirinktos karjeros pažymėjo Vokietijos mokiniai – 34,9 proc.

38 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal draugų įtaką (proc.)

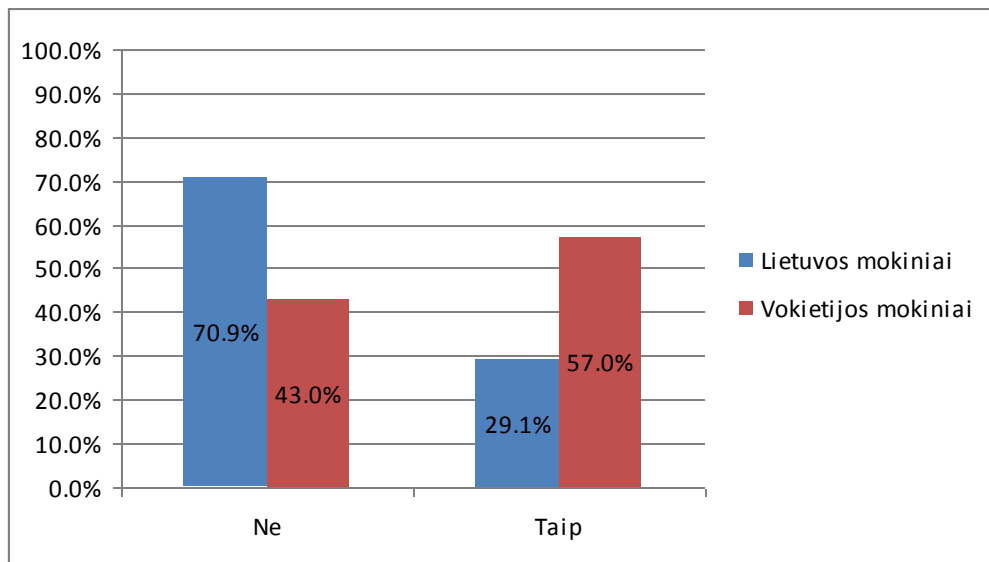
Rangų vidurkiai parodė, kad mokyklos ir mokytojų įtaką dažniau pažymėjo taip pat Vokietijos mokiniai – 100,50, nei Lietuvos mokiniai, kurių atsakymų vidurkis – 72,50. Procentine išraiška pateikti duomenys rodo (žr. 39 pav.), kad mokytojų įtaka Vokietijoje yra gana nemaža (44,2 proc.), kai tuo tarpu Lietuvos mokyklose mokytojų įtakos nėra (88,4) siekiant pasirinktos profesijos.

39 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal mokyklos ir mokytojų įtaką (proc.)

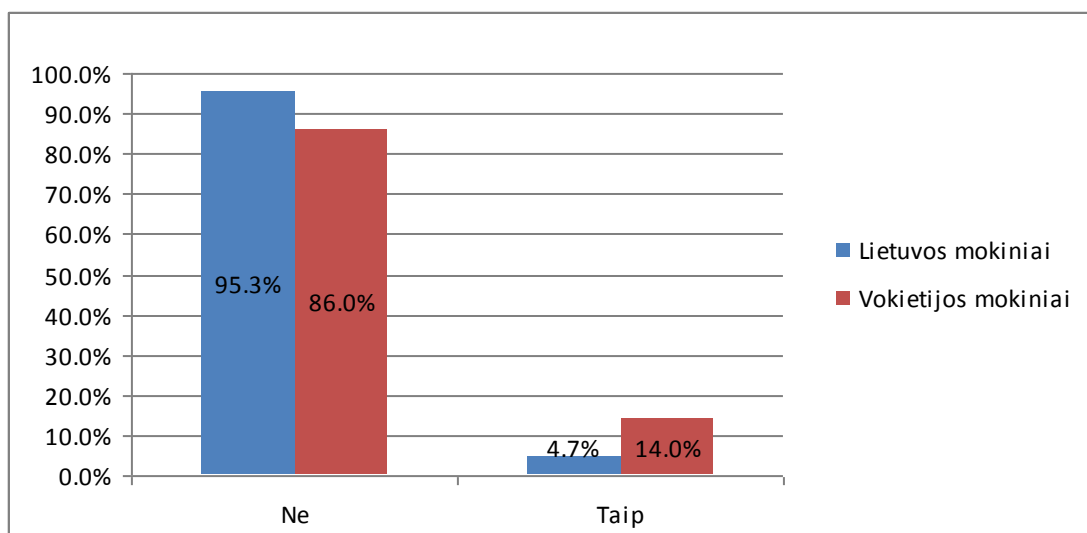
Rangų vidurkiai parodė, kad mokymosi rezultatų įtaką dažniau pažymėjo taip pat Vokietijos mokiniai – 98,50, nei Lietuvos mokiniai, kurių atsakymų vidurkis – 74,50. Procentine išraiška

pateikti duomenys 40 pav. parodo mokymosi rezultatų įtakos vertinimą siekti pasirinktos profesijos. 57,0 proc. Vokietijos mokinių mano, kad mokymosi rezultatai įtakoja, tačiau 70,9 proc. Lietuvos mokinių nemano, kad mokymosi rezultatai įtakoja pasirinktos profesijos siekimą,

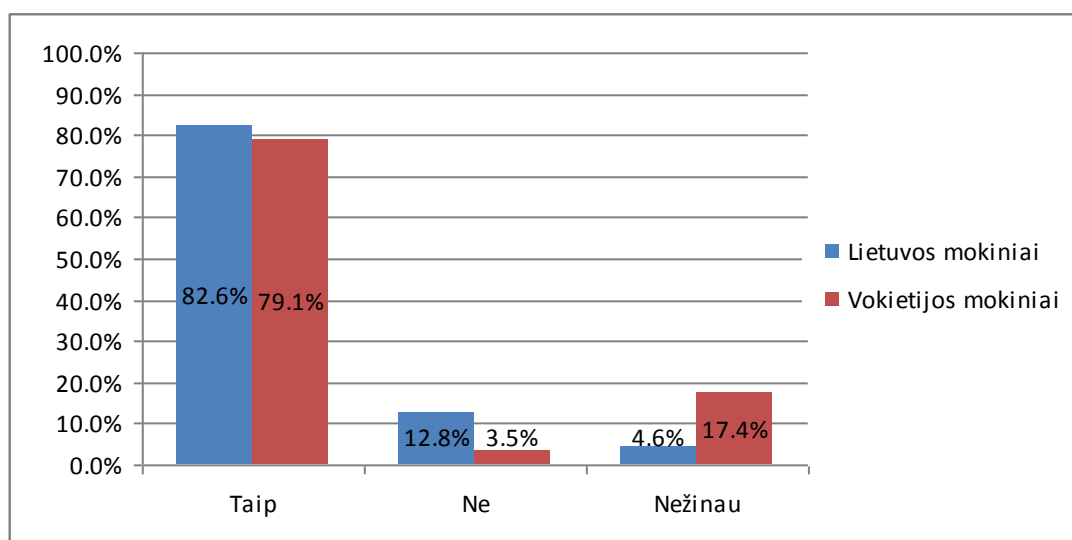
40 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal mokymosi rezultatų įtaką (proc.)

Rangų vidurkiai parodė, kad finansinės padėties įtaką dažniau teigiamai pažymėjo Vokietijos mokiniai – 90,50, nei Lietuvos mokiniai, kurių atsakymų vidurkis – 82,50. 41 pav. pateikti tyrimo rezultatai parodo, Lietuvos ir Vokietijos mokinių požiūrį į finansinės padėties įtaką pasirinktos profesijos siekimui. Abiejų šalių mokinių požiūriu finansinė padėtis neįtakoja pasirinktos profesijos siekimo.

41 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal finansinės padėties įtaką (proc.)

Rangų vidurkiai parodė, kad pašaukimo įtaką dažniau pažymėjo taip pat Vokietijos mokiniai – 88,00, nei Lietuvos mokiniai, kurių atsakymų vidurkis – 85,50. Pasirinktos profesijos siekimą įtakoja pašaukimas, mano 82,6 proc. Lietuvos ir 79,1 proc. Vokietijos mokinių.

42 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal pašaukimo įtaką (proc.)

Siekiant išsiaiškinti informacijos apie pasirinktą profesiją gavimo būdus, atlikta Lietuvos ir Vokietijos mokinių lyginamoji duomenų analizė. Gauti duomenys pateikiami 3 lentelėje.

3 lentelė. Informacijos apie profesiją gavimo būdai

Teiginiai	Lietuvos mokiniai (proc.)			Vokietijos mokiniai (proc.)		
	Jokios	Mažai	Daug	Jokios	Mažai	Daug
Spausdintos medžiagos	15,1	37,2	47,7	30,2	48,8	20,9
Televizijos, radijo	34,9	57,0	8,1	43,0	48,8	8,1
Internetinių svetainių	7,0	14,0	79,1	3,5	11,6	84,9
Tam skirtų leidinių	20,9	26,7	52,3	61,6	36,0	2,3
Tėvų	32,6	38,4	29,1	2,3	37,2	60,5
Draugų	20,9	45,3	33,7	16,3	32,6	51,2
Mokytojų	39,5	44,2	16,3	12,8	29,1	58,1

Gauti duomenys rodo, kad Vokietijos mokiniai informacijos apie pasirinktą profesiją daugiausiai gauna iš internetinių svetainių, tą nurodė 84,9 proc. respondentų, tėvų – 60,5 proc. 48,8 proc. pažymėjo, kad mažai informacijos gauna iš spausdintos medžiagos bei televizijos ir radijo. Jokios medžiagos negauna iš tam skirtų leidinių (61,6 proc.). Lietuvos mokiniai daugiausiai informacijos gauna iš internetinių svetainių (79,1 proc.), mažai informacijos iš televizijos ir radijo (57,0 proc.), jokios informacijos negauna iš mokytojų (39,5 proc.). Apibendrinant galima teigti, kad pasirinktos profesijos informavime mokykla Lietuvoje neatlieka jokio vaidmens, kai tuo tarpu Vokietijoje mokiniai gauna daug informacijos iš mokytojo, tą nurodė 58,1 proc.

Apibendrinant tyrimo metu gautus duomenis apie karjeros planavimo pradžią, svarbu pabrėžti, kad jau pradėję planuoti karjerą - 87, 2 proc. Vokietijos mokinių ir 55,8 proc. Lietuvos

mokinių besimokančių 12 klasėje. Tačiau 33,7 proc. Lietuvos mokinių dar nėra pradėję planuoti karjeros. Dėl profesijos jau yra apsisprendę 96,5 proc. Vokietijos mokinių ir 59,3 proc. Lietuvos mokinių. Sprendimą siekti pasirinktos profesijos 60,5 proc. Vokietijos mokinių įtakojo šeima. Kai tuo tarpu 72,1 proc. Lietuvos mokinių teigia, kad šeima tam įtakos neturėjo. Mokytojų ir mokyklos įtaka sprendimui siekti pasirinktos profesijos Vokietijos gimnazijoje yra gana nemaža (44,2 proc.), kai tuo tarpu Lietuvos gimnazijoje mokytojų ir mokyklos įtaką mokiniai įvertino neigiamai - 88,4 proc. Lietuvos ir Vokietijos mokiniai daugiausiai informacijos apie profesijas gauna iš internetinių svetainių (84,9 ir 79,1).

3.2 Tyrimo duomenų apibendrinimas

Asmens rengimas profesiniam gyvenimui ir tolesnis karjeros projektavimas strategiškai reikšmingas vis amžiaus tarpsnių žmonių socialinei integracijai ir darbo rinkos sistemos funkcionavimui. Pagal L. Jovaišą, šiandien kalbama apie profesinę dinamiką: vyksta spartus specialybių, profesijų, darboviečių, kvalifikacijų kitimas. Taigi rinktis tenka visą gyvenimą, jam (individui) pagalbos reikia taip pat per visą gyvenimą (Jovaiša, 1999). Tyrime dalyvavusių 64,0 proc. Lietuvos mokinių ir 52,3 proc. Vokietijos mokinių mano, kad profesijos planavimas gali trukti visą gyvenimą. Tačiau šiek tiek daugiau nei trečdalis (32,6 proc.) Vokietijos mokinių ir 29,1 proc. Lietuvos mokinių mano, kad profesijos planavimas netrunka visą gyvenimą. Tai vienkartinis procesas.

Bendrojo lavinimo mokyklose moksleivių profesinis konsultavimas turi daugiau informavimo ir orientavimo požymių. Mokiniais labai dažnai sunku rasti informacijos apie pasirinktą profesiją bei kur studijuoti, jie nemoka naudotis gauta informacija. Jaunuoliams sunku priimti sprendimus, todėl orientavimo pagalba labai reikalinga. Remiantis atlikto tyrimo duomenimis 95,3 proc. Vokietijoje besimokančiųjų ir 70,9 proc. Lietuvoje besimokančiųjų mano, kad mokykloje yra pradedama arba turėtų būti pradedama planuoti karjera. Todėl labai svarbu, kad tam būtų padėti tvirti pagrindai.

Tačiau esamų galimybių įvertinimas, mokymas išvelgti savo ir aplinkos privalumus bei trūkumus, tikslų ir prioritetų planavimas yra rimta pagalba renkantis profesiją, ypač tais atvejais, kai moksleivis renkasi mokymosi profilį bendrojo lavinimo mokykloje“ (T. Jovaiša, R. Orenienė, 2003). Remiantis atliktu tyrimu svarbu paminėti, kad 54,0 proc. Vokietijos mokinių mano, kad mokymasis turi įtakos karjeros sėkmei. Tuo tarpu 100 proc. Lietuvos mokinių nežino ar mokymasis turės įtakos karjeros sėkmei ir 70,6 proc. mano, kad neturės įtakos. Galima teigti, kad tokį duomenų pasiskirstymą įtakoja mažas Lietuvos mokinių informavimas apie karjerą ir karjeros perspektyvas.

Tuo tarpu Vokietijos mokinių yra labiau orientuoti karjeros ir mokyklos bei mokymosi pasiekimų klausimais.

Profesinės karjeros projektavimas, prasidedantis bendrojo lavinimo mokykloje mokymosi profilio pasirinkimu, turėtų tęstis profesinio rengimo įstaigoje, nuolat tikrinant ir vertinant savo pasirinkimą ir nesibaigti žmogui įsidarbinus. Galima prielaida, kad asmeninės karjeros projektavimas trunka visą žmogaus gyvenimą.

Darbe iškelta hipotezė, kad Lietuvos ir Vokietijos mokyklų 12 klasių mokinių požiūris į profesinės karjeros planavimą skiriasi pasitvirtino. Gauti duomenys parodo, kad 76,7 proc. Lietuvos ir 88,4 proc. Vokietijos mokinių sutinka, kad reikia pradėti galvoti apie būsimą darbą ir profesiją iš anksto, kad siekti užsibrėžto tikslo kryptingai ir mokykloje dėmesį skirti būsimai profesijai. 95,3 proc. Lietuvos mokinių ir 97,7 proc. Vokietijos mokinių mano, kad gebėjimų žinojimas prisideda prie profesijos planavimo, nes tai leidžia tinkamai apsispręsti.

4. REZULTATŲ APTARIMAS

Karjeros konsultantai savo klientams turi būti ir mokytojai, ir draugais, ir patarėjais. Jie padeda žmonėms išanalizuoti, suprasti savo interesus, galimybes ir rasti geriausią profesinį ar karjeros pasirinkimo sprendimą (Career Counselor; Kayano). Atsižvelgiant į šio darbo kontekstą, karjeros konsultantu 12 kl. moksleiviams yra mokytojas ir mokykla, todėl labai svarbu, kad būtent švietimo institucija ir mokytojas atliktų karjeros konsultanto funkcijas. Remiantis atlikto tyrimo duomenimis mokytojų ir mokyklos įtaka sprendimui siekti pasirinktos profesijos Vokietijos gimnazijoje yra gana nemaža (44,2 proc.), kai tuo tarpu Lietuvos gimnazijoje mokytojų ir mokyklos įtaką moksleiviai įvertino neigiamai - 88,4 proc. Ypatingai atkreiptinas dėmesys, kad tiek mokykla, tiek ir mokytojas padėtų suprasti galimybes ir atskleisti gebėjimus ieškant profesinio karjeros pasirinkimo.

Remiantis atlikto tyrimo tiek Vokietijos, tiek ir Lietuvos moksleiviai mano, kad gebėjimų žinojimas labai padeda planuojant karjerą. 95,3 proc. Lietuvos moksleivių ir 97,7 proc. Vokietijos moksleivių mano, kad gebėjimų žinojimas prisideda prie profesijos planavimo, nes tai leidžia tinkamai apsispręsti.

„Profesinės karjeros vadove“ (1998) yra teigiama, kad, pasirinkdamas profesiją mokinys, išreiškia savo asmenybę. Panašūs žmonės renkasi panašias profesijas, o pasitenkinimas darbu, sėkmė, stabilumas priklauso nuo to, kiek asmenybė dera su aplinka. Asmenybės galima suskirstyti į šešetą tipų, kurie buvo įvardyti kaip realistinis, tyrinėtojo, meninis, bendrautojo, iniciatyvinis ir normatyvinis.

Remiantis atlikto tyrimo duomenimis planuojant profesiją, svarbu sužinoti kuo daugiau apie turimus gebėjimus. Tą pagrindžia ir duomenys gauti tyrimo metu. 95,3 proc. Lietuvos mokinių ir 97,7 proc. Vokietijos mokinių. Todėl hipotezė: profesinės veiklos planavimui svarbu įvertinti savo gebėjimus, žinias ir profesinį tinkamumą, pasitvirtina.

Paauglių profesiniam pasirinkimui įtakos turi daugelis veiksnių. Tai gali būti gyvenimo aplinkybės, asmenybės nuostatos, pasiekimai moksle ir kita. Tačiau svarbu atsižvelgti ir į šeimos kultūrinį bei socialinį kontekstus. Nustatyta, kad šeima yra vienas pagrindinių informacijos apie profesijas šaltinių ir turi didelę įtaką profesijos pasirinkimo procese (Ferry, 2006). Remiantis atlikto tyrimu, nustatyta, kad 60, 5 proc. Vokietijos moksleivių sprendimą siekti pasirinktos karjeros įtakojo šeima. Kai tuo tarpu 72,1 proc. Lietuvos moksleivių teigia, kad šeima neįtakojo.

Identiteto formavimas yra socialinis procesas, o asmenybė gali būti formuojama vaiko ir tėvų tarpasmeniniuose santykiuose, todėl šiuos socialinius kontekstus ir jų galimus savivaizdžius reikėtų plačiau ištirti (Marshall, 2008 ir kt.).

Atliktų tyrimų rezultatai rodo, kad profesiniai savivaizdžiai yra formuojami ir šeimoje. Dažniausiai tai vyksta tėvų ir vaikų bendradarbiavimo ir artimų santykiu pagrindu. Tai gali būti pokalbiai apie karjerą, jos planavimą ir kitus susijusius dalykus. Šie pokalbiai suteikia vertingos informacijos apie profesijas, su jomis susijusius vaidmenis ir veiklas (Ferry, 2006; Marshall, 2008, ir kt.). B. K. Bryanto, A. M. Zvonkoviciaus ir P. Reynoldso (2006) teigimu, tėvai yra pagrindinis švietimo ir profesinio pasaulių žinių, įsitikinimų ir vertybių šaltinis.

San Diego (2010), ištyręs Filipinų paauglius, nustatė, kad vaikai pasirinkdami profesiją ypatingai didelį dėmesį skiria šeimos ir tradicinėms vertybėms. Šeimos įtaka, savikritika yra veiksniai, darantys įtaką profesijos pasirinkimo procesui. Paaugliai jaučiasi labiau įsipareigoję pasirinktai profesijai ir jaučia mažesnę nerimą, jeigu tėvai remia ir kitais būdais palaiko jų pasirinktą profesinį kelią.

Nors daugelis mokslinių studijų tiria, kurie iš veiksnių, turinčių įtakos profesinio pasirinkimo procesui moksleiviams yra reikšmingiausi karjeros planavimui, tačiau empirinių tyrimų šioje srityje trūksta (Hirschi, 2010).

Remianti atliktu tyrimu galima išskirti vidinius ir išorinius veiksnius, kurie įtakoja karjeros projektavimą ir profesijos pasirinkimą (žr. 43 pav.). Išoriniai ir vidiniai veiksniai parengti pagal A. Sakalauską ir A. Šalčių (1997) "Karjeros valdymas".

43 pav. Vidiniai ir išoriniai veiksniai darantys įtaką karjeros projektavimui

Tyrimo metu gautų duomenų pagalba buvos išskirti vidiniai ir išoriniai veiksniai darantys įtaką karjeros projektavimui ir profesijos pasirinkimui.

Prie vidinių veiksnių priskirti pomėgiai, gebėjimai, savęs pažinimas, mokymosi rezultatai:

- 76,7 proc. Lietuvos mokinių ir 93,0 proc. Vokietijos mokinių mano, kad pomėgiai ir būreliai gali būti susiję su karjeros apsisprendimu;
- 95,3 proc. Lietuvos mokinių ir 97,7 proc. Vokietijos mokinių (žr. 31 pav.) mano, kad gebėjimų žinojimas prisideda prie profesijos planavimo, nes tai leidžia tinkamai apsispręsti.
- 83,5 proc. Lietuvos mokinių ir 77, 9 proc. Vokietijos mokinių teigia, kad savęs pažinimas turi įtakos profesinės karjeros planavimui;
- 94,2 proc. Vokietijos mokinių ir 80,2 proc. Lietuvos mokinių mano, kad mokymasis turi įtakos karjeros sėkmei.

Prie išorinių veiksnių priskirta informacija apie profesijos pasirinkimą, profiliuotas ugdymas, šeima, mokykla ir mokytojai:

- 60,5 proc. Vokietijos mokinių teigia, kad informacijos apie karjeros planavimą pakanka, kai tuo tarpu 70,2 proc. Lietuvos mokinių teigia, kad nepakanka informacijos apie profesinės karjeros planavimą;
- 61,6 proc. Lietuvos mokinių ir 69,8 proc. Vokietijos mokinių mano, kad profiliuotas mokymas turi didelę įtaką profesinės karjeros planavimui;
- 60, 5 proc. Vokietijos mokiniai sprendimą siekti pasirinktos karjeros įtakojo šeima. Kai tuo tarpu 72,1 proc. Lietuvos mokiniai teigia, kad šeima neįtakojo;
- Vokietijoje mokytojų įtaka profesijos pasirinkime yra gana nemaža (44,2 proc.), kai tuo tarpu Lietuvos mokyklose mokytojų įtakos nėra (88,4) siekiant pasirinktos profesijos.

IŠVADOS

1. Išanalizavus Lietuvos mokyklos ir Vokietijos mokyklos profesinės karjeros planavimo panašumus ir skirtumus galima teigti, kad Vokietijoje veikia švietimo ir profesinio informavimo, orientavimo ir konsultavimo sistema mokyklose, aukštosiose mokyklose, įdarbinimo agentūrose, savivaldybių socialinės ir jaunimo rūpybos tarnybos, privačios ir valstybinės institucijos. Lietuvoje profesinio informavimo ir konsultavimo paslaugų teikimas vyksta padedant mokiniams pasirinkti savo kelią švietimo, mokymo bei užimtumo srityse ir aktyviai planuojant savo profesinę karjerą.
2. Išanalizavus Lietuvos ir Vokietijos profesinės karjeros planavimo naudą mokiniams, galima teigti, kad Lietuvoje ugdomas mokinių profesinis kryptingumas, sugebėjimas sąmoningai rinktis profesiją. Tuo tarpu Vokietijoje skatinamas praktinių įgūdžių darbinėje srityje įgijimas ir tik po to studijų pasirinkimas.
3. Remiantis atlikto tyrimo duomenimis Lietuvos ir Vokietijos mokyklose mokiniams yra teikiama skirtinga informacija apie profesinės karjeros planavimą. 61,6 proc. Lietuvos mokinių teigia, kad mokykloje nėra pateikiama medžiaga apie profesinį pasirinkimą, kai tuo tarpu 79,1 proc. Vokietijos mokinių teigia, kad jiems mokykloje yra pateikiama medžiaga apie profesinį pasirinkimą. Mokytojų ir mokyklos įtaką karjeros planavime teigiamai Vokietijos mokiniai įvertino 44,2 proc., kai tuo tarpu 88,4 proc. Lietuvos mokinių mokytojų paramą karjeros planavime įvertino neigiamai.

LITERATŪRA

1. Adamonienė R., Daukilas S., Krikščiūnas B., Maknienė I., Palujanskienė A. (2001) *Profesinio ugdymo pagrindai*. Vilnius: Petro Ofsetas.
2. Arnold, J. (1997). Nineteen propositions concerning the nature of effective thinking for career management in a turbulent world. *British Journal of Guidance and Counselling*, 25 (4), 449 – 450.
3. Augienė, D.; Bobrova, L.; Gumuliauskienė, A.; Eitutytė, D.; Macaitienė, R. (2002). *Karjera šiandien ir rytoj*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
4. Baltrėnienė, Z.; Volbekienė, V. (1998). *Profesinės karjeros vadovas*. Vilnius: Solertija.
5. Bartinikienė, Z.; Paurienė, L. (1989) *Padėkime mokiniams pasirinkti profesiją*. Kaunas: Šviesa.
6. Beresnevičienė, D. (2002). Profesorius Jovaiša – profesinio orientavimo Lietuvoje edukologinių ir psichologinių pagrindų kūrėjas. *Ugdymo psichologija*, 10(1), 23 – 31.
7. Bitinas, B. (2006). *Edukologijos tyrimas: sistema ir procesas*. Vilnius.
8. Bryant, B. K., Zvonkovic, A. M., Reynolds, P. (2006). Parenting in relation to child and adolescent vocational development. *Journal of Vocational Behavior*.
9. Bronfenbrenner, U. (1963). Developmental theory in transition. In: H. W. STEVENSON (Ed.) *Child psychology*. pp. 517-542 (Univ. of Chicago Press, Chicago 1963).
10. Brophy, J. (1998). *Motivating students to learn*. New York, The McGraw-Hill Companies.
11. CEDEFOP. (2007). *Spotlight on VET Germany*.
12. Commission of the European Communities. (2000). *A Memorandum on Lifelong Learning*.
13. Ertelt, B. J., Korte, R.. (2007). DYNOT – ein dynamisches Internettool für die Berufsberatung im Bereich von IT-Berufen. dvb – info (Ztschr. des Deutschen Verbands für die Bildungs- und Berufsberatung e.V.).
14. Europos Bendrijų Komisija. (2001). *Mokymosi visa gyvenimą memorandumas*. Vilnius.
15. Europos komisija. (2010). *Lietuvos švietimo sistema 2009/2010*. Eurydice.
16. Eurostudent 2005. *Social and Economic Conditions of Student Life in Europe 2005*.
17. Ferry N. M. (2006). Factors Influencing Career Choices of Adolescents and Young Adults in Rural Pennsylvania. *Research in Brief*, 44 (3).
18. Fullan, M. (1998). *Pokyčių jėgos: skverbimasis į ugdymo reformos gelmes*. Vilnius: Tyto alba.
19. Garnienė, D. (2006). *Bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo karjerai modelis: parametrai ir realizavimo principai*. Kaunas: VDU.

20. Hirschi A. (2010). Positive Adolescent Career Development: The Role of Intrinsic and Extrinsic Work Values. *The Career Development*, 58.
21. Jarvis, P. (2001). *Mokymosi paradoksai*. Kaunas: VDU.
22. Jovaiša, L. (1998). Profesinio konsultavimo organizavimas. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, 1, 20-29.
23. Jovaiša, L. (1999). *Profesinio konsultavimo psichologija*. Vilnius.
24. Jovaiša, T.; Orenienė, R. (2003). *Profesinis konsultavimas žmogiškųjų išteklių plėtros kontekste*. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos 7. Kaunas.
25. Jovaiša, T.; Shaw, B. (1998). *Žvilgsnis į bendrųjų gebėjimų ugdymą rytų ir centrinėje Europoje*. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos. Nr. 1
26. Jucevičienė, P. (1998). *Edukologijos idėjos Lietuvos Švietimo sistemos modernizavimui*. Monografija. Kaunas: KTU.
27. Juozaitienė, L.; Stapokienė, J. (2003). *Verslo vadybos įvadas*. Šiauliai: ŠU.
28. Kardelis, K. (2005). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai: vadovėlis*. Šiauliai: ŠU.
29. *Karjera šiandien ir rytoj*. (2002). Šiauliai: ŠU.
30. Kučinskienė, R. (2003). *Ugdymo karjerai metodologija*. Klaipėda: KU.
31. Kuznecovienė, J. (2007). *Švietimo tyrimų metodologija ir metodika*. Modulo knyga. Kaunas: VDU.
32. Kvieskienė, G. (2005). *Pozityvioji socializacija*. Vilnius: VPU.
33. Laužackas, R. (1999). *Sistemo – teorinės profesinio rengimo kaitos dimensijos*. Monografija, Kaunas: VDU.
34. Laužackas, R. (2005). *Profesinio rengimo metodologija*. Kaunas: VDU.
35. Laužackas, R. (2005). *Profesinio rengimo terminų aiškinamasis žodynas*. Kaunas: VDU.
36. Leonardo DaVinci. 2007. Profesinės karjeros planavimas ir projektavimas europos šalių kultūrų kontekste.
37. Mačys, G. (2005). *Regionų ekonomika, politika, ir valdymas Lietuvoje*. Vilnius: MRU.
38. Marshall S. K., Young R. A., Domene J. F., Zaidman-Zait A. (2008). Adolescent Possible Selves as Jointly Constructed in Parent-Adolescent Career Conversations and Related Activities. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 8.
39. Matulionis, A.; Mikšys, A. (1992). *Jaunimo socialinė – profesinė orientacija*. Vilnius.
40. Merkys, G. (1995). *Pedagoginio tyrimo metodologijos pradmenys*. Šiauliai.

41. Mönks, F.J.; Peters, W.A.M. & Pflüger, R. (2003). *Schulische Begabtenförderung in Europa: Bestandsaufnahme und Ausblick* [Gifted Education in European Schools- Inventory and Perspective]. Gutachten im Auftrag des Bundesministeriums für Bildung und Forschung: Bonn.
42. Mönks, F.J. & Pflüger, R. (2004). *Schulische Begabtenförderung in Europa-eine Bestandsaufnahme*. In Fischer, C., Mönks, F.J & Grindel, E.(2004). Curriculum und Didaktik der Begabtenförderung: Begabungen fördern, Lernen individualisieren: LIT Verlag Münster.
43. Parson, F. (1909) *Choosing a Vocation*. -New York: Free Press.
44. Patry, J.; Pusch, G.; Unterrainer, K. & Weyringer, S. (2000).Wie nehmen begabte Schülerinnen und Schüler Spezialkurse für Begabte wahr?
45. Penkauskas, N. (1999). *Vokietijos švietimo sistemos ypatumai*/Mokslas ir gyvenimas. Nr. 6.
46. Petkevičiūtė, N. (2006). *Karjeros valdymas*. Kaunas: VDU.
47. Petrauskaitė, R. (1996). *Psichopedagogika profesijos pasirinkimui*. Vilnius.
48. Prenda, K.M.; Lachman, M.E. (2001). Planning for the Future: A Life Management Strategy for Increasing Control and Life Satisfaction in Adulthood. *Psychology and Aging*,16 (2).
49. Pukelis, K. (2003). *Karjeros projektavimo gebėjimai žinių visuomenėje: nauji iššūkiai profesiniam konsultavimui ir karjeros planavimui*. Profesinis rengimas. Tyrimai ir realijos. Nr. 6 VDU. P. 76
50. Pukelis, K. (2007). *Karjeros projektavimo metodologija*. Modulo knyga. Kaunas: VDU.
51. Pukelis, K.; Pundzienė A. (2002). *Profesinis konsultavimas karjeros projektavimui: paradigmų kaita*. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos Kaunas.
52. Renzulli, J.S.; Reis, S.M. & Stednitz, U. (2001). *Das Schulische Enrichment Modell (SEM)*. Begabungsförderung ohne Elitebildung (2 Bände). Sauerländer, Aarau.
53. Sakalas, A.; Šalčius A.(1997). *Karjeros valdymas*. Kaunas: Technologija.
54. San Diego R. J. S. (2010). *Investigating Effects of Anxiety and Perfectionism as Predictors of Adolescent Career Indecision* // The International Journal of Research and Review, 5.
55. Schoom, I. (2003). *Teenage aspirations for education and work and long – term outcomes*. Evidence from two British Cohort Studies.
56. Stanišauskienė V. (2000). *Rengimosi karjerai proceso socioeducaciniai pagrindai ir jo prielaidos Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje*, daktaro disertacija. Kaunas: KTU.
57. Stanišauskienė, V.; Večkienė, N. (1999). Karjeros samprata: mokslinio požiūrio kaita ir jos refleksijos Lietuvoje problema. *Socialiniai mokslai*, 2 (19).

58. Valackienė, A. (2003). Profesinę karjerą sąlygojantys veiksniai: subjektyvus vertinimas. Profesinis rengimas. *Tyrimai ir realijos*, 7.
59. Valickas, G. (1991). *Asmenybės savęs vertinimas*. Vilnius: VU.
60. Virvilaitė, R., Jefimov, V. (2006). Konkurencinio pranašumo įgijimas vidaus ir globalioje rinkoje.[žiūrėta 2012–04–02]. Prieiga per internetą:<<http://distance.ktu.lt/kursai/verslumas>>

Anketa

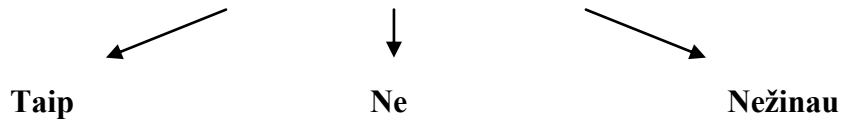
Mielas moksleivi. Man reikia tavo pagalbos. Pasistenk atsakyti į šios anketos klausimus. Savarankiškai ir nuoširdžiai. Tikiuosi ši anketa pasitarnaus ir tau. Iš anksto dėkoju.

1. **Klasė.....**
2. **Koks tavo mėgstamiausias dalykas (dalykai)?.....**
3. **Kaip tu supranti karjerą, pažymėk teiginius.**

Karjera, tai:

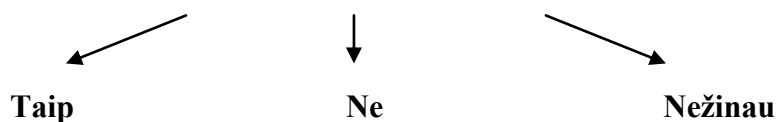
	Taip	Ne	Nežinau
lipimas profesiniais laiptais			
asmens laisvė siekti užsibrėžto tikslo			
galimybės savirealizacijai			
siekis uždirbti kuo daugiau pinigų			
pašaukimo realizacija			

4. **Pagrindinis pasirengimo karjerai etapas yra mokykla. Ar sutinki?**

Klausimai ir teiginiai:	Taip	Ne	Nežinau
Apsisprendimas dėl karjeros kelio yra nieko nesusijęs su dalykų mokymusi mokykloje			
Mokymasis mokykloje turės įtakos karjeros sėkmei			
Mokykloje pateikiama daug medžiagos apie profesinį pasirinkimą			
Pomėgiai bei įvairūs būreliai gali būti susiję su karjeros apsisprendimu?			
Ar didelė profiliuoto ugdymo įtaka profesinės karjeros planavimui?			
Jau pradinėse klasėse reikia sužinoti kuo daugiau apie profesijas			
Vidurinės mokyklos baigimas nesusijęs su galimu uždarbiu			

5. Ar tau užtenka teorinių žinių apie profesinės karjeros planavimą?

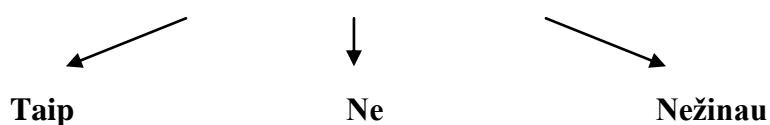

Klausimai ar teiginiai:	Taip	Ne	Nežinau
Terminai „darbas“, „profesija“, „karjera“ reiškia tą patį			
Nesvarbu kokią profesiją pasirinksiu, visą gyvenimą būsiu jai ištikimas			
Jau šiandien reikia pradėti galvoti apie savo darbą			
Karjeros planavimo sėkmė nepriklauso nuo lyties			
Karjeros planavimas yra labai sudėtingas procesas			
Galiu gauti daug naudos mokydamasis iš klaidų ir pasisėkimų žmonių, jau pasirinkusių karjeros kelią			
Profesijos planavimas gali trukti visą gyvenimą			
Profesijos planavimui svarbią įtaką turi pašaukimas			
Planuojant profesiją, svarbu sužinoti kuo daugiau apie savo gebėjimus			
Planuojant profesiją, svarbu išsiaiškinti savo tikslą			

6. Renkantis profesiją man trūksta informacijos apie:

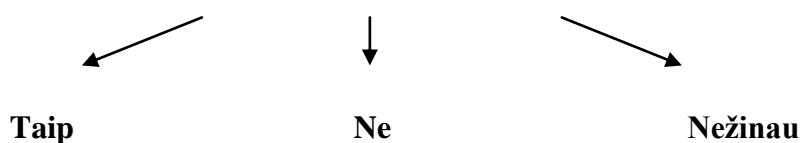
	Netrūksta	Mažai trūksta	Labai trūksta
Profesijos pasirinkimo variantus			
Apie tolesnio mokymosi ir stojimo galimybes			
Apie stojimo į aukštąsias ir profesines mokyklas tvarką			
Apie specialybių įvairumą			

7. Ar savęs pažinimas turi įtakos profesinės karjeros planavimui?

Klausimai ir teiginiai:	Taip	Ne	Nežinau
Savęs suvokimas nėra susijęs su žmogaus sugebėjimais daryti įvairius sprendimus			
Charakteris, temperamentas, asmenybės tipas ir kitos būdo savybės lems pasirenkant būsimą karjerą			
Esu pakankamai stiprus ir galiu valdyti visus gyvenime vykstančius pokyčius			

8. Ar jau esi pradėjęs planuoti karjerą?

Pagalvoju, su <i>kuo dirbčiau</i> , kurioje <i>srityje</i> (pvz., medis, metalas, maistas ir gėrimai, jauni žmonės, gyvūnai, draudimas, miškininkystė).			
---	--	--	--

9. Ar šiuo metu jau esi apsisprendęs, kokią karjerą pasirinksi?

10.

Ne

Kodėl dar neapsisprendei kokios sieksi karjeros?

Taip

Kas įtakojo tavo sprendimą siekti pasirinktos karjeros?

Šeima	
<i>Draugai</i>	
<i>Mokykla ir mokytojai</i>	
<i>Mokymosi rezultatai</i>	
<i>Finansinė padėtis</i>	
<i>Pašaukimas</i>	
<i>Niekas neįtakojo</i>	

Nes apsisprendimą lems egzaminų rezultatai	
<i>Nes tikiuosi daugiau pagalbos iš mokyklos</i>	
<i>Nes tėvai nepataria</i>	
<i>Nes nežinau kur galėčiau pilnai save realizuoti</i>	
<i>Nes nėra kur skubėti</i>	

11. Informacijos apie pasirinktą profesiją gavau iš:

	Daug	Mažai	Jokios
Spausdintos medžiagos (lankstinukai, bukletai)			
Televizijos, radijo			
Internetinių svetainių			
Tam skirtų leidinių			
Tėvų			
Draugų			
Mokytojų			